

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΠΡΟΣ ΔΙΔΑΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΡΙΘ 83.

Ετυπώθη τῷ 1928.

Τύποις: Ι. Γ. Παπανικολάου-Ερμού 262, Ἀθήναι

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΪΣ

Ἡ Διευθύνουσα τὸ 1^{ον} Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον Ἐπιτροπὴ εἶχε προκηρύξει τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1904 Διαγώνισμα πρὸς συγγραφὴν πραγματείας περὶ τοῦ Κοραῆ ὡς Ἐθνικοῦ παιδαγωγοῦ.

Ἀγωνοθέτης τούτου ἦτο ὁ φιλόπατρις Χῖος καὶ ἑταῖρος τοῦ Συλλόγου κ. Μ. Καλβοκορέσης καταβαλὼν 500δραχμον ἔπαθλον.

Μεταξὺ τῶν ὄρων τοῦ Διαγωνίσματος, κατὰ ῥητὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀγωνοθέτου ἀνεγράφετο, ὅτι τὸ βραβευθὸς ἔργον, τὸ ὁποῖον ὄφειλε καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους νὰ ὁμοιάσῃ μὲ τὰ Ὠφελίμα Βιβλία, ἀνήκεν εἰς τὸν Σύλλογον.

Ἡ ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Κριτῶν, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κ.κ. Ν. Γ. Πολίτου καὶ Γ. Χατζιδάκι, καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τοῦ κ. Γ. Δελλίου, λυκειαρχοῦ, ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον.

Ἐκ τῶν ὑποβληθέντων τεσσάρων χειρογράφων ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τὸ τοῦ ἐν Γερμανίᾳ συμπληροῦντος τότε τὰς παιδαγωγικὰς σπουδὰς του κ. Χρίστου Π. Οἰκονόμου Δ. φ.

Μετὰ τὴν βράβεισιν τὸ χειρόγραφον παρεδόθη εἰς τὸν Σύλλογον, ὁ ὁποῖος ἐκδίδει αὐτὸ εἰς τὴν σειρὰν τῶν Ὠφελίμων Βιβλίων, καθὼς τὸ παρέλαβεν ἀπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκπληρωῶν οὕτω τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ φιλογενοῦς ἀγωνοθέτου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸν Κοραῖν παρομοιάζω πρὸς ἓνα τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ οὗτος, ὡς καὶ ἐκεῖνοι, ἐμφανίζεται ἐμπεφορημένος τῆς θείας κλήσεως, ἵνα δείξει τὴν ὁδόν, ἣν ὄφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ἔθνος του, ὅπως λυτρωθῇ ἐκ τῆς ἁμαρτίας. Πεπρωτισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ μέγαν νοῦν καὶ μὲ ἀγάπην ἀνυπόκριτον πρὸς τὴν ἀρετήν, εἰργάσθη δι' ὅλου τοῦ βίου νὰ διαφωτίσῃ τὸν Λαόν του εἰς τὸ πρακτέον καὶ φευκτέον, καὶ τὰ πολυάριθμα αὐτοῦ συγγράματα, εἰς ἃ κατέθηκε τοὺς κόπους δοκιμωτάτης, μακρᾶς, ἀδιακόπου καὶ συντόνου ἐργασίας περὶ πάντων τῶν ζητημάτων τοῦ βίου, εἶναι πολύτιμοι πηγὰί σοφίας, καὶ ὁ Κοραῖς οὕτως ἀποβαίνει ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐκ τῶν κεφαλαίων, ὅσα περιέλαβον ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ, πείθεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ Κοραῖς, γράφων τὰς σοφὰς αὐτοῦ ὑποθήκας πρὸς ὀρθὴν ἀνατροφὴν τῆς εὐπλαστοῦ μάλιστα ἡλικίας, δὲν ἀπετείνεται μόνον πρὸς τοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ πρὸς πάντας τοὺς παράγοντας τῆς ἀνατροφῆς, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τοὺς ἄρχοντας, πρὸς τοὺς κληρικούς, πρὸς τοὺς δημοσιογράφους, καὶ πάντας τούτους θέλει νὰ καταστήσῃ πεφωτισμένους συνεργάτας τῆς ἀνατροφῆς. Καὶ ἡ γενικότης αὕτη τοῦ συστήματός του τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καθιστᾷ τοῦτο καὶ σήμερον ἀκόμη σπουδαῖον καὶ ἀπαραίτητον ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλλήνων. Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνατροφῆς διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ πρέπει νὰ ἀγαπᾶται καὶ ἐκτιμᾶται καὶ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῶν κυβερνητῶν, ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὑπὸ τῆς δημοσιο-

γραφίας, ὑπὸ τῆς κοινωρίας, πρέπει νὰ γίνῃ ἰδεῶ-
δες πάντων. Καὶ πρὸς τοῦτο εἰργάσθη ἀνευδότης ὁ
Κοραῆς. Νομίζω δὲ ὅτι τοιοῦτον ἀκριβῶς σκοπὸν
προέθετο καὶ ὁ ἀγωνοθέτης, ὀρίζων τὸ βιβλίον νὰ
εἶναι γεγραμμένον κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἀπλοῦν
ὡς προωρισμένον νὰ ἀναγνωσθῇ ὑπὸ τῶν πολλῶν.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἀπάνθισμα τῶν παιδαγωγικῶν
γνωμῶν τοῦ Κοραῆ ἠκολούθησα ἐν τούτῳ τὴν σει-
ρὰν τοῦ πρώτου μέρους τοῦ συστηματικοῦ καὶ τὰ
καταχωριζόμενα ἐν τούτῳ χωρία ἐκ τῶν συγγραμ-
μάτων τοῦ ἀοιδίου ἀνδρὸς εἶναι ἐπιμαρτυρίαί τῶν
ἐν τῷ πρώτῳ μέρει εἰρημένων· μάλιστα ἐνιαχοῦ ἠρ-
κέσθην, χάριν οἰκονομίας τοῦ χώρου καὶ ἵνα μὴ γί-
νηται ἐπανάληψις τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει αὐτολεξεῖ
μνημονευθεισῶν γνωμῶν, νὰ ἀναγράψω ἀτελεῖ τὴν
ῥῆσιν, παραπέμπων εἰς τὸ πρῶτον μέρος. Ἐὰν δὲν
μὲ ἐκώλυεν ὁ ὀρισθεὶς χῶρος τῶν 100 μικρῶν σε-
λίδων δι' ἀμφοτέρω τὰ μέρη τῆς πραγματείας, θὰ
περιελάμβανον καὶ ἄλλας γνώμας τοῦ Κοραῆ, ὀλο-
κλήρους σελίδας ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ μετ'
ἀπαραμίλλου χάριτος ἐκπεφρασμένας, καὶ οὕτω θὰ
ἀπετελεῖτο ὀλόκληρον ἀναγνωσματάριον αὐτοτελὲς
πρὸς χρῆσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εὐχομαὶ ἢ γνώ-
μη αὕτη νὰ γίνῃ ὑποκείμενον μελέτης τοῦ Συλλόγου
πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ὅστις ἐργαζόμε-
νος ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Κοραῆ δικαίως ἐπισπᾷ τὴν
εὐλογίαν καὶ εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐν Μονάχῳ κατὰ Δεκέμβριον 1904.

ΧΡ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

Ο ΚΟΡΑΗΣ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

1. Βιογραφικαὶ σημειώσεις.

Ἐν λαὸν ἀγαπᾷ ὁ Θεός, εἰς τοῦτον στέλλει κατὰ τὰς κρισίμους περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ ἄνδρα μέγαν καὶ ἀφίνει τὸν ἄνδρα τοῦτον νὰ ζήσῃ μακρὸν βίον διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀποστολήν, ἣτις εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ λαοῦ. Ὁ Θεὸς ὄντως ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὰς κρισίμους στιγμὰς τῆς δουλείας ἔστείλεν εἰς αὐτὴν μέγαν ἄνδρα, τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, ὃν ἀφῆκε νὰ ζήσῃ εἰς βαθὺ γῆρας διὰ νὰ φωτίσῃ τοὺς ὁμοθενεῖς του εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ἐκ τῆς δουλείας τῆς τε πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς. «Μόνον τὸ φῶς σφύζει τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐθνῶν. Ὁ περιπατῶν ἐν τῷ σκότει οὐκ οἶδε, ποῦ ὑπάγει» λέγει ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς γεννηθεὶς ἐν Σμύρῃ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1748 ἐκ πατρὸς Χίου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα ἐν τῷ σχολείῳ τῆς γενεθλίου αὐτοῦ πόλεως. Ἔσχε δὲ κατόπιν διδάσκαλον τῆς Λατινικῆς γλώσσης κατ' ἰδίαν τὸν σεβάσμιον Ὁλλανδὸν ἱερέα Κεῦνον, ὅστις διὰ τῆς καθόλου διδασκαλίας καὶ συναναστροφῆς αὐτοῦ ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἀπὸ φύσεως πρὸς τὰ καλὰ ὁργῶσαν ψυχὴν τοῦ Κοραῆ σφοδρότατον ἔρωτα πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς. Ὁ Κοραῆς

ἠτύχησε βραδύτερον νὰ πληρώσῃ τοῦτον, διότι ὁ πατήρ αὐτοῦ Ἰωάννης Κοραῖς ἔμπορος σηρικῶν ἐν Σμύρῃ, ἐπιθυμῶν νὰ συνάψῃ ἔμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ὀλανδίας, ἣτις ἦτο τότε μεγάλη ἀρτηρία τοῦ παγκοσμίου ἔμπορίου, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς Ἀμστελόδαμον τὸν υἱόν του Ἀδαμάντιον. Ἐν Ἀμστελοδάμῳ, ἔνθα οὐ μόνον ὁ κερδῶς ἀλλὰ καὶ ὁ λόγιος Ἑομῆς ἐξ ἴσου ἐτιμῶντο, εὔρεν ὁ Κοραῖς πλουσιωτάτην τροφήν, ἵνα θρέψῃ τὴν πινῶσαν μάθησιν ψυχῆν αὐτοῦ. Ἐκεῖ ἤκουσεν ἀνώτερα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, ἐκεῖ ἠσχολήθη συστηματικώτερον εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, ἐκεῖ ἐτελειοποίησε τὴν γνῶσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης καὶ ἐκεῖ ἐξέμαθεν ἀκόμη τελείως καὶ ἄλλας τέσσαρας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας τὴν Γερμανικὴν, τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἀγγλικὴν καὶ τὴν Ἰταλικὴν. Ἀλλ' ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὸ ἔμπόριον, πρὸς ὃ ὀλίγην προσοχὴν ἔδιδεν ὁ Κοραῖς, ἀπέτυχεν, ὁ δὲ πατήρ του ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ πᾶσαν περαιτέρω μετὰ τῆς πόλεως ταύτης ἔμπορικὴν συναλλαγὴν καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς Σμύρνην τὸν υἱόν του Ἀδαμάντιον.

Κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1779, μετὰ ἑπταετῆ περιου ἐν τῇ ξένη διατριβῇ, ἐπανῆλθεν ὁ Κοραῖς εἰς Σμύρνην. Ἀλλ' ἡ πρώτη τῆς πατρίδος θεὰ ἀντὶ ὡς εἰκὸς νὰ εὐφράνῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἠνοιξε τοῦναντίον ἐν αὐτῇ βαθύτατον τραῦμα λύπης. Εἰς σωρὸν ἐρειπίων εἶδε μεταβεβλημένον ὑπὸ σεισμοῦ ἰσχυροῦ μέγα μέρος τῆς γενεθλίου πόλεως, ἄλλη δὲ συνοικία ἐν ἧ καὶ ὁ

πατρικὸς ἔκειτο οἶκος, εἶχε γίνεαι ταυτοχρόνως παρα-
νάλωμα τοῦ πυρός. Ὁ Κοραῆς πατῶν τὸ ἔδαφος τῆς
πατρίδος ἦτο ἀνέστιος καὶ ἄστεγος. Τοῦτο εὐλόγως
κατέθλιψε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Καὶ ἡ λύπη του ὀσημέ-
ραι ἐγίνετο μεγαλητέρα, ἐφ' ὅσον ἔβλεπε προσέτι ἀδι-
κίας καὶ καταπίσεις τῶν ὁμοεθνῶν, ἐφ' ὅσον, τὸ χεί-
ριστον! ἔβλεπε καὶ ἐκ τούτων πολλοὺς συμπράττοντας
μετὰ τῶν τυράννων. Αὐτός, ὅστις ἀπὸ φύσεως ἀνα-
τροφῆς εἶχε ψυχὴν ἐλευθέραν καὶ φιλοδίκαιον, ὅστις
ἐπὶ ἑπταετίαν ὄλην ἔζησεν ἐν χώρᾳ πεπολιτισμένη
καὶ εὐνομουμένη, ὅστις ἀνέπνευσεν ἀέρα ἐλευθερίας
καὶ ἰσονομίας, ὅστις ἔθρειψε τὸ ἐλεύθερον φρόνημα
διὰ τῆς μελέτης τῶν προγονικῶν βιβλίων, πῶς ἠδύ-
νατο νὰ μὴ στενοχωρηθῆ, νὰ μὴ ἀθυμήσῃ, νὰ μὴ θλι-
βῆ βλέπων πάντα ταῦτα; Καὶ ἡ λύπη δὲν ἐβράδυνε νὰ
μεταβληθῆ εἰς μελαγχολίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας μάτην ἐ-
πειράθησαν νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτὸν τῶν φιλοστόργων
γονέων καὶ τοῦ σεβασμίου διδασκάλου Κεύνου αἱ συμ-
βουλαί. Ὁ Κοραῆς ἐπεθύμει νὰ φύγῃ, νὰ φύγῃ μα-
κρὰν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς θλίψεως καὶ τῆς μελαγχολίας,
ἔξεδήλωσε δὲ ἤδη ἐπιμονώτερον παρά ποτε τὸν πό-
θον τοῦτον καὶ δὴ νὰ μεταβῆ εἰς Γαλλίαν, πρὸς σπου-
δὴν τῆς Ἰατρικῆς, ἧς μόνον τοὺς μύστας ἐξ' ὄλων τῶν
ἐπαγγελματιῶν ἐτίμων ὁλωσδήποτε καὶ ἐσέβοντο οἱ
Τοῦρκοι, διότι μόνον τούτων τὴν ἀνάγκην ἐλάμβαν-
νον. Καὶ οἱ γονεῖς, ἀφοῦ μάτην ἐπειράθησαν νὰ με-
ταπείσωσι τὸν υἱὸν ἀκόμη καὶ διὰ δελεαστικῶν προ-
τάσεων γάμου, ἐπέτρεψαν αὐτῷ ἐπὶ τέλος τοῦτο.

Οὕτω κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1782 κατέλιπε τὴν Σμύρνην ὁ Κοραΐς, τὸν δὲ Νοέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους εἰσήρχετο ἐν Μομπελλιέ τῆς Γαλλίας εἰς τὴν χορείαν τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἰατρικῆς. Ἐξ ἔτη διέτριψεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ Κοραΐς σπουδάζων καὶ παλαίων ὡς ἀληθῆς ἥρωϊς πρὸς μεγίστας οἰκονομικὰς δυσχερείας. Ἄλλ' ἢ φιλοπονία του ἦτο ἴση πρὸς τὴν πενίαν του τὸ δὲ ἔξοχον αὐτοῦ πνεῦμα ἤγαγεν αὐτὸν εἰς θρίαμβον πρωτοφανῆ ἐν τῇ σπουδῇ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ἐκδηλωθέντα ἰδίᾳ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1786 κατὰ τὰς διδακτορικὰς αὐτοῦ ἐξετάσεις, ὅτε θαυμασμοῦ ἐγκώμια ἐξ ὑπερτριακοσίων παρισταμένων σοφῶν ἀνδρῶν ἐπλήρωσαν τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀκαδημίας διὰ τὴν σοφίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰ στόματα τῶν καθηγητῶν ἠνοιχθήσαν διὰ νὰ εἴπωσιν ὅτι ὁ Κοραΐς ἐτίμησεν αὐτοὺς καὶ τὴν Ἀκαδημίαν των. Ἄλλ' ἂν ὄντως τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τοὺς καθηγητὰς ἐτίμησε διὰ τῆς σοφίας καὶ τῶν ἐξετάσεών του ὁ Κοραΐς, ἐτίμησεν ὄχι ὀλιγώτερον καὶ τὴν δούλην πατρίδα, διότι ἔδειξεν, ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς τῆς δουλείας παρέμεινεν ἄσβεστον τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας τὸ φῶς. Ὀλίγοις μῆνας μετὰ ταῦτα ὁ Κοραΐς εἰσήρχετο πανηγυρικῶς εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐταίρων τῆς Β. Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Μομπελλιέ διὰ τῆς ἐκδόσεως Γαλλιστὶ τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ Selle «Κλινικὴ Ἰατρικὴ».

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1788 καταλιπὼν ὁ Κοραΐς τὴν πόλιν ταύτην ἦλθεν εἰς Παρισίους. Ἀπὸ τοῦ χρόνου

δὲ τούτου ἄρχεται κυρίως ἡ ἔθνικὴ ἐργασία αὐτοῦ, ἐργασία ἀποβλέπουσα εἰς τὸν διαφωτισμὸν τῆς δούλης αὐτοῦ πατρίδος καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς. Ἐκεῖ, ἀφοῦ προῶτον ἠσχολήθη εἰς ἀνωτέρας φιλολογικὰς μελέτας καὶ δὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὧν τὴν σοφίαν δὲν ἐβράδυνε νὰ ἰδιοποιηθῇ τὸ ἔξοχον αὐτοῦ πνεῦμα, ἐπεχείρησε κατόπιν, κορηγούντων τῶν ἀοιδήμων εὐεργετῶν τῆς πατρίδος ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν, τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς λεγομένης Βιβλιοθήκης, ἣτις μένει μνημεῖον αἰώνιον τῆς τε ὑπερόχου τοῦ ἀνδρὸς σοφίας, τῆς σιδηρᾶς αὐτοῦ φιλοπονίας καὶ τῆς ἀπαραμίλλου αὐτοῦ φιλογενείας.

Οἱ πρόλογοι τῶν βιβλίων τούτων ἐγένοντο τὸ ἔθνικόν βῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ ὁ Κοραῆς πρὸς τὸ Γένος, δίδων πρὸς αὐτὸ τὸν ἔθνικόν Δεκάλογον, ὅστις μέλλει νὰ σώσῃ τοῦτο καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ κηρύττει ἐκείθεν ὡς προφήτης καὶ διδάσκει ὡς παιδαγωγὸς καὶ συμβουλεύει ὡς νομοδιδάσκαλος καὶ ὁμιλεῖ ὡς ἱεροκῆρυξ. Αὐτὸς μόνος καὶ φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς καὶ θεολόγος καὶ παιδαγωγὸς καὶ νομοθέτης καὶ διδάσκαλος καὶ φιλόλογος καὶ δημοσιογράφος. Αὐτὸς μέγας μοχλὸς κινῶν τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν οἰκοδόμημα, ῥυθμίζων τὴν γλῶσσαν, φωτίζων τὴν Ἐκκλησίαν ὀδηγῶν τὴν πολιτείαν, ὀρίζων τὴν ἐκπαίδευσιν, κανονίζων τὰ πάντα. Ἄλλ' ἐν ταῖς ἐκδόσεσι ταύταις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἡ μεγάλη σοφία τοῦ Κοραῆ καθοδηγουμένη ὑπὸ διαυγεστάτου καὶ ὀξυτάτου νοῦ χύνει προσέτι φῶς ἄπλετον δι, ἐρμηνευ-

τικῶν σημειώσεων ἐπὶ ἀπείρων δυσνοήτων τοῦ κειμένου χωρίων, διορθοῖ δὲ μετὰ θαυμαστῆς εὐστοχίας τόσα παρεφθαρμένα χωρία, ὅσα οὐδεὶς ἄλλος τῶν κριτικῶν φιλολόγων μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ηὐτύχησε νὰ διορθώσῃ.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Κοραῆ ἀναβιβάζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν κριτικῶν τοῦ αἰῶνος καὶ παραχωροῦσιν αὐτῷ ἐπιφανεστάτην θέσιν μεταξὺ τῶν λογίων ἀνδρῶν τοῦ κόσμου, καθόλου δὲ προσδίδουσι τόσῃν ἀξίαν καὶ τόσον κῦρος εἰς τὰς γνώμας αὐτοῦ, ὥστε ἐπιφανέστατοι φιλόλογοι τῆς Εὐρώπης συμβουλευόνται αὐτὸν πολλάκις περὶ θεμάτων ἀναγομένων εἰς τὴν διόρθωσιν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κειμένων, πολλοὶ δὲ ἀποστέλλουσι πρὸς αὐτὸν ὀλόκληρα τὰ πρὸς ἔκδοσιν ἔργα των πρὸς ἐπιθεώρησιν καὶ διώρθωσιν. Γέμουσιν ἐγκωμίων καὶ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Ἄδαμ. Κοραῆν τὰ περιοδικὰ καὶ οἱ πρόλογοι τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκδοθέντων ὑπὸ ἐπιφανῶν φιλολόγων Ἑλλήνων συγγραφέων διὰ τὰς συμβουλὰς, ἃς παρέσχεν εἰς αὐτούς, διὰ τὰς διορθώσεις, ὅσας ἐπήνεγκεν εἰς τὰ ἔργα των, διὰ τὸ φῶς, ὅπερ ἔχυσε εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κείμενον.

Τοσοῦτο δὲ ἀδιαφιλονίκητος κατέστη μεταξὺ τῶν λογίων ἀνδρῶν ἢ ὑπέροχος ἀξία τοῦ Κοραῆ, ὥστε ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Ναπολέον ὁ μέγας, ἐπιθυμῶν χάριν τῶν ἐκστρατειῶν αὐτοῦ νὰ ἔχῃ τὸν Στράβωνα εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν, εἰς αὐτὸν μετὰ δύο ἄλλων Γαλλῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν κυρίως ἀνέθηκε τὴν μετάφρασιν,

οἱ δὲ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων τρεῖς προσήνεγκον αὐτῷ τὴν θέσιν τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ἐκείνῳ διδακτηρίῳ. Ἄλλ' ὁ μὲν Κοραῆς τὸ μὲν διότι δὲν ἤθελε νὰ ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς τὰς κρατούσας τότε διατυπώσεις, νὰ ἐπισκεφθῆ δῆλον ὅτι πρὸ τῆς ἐκλογῆς του τοὺς καθηγητὰς ἐκλιπαρῶν τρόπον τινὰ τὴν ψῆφον αὐτῶν, τὸ δὲ διότι ἤθελεν ὄσας τὰς δυνάμεις του ἐλευθέρας πάσης ἄλλης ἐργασίας νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του, δὲν ἐδέχθη τὴν θέσιν ταύτην. Ἐμεινε λοιπὸν ἰδιωτεύων ἐν Παρισίοις, καὶ ἐπὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα, ὃν ἀκόμη ἀφῆκεν αὐτὸν ἡ Θεία Πρόνοια νὰ ζήσῃ, διέθεσεν ὅλον τὸν νοῦν του καὶ ὄλην τὴν καρδίαν του εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέβη δ' οὕτως ὁ μέγας τοῦ Γένους διδάσκαλος, ὁ καθοδηγῶν αὐτὸ ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ, ὁ συμβουλεύων αὐτὸ ἐν τοῖς κινδύνοις. Πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ἀστέρα τῆς ἀνατολῆς προσέβλεψε τὸ ἔθνος ἐν τοῖς χαλεποῖς ἐκείνοις καιροῖς καὶ αὐτὸν ἀκολουθῶν ἠλπισεν ὅτι θὰ φθάσῃ εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς ἀπολυτρόσεως.

Ὁ Κοραῆς ὄνειρον καὶ σκοπὸν τοῦ βίου αὐτοῦ εἶχε τοῦ Γένους τὴν ἀνάστασιν. Καὶ εἰργάζετο καὶ ἐσκέπτετο καὶ ἔζη διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζεν ὅτι ὡς μέσον ἀσφαλέστατον οὐ μόνον πρὸς ταύτην ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς φυλακὴν ἀκόμη τῆς ἐλευθερίας, ἔτι δὲ πρὸς ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τοῦ Γένους εἶναι ὁ δι' ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως διαφωτισμὸς καὶ ἐξευγενισμὸς τοῦ λαοῦ, ἔσπειρεν εἰς τοὺς προλόγους τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, μάλιστα δὲ εἰς

τὰ προλεγόμενα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τοὺς αὐτοσχεδίους λεγομένους στοχασμύ', εἰς τὰς πολιτικὰς παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ ἀφθόνους τοὺς παιδαγωγικοὺς αὐτοῦ μαργαρίτας. Αἱ γινώμαι αὗται γεννήματα διαυγαστάτου καὶ σοφωτάτου νοῦ, ἅμα δὲ καὶ καρποὶ βαθυτάτης τοῦ πράγματος μελέτης θέλουσι, δὲν ἀμφιβάλλω, δημοσιευόμεναι λάμπει ὡς ἀστέρες πρώτης τάξεως ἐν τῷ παιδαγωγικῷ στερεώματι καὶ θέλουσι προσδώσει εἰς τὸν Κοραῆν τὴν πρέπουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν κλασσικῶν παιδαγωγῶν τοῦ κόσμου. Διότι ὁ Κοραῆς ἦτο μέγας ἀνὴρ· καὶ ὡς ἦτο μέγας ὡς φιλόσοφος, οὕτως ἦτο μέγας καὶ ὡς παιδαγωγός. Ποῖαι δὲ εἶναι ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον αἱ γινώμαι αὗται τοῦ Κοραῆ ἐρχόμεθα εὐθὺς νὰ εἴπωμεν.

2. Ὁ γάμος ὡς ρίζα τῆς ἀνατροφῆς.

Ὁ Κοραῆς γράφων περὶ τῆς ὀρθῆς ἀνατροφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ παρίδῃ τὸν γάμον, ὃν ἀνέκαθεν πάντες οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι καὶ παιδαγωγοὶ ἐθεώρησαν ὡς τὴν πρώτην ρίζαν τῆς ἀνατροφῆς. Τὸν γάμον λοιπὸν θεωρεῖ ἱερώτατον καὶ ἁγιώτατον δεσμὸν καὶ πρῶτον καθῆκον παντὸς χρηστοῦ θένου ἀνθρώπου. «Εἶναι βίος δυστυχέστατος, λέγει, ὁ ἄγαμος βίος καὶ ὁ φρόνιμος καὶ χρηστοῦ θένου ἀνθρώπος ἔχει χρέος, καθὼς ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς γονεῖς του τὴν λαμπάδα τοῦ βίου, οὕτω καὶ νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Τοῦτο εἶναι τὸ βούλημα καὶ δόγμα τῆς φύσεως». Καὶ

δὲν λέγει ταῦτα ὁ Κοραῆς, διότι αὐτὸς ξένος ἐν ξένη γῆ, χωρὶς γονεῖς, χωρὶς συγγενεῖς χωρὶς οἰκείους, ἐγεύθη κατὰ τὸ γῆρας ἰδίως καὶ μάλιστα κατὰ τὰς συχνὰς αὐτοῦ ἀσθενείας ὅλας τὰς πικρίας καὶ ὅλα τὰ βάσανα τοῦ ἀγάμου βίου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ τὴν νέαν γενεὰν πολυπληθεστέραν. Καὶ ὄχι μόνον πολυπληθεστέραν, ἀλλὰ καὶ καλλιτέραν καὶ Ἑλληνικωτέραν καὶ ἠθικωτέραν. Ἄλλὰ διὰ νὰ εἶναι αὕτη καλλιτέρα, ἔπρεπεν αἱ βάσεις τοῦ γάμου νὰ εἶναι καλλαί, νὰ εἶναι εὐάρμοστοι, νὰ ἀσφαλίζωσι δηλονότι ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ εὐλογίαν ἐν τῷ οἴκῳ. Ἄλλ' εἰρήνη, ὁμόνοια καὶ εὐλογία ἐν τῷ οἴκῳ εἶναι ἀποτέλεσμα ταυτότητος αἰσθημάτων, διανοημάτων καὶ τάσεων μεταξὺ τῶν εἰς γάμου κοινωνίαν ἐρχομένων προσώπων, εἶναι καρπὸς ἀμοιβαίας ἀγάπης.

Ὁ Κοραῆς συνιστᾷ ὡς ἀναγκαῖον πρόδρομον τοῦ γάμου τὴν λελογισμένην μεταξὺ τῶν δύο προσώπων ἀγάπην. «Ἡ ἀγάπη, λέγει, εἰς τοὺς νέους εἶναι πολλάκις δῶρον τοῦ Θεοῦ. Εἶναι δὲ τοιοῦτον, ὅταν ἀποβλέπῃ, εἰς ἓνα μόνον σκοπὸν, τὸ νόμιμον συνουκέσιον, ὅταν ἀνάπτεται εἰς ἡλικίαν καὶ κατάστασιν τὴν πρέπουσαν, ἢ γουν ἱκανὴν ὄχι μόνον νὰ δώσῃ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ χρηστὴν ἀνατροφὴν εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ γεννηθῶσιν, ὅταν ἔχη τὴν συγκατάθεσιν φρονίμων γονέων, ὅταν ὁ ἀγαπῶν προτιμᾷ τὴν ὁμογενῆ ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς καὶ ὅταν ἀγαπᾷ ὄχι μόνον διὰ τὸ ἀληθινὸν ἢ φαινόμενον τοῦ σώματος κάλλος, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς. Τοιαύτη ἀγάπη μὲ

τοιούτους καρπούς ἤγουν τέκνα χρηστὰ μέλλοντα νὰ κατασταθῶσι χρησιτῶν ἄλλων τέκνων γονεῖς, κρατεῖ, λέγει, καὶ σώζει τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν διότι ἔχει τὴν βάση της εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ λαμβάνει τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν Εὐδαιμονίαν ἀπ' αὐτὸν τὸν δημιουργὸν τῆς φύσεως» (Αὐτοσχ. στοχ. σ. 308). Καὶ τοὺς καρπούς τοιούτου γάμου θέλει ὁ Κοραῖς πρὸ παντὸς γνησίους Ἑλληνικούς. Καὶ διὰ νὰ εἶναι τὰ τέκνα ἄγνοι Ἕλληνες, μὲ Ἑλληνικὸν αἷμα εἰς τὰς φλέβας των, μὲ Ἑλληνικὰ αἰσθήματα εἰς τὴν καρδίαν των, μὲ ἀγάπην καὶ πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα των, πρέπει νὰ γεννηθῶσι ἀπὸ καθαρῶς Ἑλλήνας γονεῖς, Ἑλληνίδα μητέρα, Ἑλληνα πατέρα. Τοῦτο θεωρεῖ στοιχειῶδες καθῆκον παντὸς φιλοπάτριδος Ἕλληνοσ ὁ Κοραῖς.

Διὰ τοῦτο ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ σπουδάζοντας Ἑλλήνας λέγει. «Νὰ μὴ δελεασθῆ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἀπὸ ἐπιθυμίαν γάμου ξένου τῆς Ἑλλάδος, νὰ μὴ λησμονήσῃ ὅτι γεννημένος ἀπὸ Ἑλλήνας χρεωστεῖ νὰ γεννήσῃ ὄχι Ἰταλούς, ὄχι Γάλλους, Ἄγγλους ἢ Γερμανούς, ἀλλὰ γνησίους Ἑλλήνας εἰς αὐτὴν τὴν πατρικὴν φωλεάν, τὴν Ἑλλάδα, νὰ στοχάζεται τὴν εἰς Εὐρώπῃν διατριβὴν ὄχι ὡς παντοτινὴν μονήν, ἀλλ' ὡς πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστάλη μὲ χορηγίαν τῆς πατρίδος νὰ ἀγοράσῃ καὶ νὰ φέρῃ πολυτίμους πραγματείας εἰς τὴν πατρίδα, ἣτις τὸν ἐγέννησε καὶ τὸν προσμένει νὰ τὴν αὐξήσῃ μὲ τὰ γεννήματά του. Τὴν δικαίαν ταύνην ἐλπίδα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπαίτησιν, λέγει, ὅστις καταφρονήσῃ, θέλει ἀκούσει ἀπὸ τὴν

Ἑλλάδα ὠργισμένην κατ' αὐτοῦ : «οὐδ' ἀγρία ὄρνις ἦν πλάσση δρόμον, ἄλλη νεοσσοὺς ἠξίωσεν ἐντεκεῖν», ἦτοι οὐδ' ἄγριον ὄρνεον ποτὲ φωλεὰν ἀφοῦκτίση, ἔξω τῆς φωλεᾶς αὐτοῦ βούλεται νὰ γεννήσῃ (Προλ. Ὅμηρ. σ. 90).

Ἀλλὰ πλὴν τούτων τονίζει ἀκόμη ὁ Κοραῆς τὴν ἠθικὴν συμασίαν τῶν εἰς γάμου κοινωνίαν ἐρχομένων, Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον, διότι πιστεύει ὅτι ἀνήθικοι γονεῖς εἶναι ἀδύνατον νὰ δώσωσι χρηστὴν ἀνατροφὴν εἰς τὰ τέκνα των, ἀλλὰ καὶ διότι παραδέχεται τὰ ἐλαττώματα κληρονομικά. «Τῆς κακίας ἢ βλάβης, λέγει, δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸν αὐτουργὸν αὐτῆς ἀλλὰ μεταδίδεται καὶ εἰς τὰ τέκνα καὶ διαβαίνει κατὰ κληρονομίαν εἰς τὰ ἔγγονα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν».

3. Καθῆκοντα τῶν γονέων ἐν τῇ ἀνατροφῇ.

«Ἡ ἀνατροφή τῶν τέκνων, λέγει ὁ Κοραῆς, εἶναι τὸ ἀναγκαιότατον καὶ πρῶτιστον τῶν γονέων καθῆκον. Διότι ἡ τύχη πανιῶς ἀνθρώπου, ἡ μωρία ἢ ἡ φρόνησις αὐτοῦ, ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία του κρέμονται ἀπὸ τὴν παιδικὴν ταύτην ἀνατροφὴν». «Ὑψιστον λοιπόν, κατ' αὐτόν, καθῆκον ἔχουσιν οἱ γονεῖς νὰ καταστήσωσι τὰ τέκνα των εὐτυχῆ καὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν πατρίδα χρηστοὺς καὶ ἠναρέτους πολίτας, ὅπερ κατορθώνουσι τότε μόνον, ὅταν ὀρθῶς ταῦτα ἀναθρέψωσιν». Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ ὀρθὴ αὕτη ἀνατροφή ; «Ἡ τῶν ἠθῶν διάπλασις», ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος. «Τῆς ἀνατροφῆς τὸ ἔργον, λέγει, εἰς

ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἀποβλέπει, νὰ δαμάσῃ τὰ πάθη τοῦ ἀνατρεφομένου εἰς τόσον, ὥστε νὰ στοχάζεται ὡς ἴδιόν του τὸ κοινὸν τῆς πατρίδος συμφέρον, νὰ τὸν πληροφορήσῃ ὅτι εὐδαίμων νὰ κατασταθῇ εἶναι τῶν ἀδυνάτων εἰς κακοδαιμονοῦσαν πατρίδα, ὅτι ἀφοῦ ἀφήσῃ τὴν πατρικὴν οἰκίαν καὶ παύσῃ νὰ συζῆ μὲ τοὺς γονεῖς καὶ ἀδελφούς του, δὲν ἀπολύεται μὲ τοῦτο ἀπὸ τὰ πρὸς ἐκείνους καθήκοντα, ἀλλ' ἐμβαίνει εἰς ἄλλην εὐρυχωροτέραν οἰκίαν τῆς πατρίδος τὴν πολιτείαν καὶ συζῆ μὲ πλειότερους ἀδελφούς, μὲ τοὺς ὁποίους, ἂν δὲν φέρεται ὡς ἀδελφός, ἂν χωρίζῃ τὸ συμφέρον του ἀπὸ τὸ συμφέρον εἰς τοὺς ἄλλους, μὴ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἔγινεν ὁ δυστυχεστάτος ὄλου τοῦ Κόσμου. Δὲν λέγεται μόνον Στυλίτης, λέγει ὅστις καθήμενος ἐπὶ στύλου ὑψηλοῦ βλέπει μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς συμπολίτας του, οὐδ' ἀφίνει τὸν στῦλον καὶ ἂν ἴδῃ πυρπολουμένην καὶ λεηλατουμένην τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Στυλιτῶν διαγωγὴν διάγουσι καὶ ὄλοι οἱ φίλαυτοι, ὄλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσονομίας, ἐπειδὴ χωρίζονται καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των καὶ στυλώνονται εἰς τὸ ἴδιον συμφέρον» (Ἐπιστ. τ. Γ' σ. 125).

Ἄλλὰ πῶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀνατροφὴ αὐτῆ κατὰ τὴν παιδικὴν μάλιστα ἡλικίαν ; Διὰ τῶν καλῶν ἔξεων, ἀπαντᾷ ὁ Κοραῆς. Αὐταί, λέγει, εἶναι τὸ ἔργον ἀνατροφῆς. «Ἐως νὰ ἔλθῃ ὁ ἐπιθυμητὸς τῆς σχολικῆς παιδείας καιρὸς, γράφει ὁ Κοραῆς, ὅλη ἡ φροντίς τῶν γονέων πρέπει νὰ εἶναι

νά] γυμνάσῃσι τὸ λογικὸν τῶν τέκνων των εἰς δύο μόνα πράγματα, εἰς τὴν Ἀλήθειαν καὶ εἰς τὴν Δικαιοσύνην. Καθῆκον, λέγει, ἔχουσι οἱ γονεῖς νὰ ῥίψωσι σύνωρα τὰς δύο ταύτας ἀρετὰς εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς τῶν τέκνων των. Ψεῦδος νὰ μὴ σιγχωρήσῃσι ποτὲ νὰ μολύνῃ τὸ στόμα των, νὰ γυμνάσῃσι τοῦ λογικοῦ των τὴν ὄσφρησιν νὰ ἀποστρέφεται τὴν ἀδικίαν ὡς ἡ σωματικὴ των αἴσθησις τὰ κόπρια», «τὴν δὲ πλήρῳσιν τῆςδικαιοσύνης νὰ καταστήσῃσιν εἰς αὐτὰ ἕξιν τόσον ἰσχυράν, ὥστε εἰς τὸ ὄνομα μόνον τῆς ἀδικίας νὰ ταράσσωνται τὰ παιδιά, νὰ θορυβῶνται, νὰ ἐντρέπωνται καὶ νὰ κοκκινίζωσιν». Ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην ἐννοεῖ ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς ἐννοίαν ὁ Κοραῆς. «Ἡ δικαιοσύνη περιέχει ὅλας τὰς ἄλλας ἀρετὰς. Αὐτὴ εἶναι τῆς ἠθικῆς τὸ κλειδίον, τὸ ὁποῖον ἀνοίδει τὴν εἴσοδον εἰς τὰς ἄλλας, ἢ εἶναι ὡς λέγει ὁ Smith, ἡ γραμματικὴ τῆς ἠθικῆς» (Ἐπιστ. τομ. Γ' 229)

Ἀλλὰ πῶς κατορθοῦται ἡ τοιαύτη γυμνασία τοῦ λογικοῦ, πῶς ἐμβάλλονται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου αἱ ἠθικαὶ αὐταὶ ἕξεις; Διὰ τῆς ἀσκήσεως ἀπαντᾷ ὁ Κοραῆς. «Ἡ ἀρετὴ, λέγει, εἶναι προᾶγμα ἐθιστὸν καὶ ἀποκτᾶται, ὡς ὅλα τὰ ἀποκτώμενα, ἀπὸ μακρὰν συνήθειαν, ἣτις καταντᾷ εἰς ἕξιν καὶ σχεδὸν εἰς δευτέραν φύσιν. «Τί ἄλλο νομίζετε ὅτι ἦτο, λέγει, τοῦ Σωκράτους τὸ δαιμόνιον παρὰ μακρὰ τῆς ἀρετῆς ἕξις, ἣτις τὸν κατέστησεν ἰκανὸν νὰ κρίνῃ εἰς ῥοπὴν ὀφθαλμοῦ καὶ κατὰ πᾶσαν περίστασιν, τί ἔπρεπεν αὐτὸς νὰ πράξῃ, τί νὰ συμβουλεύσῃ τοὺς φίλους του νὰ πράξωσι, τῆς πράξεως δὲ ταύτης ἢ τῆς συμβουλῆς ἡ ἀπό-

βασίς τὸν ἐδεικνυεν ἔπειτα προφήτην ; Παρατήρησε τὴν δύναμιν τῆς ἕξεως καὶ εἰς ὄλας τὰς λοιπὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας διὰ νὰ πληροφορηθῆς ὅτι ἡ ἕξι φαίνεται εἰς τὸν ἔχοντα ὡς ἔμπνευσίς τις θεία [καὶ ἀληθινὸν δαιμόνιον. Ὅστις π. χ. ἔτριψεν ὄλην του τὴν ζωὴν εἰς τὴν τέχνην τῆς τοξείας, κυπᾶ πολλάκις τὸν σκοπὸν καὶ χωρὶς νὰ τὸν καλοβλέπη· δὲν εἶναι δὲ κανεῖς, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν συνέβη, πολλάκις νὰ περιπατῇ εἰς συνήθεις τόπους, χωρὶς νὰ ὀδηγῶνται ἀπὸ τὸν λογισμὸν οἱ πόδες του. Τί παράδοξον λοιπὸν ἂν ὁ Σωκράτης ἐργαζόμενος πᾶσαν ὥραν τὴν ἀρετὴν ἔπραττε καὶ συνεβούλευε ὡς θεόπνευστος ; Αὐτὸ κατορθώνει, λέγει, ἡ ἀσκησις» (Προλεγ. Πλάτ. Γοργ. καὶ Ξενοφ. Ἀπομν. σ. λγ'). «Ἄλλὰ τὸ ἔθος τοῦτο πρέπει νὰ ἀρχίσῃ μ' αὐτὴν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Καθὼς, ὅστις συνηθίσει παιδιόθεν, λέγει, τὸν καφὲν ἢ τὸν βρωμισμένον ταμβάκον, κρίνει τὴν στέρησίν του μεγάλην δυστυχίαν, ἀπαράλλακτα καὶ ὅστις συνηθίσει ἀπὸ μικρὸς νὰ χαίρῃ εἰς τὰ δίκαια καὶ νὰ ἀγανακτῇ εἰς τὰ ἀδίκαια, τὴν αὐτὴν ἕξιν καὶ συνήθειαν θέλει ἔχει καὶ ὅταν φθάσῃ εἰς ἀνδρικήν ἡλικίαν Ἄλλὰ διὰ νὰ ζυμωθῇ μὲ τοιαύτην ἕξιν τὸ παιδίον, προσθέτει ὁ Κοραῆς πρέπει νὰ εἶναι περικυκλωμένον ἀπὸ χρηστὰ παραδείγματα καὶ μακροσμένον ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπὸ κακοῦς λόγους καὶ κακὰς πράξεις» (Ἐπ. τ. Γ'. 227).

«Ὅ,τι βλέπει, λέγει, καὶ ὅτι ἀκούει τὸ παιδίον, πρέπει νὰ εἶναι χρηστῶν ἀνδρῶν ἔργα καὶ λόγοι. Διὰ τοῦτο γονεῖς, συγγενεῖς, ἐπιστάται, ὑπηρέται, σύντροφοι καὶ

πάντες, ὅσοι ἔρχονται εἰς συγχρωτισμὸν μὲ τὸ παιδίον, πρέπει ὅλοι νὰ εἶναι χρηστοίθεις ἄνδρες. Τοῦτο εἶναι, λέγει, ἡ πρώτη ἀναγκαία βᾶσις τῆς καλῆς ἀνατροφῆς. Καὶ ὅπου τοῦτο λείπει, ἐκεῖ δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνεταί λόγος περὶ ἀνατροφῆς». εἰς τὴν χρηστὴν ταύτην παιδικὴν ἀνατροφήν ἀποδίδει τόσην σημασίαν ὁ Κοραῆς, ὥστε φρονεῖ ὅτι σχεδὸν τίποτε δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ ἄνευ αὐτῆς ἢ μετέπειτα ἐν τοῖς σχολείοις παιδεία. Καὶ ἀναφέρει τὰ σχολεῖα τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Σωκράτους, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔξεπήδησαν τύραννοι πολὺ ἀγριώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐντελῶς ἀπαιδευτούς τυράννους. Διὰ τί τοῦτο, λέγει; Διότι ἔστερουῦντο οὗτοι χρηστῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς, χωρὶς αὐτῆς, λέγει, πᾶσα παιδεία εἶναι ψευδοπαιδεία. Καὶ ἡ ψευδοδοπαιδεία τίποτε ἄλλο δὲν κάμνει ἢ νὰ κανονίξῃ τὸν νοῦν εἰς τὴν πονηρίαν καὶ τὴν κακίαν. Ἄλλὰ καὶ μεταξὺ δύο ἀπαιδευτῶν ἀνθρώπων, ὧν ὁ μὲν εἰς οὐδεμίαν ἔλαβεν ἀνατροφήν, ὁ δὲ ἄλλος κακὴν, ὁ Κοραῆς λέγει ὅτι καλλίτερον εἶναι ὁπρῶτος, Καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ διστραμμένης ἀνατροφῆς προτιμᾷ «νὰ μὴ λαμβάνωσι τὰ παιδιά καμμίαν ἀνατροφήν, ἀλλὰ νὰ ἐμπιστευθῶμεν ταῦτα εἰς γυμνὴν φύσιν, ἣτις διδάσκει πολλάκις τὰ δίκαια».

Ἐτερον καθῆκον ἔχουσιν οἱ γονεῖς κατὰ τὸν Κοραῆν νὰ ἀφήσωσι τὰ τέκνα των εἰς τοιαύτην οικονομικὴν κατάστασιν, ὥστε νὰ μὴ ἀναγκασθῶσι νὰ φθείρωσι τὴν χρηστὴν ἀνατροφήν δι' ἔλλειψιν τῶν ζωαρκίων ἢ τοῦλάχιστον νὰ πολεμῶσι καθ' ἡμέραν

πόλεμον ὀδυνηρὸν καὶ ὄχι πάντοτε εὐτυχῆ μὲ τοὺς κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας των πειρασμούς. Διότι τοῦτο φρονεῖ ὁ Κοραῆς ὅτι τίποτε δὲν πρέπει νὰ δαπανῶσιν ὑπὲρ τὸ πρόπον οἱ γονεῖς, διότι ὅ,τι δαπανῶσιν ὑπὲρ τὸ πρόπον, λέγει, τὸ δαπανῶσιν ἀπὸ τὰ πρὸς χρεῖαν τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων των. Μόνον ἐκείνης τῆς δαπάνης ἣτις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνατροφήν καὶ παιδευσιν τῶν τέκνων των, συνιστᾷ ὁ Κοραῆς, νὰ μὴ φεῖδωνται οἱ γονεῖς. «Ἡ σοφία πωλεῖται καὶ ἀγοράζεται, λέγει, καθὼς ὅλα τὰ πράγματα. Ὅσα δαπανήσης, τόσα μανθάνεις. Χρειάζονται βιβλία, χρειάζονται διδάσκαλοι, χρειάζεται συναναστροφή σοφῶν ἀνδρῶν ἀναγκαιοτέρα καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν». «Ὅ,τι ὅμως ἐξοδεύεται, λέγει, διὰ τὸ ἔνδοξον τοῦτο πρὸς τὴν παιδεῖαν ταξείδιον, στοχάζεσθὲ τὸ ὄχι ὡς δαπάνην, ἀλλ' ὡς κεφάλαιον διδόμενον εἰς τόκον, τὸ ὅποῖον δὲν θέλετε ἀργήσει νὰ ἀπολαύσητε καὶ σεῖς καὶ πλέον ἀκόμη τὰ ἀγαπητὰ σας τέκνα».

4. Ἀνάγκη ἀνατροφῆς καὶ παιδείας.

Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως ὀλίγον διαφέρει, λέγει ὁ Κοραῆς, ἀπὸ τὰ θηρία, ἢ νὰ εἶπω ἀληθέστερον, εἶναι θηριοδέστερος ἐκείνων, ἔπειδὴ παρὰ τῶν θηρίων τοὺς ὀδόντας καὶ τοὺς ὄνυχας ὄπλον ἰσχυρότερον ἔχει τὸν νοῦν. Ἐὰν λοιπὸν τὸ ὀρθὸν αὐτὸ θηρίον, ὡς τὸ ἀπεκάλει Φιλλήμων ὁ κωμικός, μείνη, λέγει, παρημελημένον, ἄνευ ἀνατροφῆς τινος, θέλει γίνεαι χειρότερον καὶ θηριοδέστερον, θέλει γίνεαι ἀγριότατον πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς θηρίων. Καὶ διὰ νὰ μὴ συμβῆ

τοῦτο ἀνάγκη νὰ ἀνατραφῆ, νὰ ἐξευγενισθῆ, νὰ παι-
 δευθῆ· θεωρεῖ δὲ ἀληθινὴν παιδείαν ἐκείνην ὁ Κο-
 ραῆς, ἣτις φυτεύει ἔμπεδον νοῦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ,
 ἣτις τελειοποιεῖ τὸ λογικὸν αὐτοῦ καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ τὴν
 φρόνησιν. Ἡ παιδεία, λέγει, ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ
 ἐξαίρετος τοῦ λογικοῦ νέα αἴσθησις τελειοποιητικὴ
 τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἧς διακρί-
 νει οὕτως τὰ ἀληθῆ του συμφέροντα καὶ πληροφορεῖ-
 ται ὅτι ἐκεῖνο δύναται νὰ τὸν ὠφελήσῃ ὅ,τι δὲν βλά-
 πτει τοὺς ἄλλους.

Καὶ δὲν θέλει ὁ Κοραῆς ἡ παιδεία νὰ στοχάζεται
 μόνον τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀναπτύσῃ δηλὸν
 ὅτι τὰς διανοητικὰς δυνάμεις αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ θέλει
 νὰ στοχάζεται καὶ τῆς καρδίας, νὰ ἀναπτύσῃ δηλ.
 καὶ τὰς θυμικὰς, μάλιστα τὰς ἠθικὰς τοῦ ἀνθρώπου
 δυνάμεις. Ὑπάρχει, λέγει παιδεία, τῆς κεφαλῆς καὶ
 παιδεία τῆς καρδίας. Καλαὶ καὶ αἱ δύο, ἀλλ' ἡ πρῶ-
 τη χωρὶς τὴν δευτέραν δὲν ἔφερον εἰς κανὲν ἔθνος
 ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. Τοὺς ἀληθεῖς ἄνδρας καὶ τὰς
 ἀνδρείας γυναῖκας, τοὺς καλοὺς καγαθοὺς πολίτας
 κυρίως μορφώνει, λέγει, ἡ παιδεία τῆς καρδίας, ἐνῶ
 μόνη ἡ παιδεία τῆς κεφαλῆς πλάσσει κομψοὺς τινὰς
 ἀνδριαντίσκους, οἵτινες καταχρηστικῶς ὀνομάζονται
 χρηστοθήεις. Μὲ τοιαύτην λοιπὸν ἀληθινὴν παιδεί-
 αν, ἣν καλεῖ ὁ Κοραῆς πηγὴν καὶ μητέρα ὁμονοίας,
 ἰσονομίας, ἐλευθερίας καὶ τιμῆς τῶν πολιτῶν,
 ἤθελε νὰ τραφῶσιν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ
 σωθῶσιν ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ ἀδικίαν, διὰ
 νὰ ἀποφύγωσι τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν πλάνην.
 «Ὅλαι μας αἱ προλήψεις καὶ αἱ κακίαι καὶ

ἀδικίαι, λέγει, προέρχονται ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας τὴν κατηραμένην ἀγλύν, ὁμίχλην, καταχνιάν. Μόνη ἡ παιδεία ἐλευθερώνουσα τὸν νοῦν ἀπὸ τὴν ἄγνοϊαν διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα. Αὐτὴ σύρει τὸ λογικὸν ἀπὸ τὸ σκότος καὶ διασκεδάζει ὡς ἡ Ὀμηρικὴ Ἀθηνα τὴν ἀγλύν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάστου διὰ νὰ διακρίνη τὰ ἀληθῶς συμφέροντα ἀπὸ τὰ βλαβερά. Αὐτὴ διδάσκει τοῦ πλούτου τὴν ὀρθὴν χρῆσιν καὶ τῆς πενίας τὴν ἔντιμον θεραπείαν ἢ τὴν φιλόσοφον ὑπομονήν. Αὐτὴ ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰς πλάνας καὶ δεισιδαιμανίας καὶ εἰσάγει εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τὴν γαλήνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, ἣτις δὲν ἀγοράζεται οὔτε μὲ τὸν πλοῦτον οὔτε μὲ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κόσμου».

Πρὸς τοιαύτην ἀληθινὴν παιδείαν μέλλουσαν ἀδολείπτως νὰ παρασκευάζῃ ὑπηρέτας τοῦ Θεοῦ καλεῖ ὁ Κοραῆς πάντας καὶ γονεῖς καὶ πολίτας καὶ ἱερεῖς καὶ ἄρχοντας νὰ ἐργασθῶσι. Τοῦτο, λέγει, εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσοι ὑπερασπίζουσι τὴν παιδείαν καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους, γίνονται συνεργοὶ τοῦ θείου θελήματος. Καὶ πιστεύει ὅτι ὅλοι προθύμως θὰ συνεργασθῶσι πρὸς τὸν ἅγιον τοῦτον σκοπόν, διότι τὸ κοινὸν πάντων συμφέρον ὑπαγορεύει τοῦτο. «Μόνος ὁ διάβολος, λέγει, ἔχει συμφέρον νὰ στερεύωνται τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς οἱ ἄνθρωποι. Αὐτὸς εἶναι πατὴρ τοῦ σκότους καὶ κατοικεῖ τὸ σκότος· ὅθεν φυσικὰ πρέπει τὰ φοβῆται τὰς ἐπιστήμας, ὡς οἱ κλέπται τὰ φανάρια».

5. Δυσχέρεια ἐν τῇ ἀνατροφῇ.

«Καθὼς πάσης τέχνης σκοπὸς εἶναι, λέγει ὁ Κοραῆς, νὰ μεταβάλῃ τὴν ἄμορφον ὕλην εἰς τεχνητόν τι κατασκευάσμα, τόσον τέλειον, ὅσον συγχωροῦν ἡ ὕλη καὶ ἡ σοφία τοῦ τεχνίτου, οὕτω καὶ ἡ ἀνατροφή, ἣν καλεῖ καὶ βιοτικὴν, σκοπὸν ἔχει νὰ τελειοποιήσῃ τὸ λογικὸν ζῶον, τουτέστι τὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' εἰς μὲν τὰς ἄλλας τέχνας ἡ ἐκλογή τῆς ὕλης καὶ ὁ τόπος τῆς ἐργασίας εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ τεχνίτου. Ὁ ἀνδριαντοποιὸς π. χ. δύναται νὰ διαλέξῃ τὸν ἐπιτήδειον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ λίθου, νὰ ἀρχίσῃ τὴν ξέσιν αὐτοῦ, ἔπου καὶ ὁπότε θέλει, καὶ νὰ μορφώσῃ ἀπὸ τὴν ἄψυχον ὕλην ἀνδριάντα τόσον τέλειον, ὥστε νὰ εἰκονίζῃ ἀκριβῶς ἔμψυχον ἄνδρα. Τῆς ἠθικῆς ἐξ ἐναντίας ὁ τεχνίτης ἐργάζεται εἰς ἄνθρωπον ζῶντα καὶ κινούμενον ἀπὸ πάθη πολλὰ καὶ διάφορα. Τὰ πάθη ταῦτα χρεωστεῖ νὰ ξέσῃ καὶ νὰ μετριάσῃ, ὥστε νὰ τὰ κάμῃ χρήσιμα καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς συναναστρεφομένους μὲ αὐτόν. Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ὅλοι δεκτικοὶ τοιαύτης ξέσεως. Εὐρίσκονται καὶ ὑποκείμενα τόσον σκληρᾶς ὕλης, ὥστε ἢ δὲν αἰσθάνονται ὀλότελα τὴν ἐργασίαν τῆς τέχνης ἢ ἀφ' οὗ μορφωθῶσι ὅπωςδήποτε, εὐκόλα γυρίζουν εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἀμορφίαν. Καὶ οἱ τοιοῦτοι ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς πολλοὺς τῶν παλαιῶν νὰ διστάσωσιν, ἂν ἀληθῶς εἶναι προᾶγμα διδακτὸν ἢ ἀρετὴ. Τὶ σοῦ κάμῃ ἡ παιδεία, λέγει νὰ δταν πέσῃ εἰς δυστυχεῖς κεφαλὰς προγονῶν καὶ ὄχι υἱῶν

τῆς φύσεως ; Ἄλλὰ καὶ ἂν εὐτυχῆσῃ ὁ διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης, ὁ καιρὸς καὶ ὁ τόπος τῆς διδασκαλίας δὲν εἶναι παντοτε εἰς χεῖράς του. Ἐνα μόνον καιρὸν ἔχει, αὐτὸν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον ἂν ἀφήσῃ, δὲν θέλει εὐρεῖ ἄλλον ἐπιτηδειότερον εἰς τὸ ἔργον του. Μόνον ἢ μικρὰ ἡλικία δέχεται τὸν χαλινὸν τῆς παιδείας, πρὶν πεισιάσῃ τὸ στόμα της. Κ' ἕνας μόνον ἐπιτήδειος πρὸς τοῦτο τόπος ὑπάρχει, ἡ πόλις, τῆς ὁποίας καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι δὲν γνωρίζουν ἄλλον ἄρχοντα ἀπὸ τὸν νόμον. οὐδ' ἔχουσι τῆς ἀρχῆς ἢ τῆς ὑποταγῆς ἄλλον κανόνα παρὰ τὴν δικαιοσύνην (Περὶ. Ἄριστ. ἠθικ. Νικομ).

Κατὰ ταῦτα, ἵνα χωρῆ ἀπροσκόπτως εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς ἢ ἀνατροφῆ, πρέπει κατὰ τὸν Κοραῖν πρῶτον μὲν ὁ ἀνατρέφων νὰ γινώσκῃ καλῶς τὸ ἔργον του, δεύτερον δὲ ὁ παῖς νὰ εἶναι εὐένδοτος εἰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις ἢτοι εὐπλαστος, τρίτον ἢ ἀνατροφῆ νὰ ἀρχίσῃ εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας καὶ τέταρτον ὁλόκληρον τὸ ἔμψυχον περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῆ καὶ κινεῖται τὸ παιδίον, οἰκογένεια δῆλον ὅτι, κοινωνία, πολιτεία νὰ εἶναι ἠθικοῦ περιεχομένου.

6. Ἀνατροφὴ καὶ πάθη.

Τὰ πάθη θεωρεῖ ὁ Κοραῖς ὡς αἰτίαν ὄλων τῶν κακῶν καὶ ὄλων τῶν δυστυχιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτά, λέγει, εἶναι ἡ πηγὴ καὶ τῶν διχονοιῶν καὶ τῶν στάσεων καὶ τῶν πολέμων. Καὶ ἡ πηγὴ αὕτη θέλει νὰ

στειρεύση θέλει νὰ ξηρανθῆ. Πῶς; διὰ τῆς ἡμερώσεως, διὰ τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῶν παθῶν. Τοῦτο, ἐξακολουθεῖ, εἶναι τὸ ἔργον τῆς ἀνατροφῆς.

Ἔργον τῆς ἀνατροφῆς εἶναι νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰ ἀγενῆ πάθη, ἅπερ κατ' ἀρχὰς ἐμφανίζονται ὡς μικροὶ σπινθῆρες, νὰ ἀναπτυχθῶσι καὶ θηριωθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι πυρκαϊὰν μεγάλην, τὴν ὁποίαν καμμία πλέον διδασκαλία, καμμία πλέον συμβουλή δὲν δύναται νὰ περιορίσῃ, δὲν δύναται νὰ σβήσῃ ἐκτὸς τῶν ποινῶν τῶν νόμων, οὔτινες πάλιν ἀναστέλλουσι μόνον διὰ τινὰ χρόνον, ἀλλὰ δὲν θεραπεύουσι τὸ κακόν. Ἔργον τῆς ἀνατροφῆς εἶναι νὰ τὰ χαλιναγωγῆσῃ, νὰ τὰ ἡμερώσῃ νὰ τὰ ἐξευγενίσῃ, νὰ τάξῃ χαλινὸν καὶ κυβερνήτην αὐτῶν τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅστις τὰ μεταβάλλει τότε εἰς φῶς, τὸ ὁποῖον λάμπει εἰς ὅλον τὸν βίον καὶ εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ νέου καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν πατρίδα. «Μὲ τὰ αὐτὰ μέσα, κατὰ τὸν Κοραῆν, μὲ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς κρημνίζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν βυθὸν τῆς κακίας ἢ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς. Εἰς μόνην τὴν χοῆσιν καὶ κυβέρνησιν αὐτῶν στέκει ἡ διαφορὰ. Ὅστις ἔχει τὴν τέχνην νὰ τὰ φυσᾷ, δταν καὶ ὅσον πρέπει, καὶ νὰ τὰ μεταχειρίζεται ὡς ὁ σοφὸς ναύτης τοὺς ἀνέμους, ἐκεῖνος εἶναι καλὸς νὰ κατευθύνῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας. Ἄν δὲν ἤξεύρῃ μῆτε πόθεν πνέουσι μῆτε εἰς ποίους νὰ ἀνοίξῃ, ἀπὸ ποίους νὰ συστείλῃ τὰ πανία του, γίνεται ἀνεμοστρόβιλος, τέλος ἐπέρχεται ναυάγιον, ὅπου δὲν βλέπεις ἄλλο παρὰ «πεσῆματα ἀνδρῶν κι' ἀπολα

κτισμοὺς βίου» Αἴσχ. Ἰκετ. 950—Περβλ. Προόδρ. Ἑλλ. Βιβλ. σ. 398).

Μητέρα καὶ τροφὸν τῶν παθῶν θεωρεῖ ὁ Κοραῆς τὴν χρᾶσιν, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν συναναστροφὴν. «Αὐταί, λέγει, γεννῶσι καὶ αὐξάνουσι τὰ πάθη καὶ ταῦτα πάλιν, ὡς οἱ ἄνεμοι τὰ πλαιούμενα, σαλεύουσι τὴν ψυχὴν μὲ κίνδυνον πολλάκις νὰ τὴν πνίξωσιν. Ἀνάγκη λοιπὸν κατὰ τὸν Κοραῆν νὰ κατασταθῇ διὰ χρηστῆς ἀνατροφῆς καὶ ὑγιоῦς παιδείσεως κυρίαρχος καὶ δεσπότης τῶν παθῶν ὁ λογισμὸς, ὅστις νὰ φωνάζῃ ἔσωθεν «ἐπιθυμία κακὴ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου τὴν ὥραν ταύτην, καλλίτερον ὅμως νὰ ἐπιστρέψῃ, ὄθεν ἦλθεν, ἀφίνουσά με ἤσυχον» (Προλ. Ὁμ. σ. 161).

Τέλος ὁ Κοραῆς δίδει πρὸς ἐξώθησιν πάθους ἀγενοῦς ἐκ τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὴν πολυτιμοτάτην συμβουλήν τῆς ἀντισταγωγῆς ἄλλου πάθους χρηστοῦ. «Ποτὲ πάθος κακὸν δὲν ἐξωθεῖται ἀπὸ τὰς ταλαιπώρους ἡμῶν ψυχὰς παρὰ μὲ τὴν ἀντισταγωγὴν ἄλλου πάθους χρηστοῦ». Εἶναι δὲ τοῦτο ἀλήθεια, ἣτις ἔχει σήμερον ἀναμφισβήτητον πλέον κῦρος.

7. Σχολεῖα.

Τόσον ἀξίζει ὁ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Κοραῆς, ὅσον συλλογίζεται, ὅσον προσέχει μῆτε νὰ ἐργάζεται μῆτε νὰ λαλῇ ἀσυλλόγιστα. Ἀλλὰ διὰ νὰ συλλογίζεται ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ φωτισθῇ, ἀνάγκη νὰ παιδευθῇ. Τὸν φωτισμὸν δὲ τοῦτον καὶ τὴν παιδευσιν δύναται νὰ λάβῃ εἰς καλῶς λειτουργοῦντα σχολεῖα. Διὰ τοῦτο ὁ

Κοραῖς γράφει πρὸς τοὺς Ἑλληνας : «Καταστήσατε εἰς ὄλα τὰ χωρία κοινῶν γραμμάτων σχολεῖα, ὅπου νὰ διδάσκωνται τῶν πτωχῶν τὰ τέκνα σιμὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Δίδοντες εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀφορμὴν καὶ ὕλην συλλογισμοῦ τὴν ἀνάγνωσιν, θέλετε μεταμορφώσει ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὰ ἦθη των καὶ θέλετε καταστήσει τούτους ἀξιόους τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγάπης σας ἀδελφούς» (Προλ. Ὁμ. σ. 155).

Καὶ ὄχι μόνον ἤθελεν ὁ Κοραῖς εἰς ὄλα τὰ χωρία νὰ ἰδρυθῶσιν κοινὰ δημοτικὰ σχολεῖα διὰ τὴν στοιχειώδη τοῦ λαοῦ παιδευσιν, ἀλλ' ἤθελε προσέτι, διὰ νὰ πληρωθῆ τελείως ὁ σκοπὸς τῆς ιδρύσεως αὐτῶν, νὰ κηρυχθῆ κοινὴ καὶ ἐξαναγκαστικὴ ἢ φοίτησις τῶν παιδίων εἰς ταῦτα. Δὲν θεωρεῖ ὀρθὴν τὴν ἐκπαίδευσιν ἐκείνην ὁ Κοραῖς, ἣτις εἶναι περιορισμένη εἰς ὀλίγους μόνον, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι εἶναι σοφώτατοι ἄνδρες, ἣτις δὲν περιλαμβάνει πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς πολίτας. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τὴν θέλει κοινήν, τὴν θεωρεῖ ἀναγκαιότατον καὶ ἀπαραίτητον ἐφόδιον καὶ στοιχεῖον παντὸς ἀνθρώπου. Ἡ παιδεία ὡς καὶ ὁ πλοῦτος τότε, λέγει, ὠφελεῖ, ὅταν εἶναι μοιρασμένη εἰς ὄλους τοὺς πολίτας ἀναλόγως τῆς τάξεως καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν. Καὶ διὰ τοῦτο καλεῖ τοὺς κατὰ μέρος παρεστῶτας τῶν πόλεων ἐπὶ ποινῇ ἀτιμίας νὰ ὑποχρεώσωσι τοὺς γονεῖς νὰ παράσχωσιν εἰς τὰ τέκνα των τὴν στοιχειώδη ταύτην παιδευσιν. Παραγγέλλει δὲ καὶ εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμιῶν κάμωσι

χοῖσιν διὰ νὰ ἐξαναγκάσωσι τοὺς γονεῖς πρὸς τοῦτο.

Πλὴν τῶν κοινῶν τούτων σχολείων, ἅτινα ἔπρεπε νὰ ὑπάρχωσιν εἰς ὅλα τὰ χωρία, ἤθελε προσέτι ὁ Κοραῆς, ἵνα ἐκάστη πόλις ἔχη καὶ τὸ Γυμνάσιόν της. Καὶ ὄχι μόνον Γυμνάσιον μὲ τὰ καλά του γραμματικά, μὲ διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῆς ῥητορικῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ Γυμνάσιον τῶν ἐπιστημῶν, ὡς αὐταὶ ἐδιδάσκοντο ἐν Εὐρώπῃ, μὲ βάσιν μὲν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μὲ Λατινικὰ καὶ μὲ Φιλοσοφικὰ καὶ μὲ Μαθηματικά καὶ μὲ Φυσικὰ καὶ μὲ Ἱστορικὰ καὶ μὲ ξένας γλώσσας καὶ μὲ Ῥητορικὴν καὶ μὲ Μουσικὴν, Γυμναστικὴν καὶ Ἰχνογραφίαν ἀκόμη. Αἱ Μοῦσαι, λέγει, ὁ Κοραῆς, εἶναι ἀδελφαὶ καὶ δὲν πρέπει νὰ τὰς χωρίζῃ, ὅστις θέλει νὰ τὰς λατρεύῃ ὀρθῶς.

Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐπεθύμει ὁ Κοραῆς νὰ εἶναι ἐφωδιασμένα διὰ καλῶν βιβλιοθηκῶν καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων διδακτικῶν ὀργάνων καὶ σκευῶν, Ἐπὶ τὰς βιβλιοθήκας ταύτας ἤθελεν ὁ διδάσκαλος νὰ ἀρύηται ἀενάως νέας δυνάμεις καὶ νέον φῶς διὰ τὴν ἐργασίαν του καὶ διὰ τῶν διδακτικῶν ὀργάνων, ἅτινα εἶναι τὰ ἐργαλεῖα τοῦ καλοῦ τούτου τεχνίτου, νὰ ἀσκῇ οὕτως τὴν τέχνην του.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις συνίστα ὁ Κοραῆς εἰς ἕκαστον σχολεῖον νὰ ὑπάρχη ἴδιον δωμάτιον μὲ ἐπιγραφὴν ἔξωθεν «Βοιωτικὴ» καὶ ἔσωθεν μὲ στολὴν τὴν εἰκόνα μόνου τοῦ Ἀριστείδου, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ὄν-

τως ἐνεσαρκώθη ἡ πηγὴ πάσης ἀρετῆς, ἡ δικαιοσύνη. Καὶ ἐπεθύμει τοῦτο, διότι ἐπίστευεν ὅτι οἱ νέοι, βλέποντες τοῦ δικαίου Ἀριστείδου τὴν εἰκόνα, ἤθελον ἐναγκαλισθῆ ὡς προγονικὴν ἀρετὴν τὴν δικαιοσύνην καὶ ἤθελον ἀποστραφῆ τὴν ἀδικίαν ὡς βάρβάρων καὶ σολοίκων ἐθνῶν χαρακτηῖρα.

Ἄξιον ἰδίας προσέτι μνείας εἶναι ὅτι ὁ Κοραῖς ἐντέλλεται, ἵνα μηδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ διδασκάλου ἐπεμβαίῃ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν σχολείων διοίκησιν καὶ ὀργάνωσιν, μάλιστα δὲ εἰς τὴν διδασκαλίαν. «Διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τὸ σχολεῖον, πρέπει νὰ ἔχωσι οἱ διδάσκαλοι ἐλευθερίαν νὰ διατάσσωσιν, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ σχολείου καὶ μάλιστα καθεὶς χωριστά, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν παραδίδει». Πόσον βαρυσήμαντος εἶναι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Κοραῖ ἀρκεῖ νὰ δηλώσῃ τὸ πρᾶγμα, ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ ἰδεῶδες, πρὸς ὃ τείνει τὸ Γερμανικὸν σχολεῖον.

Βεβαίως ἡ τοιαύτη καὶ τισαύτη προτεινομένη ἐκπαίδευσις δὲν θεραπεύει ὅλας τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας ἐνὸς λαοῦ. Τοῦτο ἀνομολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῖς. Ἄλλ' ὅταν τις δὲν ἔχη σχεδὸν τίποτε ὡς ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δούλη Ἑλλάς, δὲν πρέπει διὰ μιᾶς νὰ ζητῆ τὰ τέλεια. «Ὁ παντάπασι γυμνός, γράφει ὁ Κοραῖς, δὲν πρέπει νὰ ζητῆ ἰνδικὴν σινδόνα διὰ νὰ τυλιχθῆ ἢ τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς διὰ νὰ στολισθῆ· δι' αὐτὸν ἱκανὰ εἶναι καὶ τὰ ῥάκη τοῦ Ἰου διὰ νὰ καλύψῃ τὴν γυμνότητά του».

8. Ὁ διδάσκαλος,

Ὁ Κοραῆς δὲν ἐθεώρει τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ἔργον ταπεινὸν καὶ βάνουσον, ἔργον εὐτελὲς καὶ ἄσημον. Ἐθεώρει αὐτὸ ἔργον θεῖον, ἔργον ὑψηλόν, ἔργον εὐγενές, ἅγιον. Καὶ δὲν ὑπείμα μὲν βεβαίως τὰς δυσχερείας καὶ τὴν βαρύτητα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνόμιζεν ὅτι πρὸ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ ἔργου οὐ ἐθνικώτερον δὲν ἐγνώριζεν ἄλλο, ἔπρεπε νὰ λησμονηθῶσι καὶ κόποι καὶ περιπέτεια. «Σὲ μακαρίζω, γράφει εἰς τὸν Κούμαν, σὲ καὶ τοὺς συνεργάτας σου διὰ τὸ χρυσοῦν σας ἐπάγγελμα. Βαρὺ καὶ δύσκολον εἶναι βέβαια, ἀλλὰ μὴν ἀποκάμνετε συλλογιζόμενοι μόνον τὸ βάρος καὶ τὰς δυσκολίας του. Στρέψατε καὶ τὸ ἄλλο μέρος τὸ χρυσοκέντητον μὲ τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πατρίδος. Καὶ ἂν αὕτη σὰς λείψῃ (τὸ ὅποιον εἶναι ἀδύνατον), ἡ εὐγενικὴ σας ψυχὴ θέλει εὐρεῖν τὴν ἀμοιβὴν εἰς τὴν εὐφρόσυνον ταύτην φωνὴν τῆς συνειδήσεως, τὴν γυμνὴν ἡμῶν πατρίδα στολίζομεν». (Ἐπ. Τ. Γ. σ. 651). Εἶναι ἀδύνατον εἰς τόσον ὀλίγας στροφὰς νὰ γραφῶσιν ὑψηλότεροι καὶ ὠραιότεροι λόγοι διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα.

Ἄλλ' ὁ Κοραῆς ὑμῶν οὕτω τοῦ διδασκάλου τὸ ἔργον ἐφαντάζετο βεβαίως τὸν διδάσκαλον σηματοφόρον τῆς ἀρετῆς καὶ ἱεροφάντην τῆς προόδου, δημιουργὸν τῆς ἐθνικῆς δόξης, ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος, ἐφαντάζετο αὐτὸν ταμεῖον σοφίας καὶ φρονήσεως, πρωτοστάτην πάσης εὐγενοῦς ἰδέας, ἄνθρωπον ἀρνηθέντα τὸν κόσμον χάριν τῶν

μαθητῶν του ἀπόστολον τέλος ἐμπνευσμένον, ζῶντα διὰ τὸ ἔργον του καὶ ἀποθνήσκοντα ὑπὲρ τοῦ ἔργου του. «Δὲν εἶμπορῶ, λέγει, ἀξίως νὰ παραστήσω πόσον εἰς τὸ Γένος οἱ λόγιοι τοῦ Γένους παιδευταὶ δύνανται νὰ προξενήσωσιν ὠφέλειαν, εἰ μὴ τὴν μεθοδικὴν τῆς παιδείας παράδοσιν εὐτυχήσωσι νὰ ὑπολαμβάνωνται ἀπὸ τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ διὰ τὴν σοφίαν των θαυμαστοὶ καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν σεβάσμιοι. Καὶ διὰ νὰ θεωρῶνται τοιοῦτοι ἀνάγκη, κατὰ τὸν Κοραῆν, πρῶτον μὲν ἡ διαγωγή των νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ ἐπάγγελμά των. Οἱ διδάσκαλοι, λέγει, εἶναι ἀληθινοὶ ἀπόστολοι καὶ φίλοι τοῦ πατρὸς πάσης σοφίας, ἡ δὲ διαγωγή των πρέπει νὰ εἶναι διαγωγή ἀληθινῶν ἀποστόλων. Δεύτερον δὲ νὰ ἀγαπῶσι τοὺς μαθητὰς των ὡς ἴδιά των τέκνα καὶ νὰ τοὺς στοχάζωνται ὡς ἱερὰς παρακαταθήκας ἐμπιστευμένας εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς γονεῖς των». (Αὐτ. στ.).

Τόσον ἠθέλεν ὁ Κοραῆς, ἵνα ἡ ἀγάπη αὕτη διατηρῆται ἀδιατάρακτος, ὥστε δίδει τὴν πολυτιμοτάτην συμβουλήν, ἵνα καὶ αὕτη ἡ διδασκαλία ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς τοιαύτης ἀγάπης τελῆται, φέρη δηλαδὴ τὸν τύπον τῆς συναστροφῆς πάντοτε.

«Οἱ διδάσκαλοι, λέγει, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τοῦ Σωκράτους πρέπει νὰ παραδίδωσιν ὡς φίλοι, ὡς πατέρες συνομιλοῦντες ἡμερᾶ μὲ τοὺς μαθητὰς καὶ σπουδάζοντες νὰ γίνωνται ἀγαπητοὶ καὶ εὐάρεστοι εἰς αὐτοὺς ὡς μόνον μέσον καὶ τὰς δεκτικὰς παιδείας ψυχὰς νὰ παιδεύωσιν εὐκόλως καὶ τὰς

ἀδέκτους νὰ ἐξημερώσωσι μὲ τὴν παιδείαν». Ἡ θεὰ τῶν παιδίων δὲν πρέπει, κατὰ τὸν Κοραῆν, νὰ στενοχωρῆ, ἀλλὰ νὰ εὐφραίνῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἡμέρου διδασκάλου.

«Ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα θεάματα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνδρὸς ἡμέρου, λέγει, εἶναι καὶ τὰ μικρὰ παιδάκια, μάλιστα ὅταν ταῦτα ἀθρόως παίζωσι καὶ χωρὶς ἀταξίας».

Πλὴν τῶν προσόντων τῆς χρηστότητος καὶ ἡμερότητος καὶ τῆς πρὸς τὸ ἔργον καὶ τοὺς μαθητὰς ἀγάπης ἀπῆτει ὁ Κοραῆς νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος καὶ κάλλιστα συγκεκριημένος ἐπιστημονικῶς εἰς τὸ ἔργον του. Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδάσκοντας ἐξήτει τοῦλάχιστον τὴν παιδευσιν, ἣν παρεῖχον τότε τὰ γυμνάσια, διὰ δὲ τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις ἤθελε τὴν παιδευσιν ἣν παρεῖχον τὰ ἐν Εὐρώπῃ Πανεπιστήμια. Παρὰ πάντων δὲ ἀπῆτει τὴν ἀναγκαίαν τῆς φιλοσοφίας γνῶσιν, φρονῶν καὶ πολὺ δικαίως ὅτι οὐδὲν σπουδαῖον δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἄνευ τοῦ λύχνου τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλ' ἂν ἐκάλει τοὺς φιλολόγους καὶ τοὺς ἄλλους διδασκάλους νὰ γευθῶσι τῆς ἀναγκαίας φιλοσοφίας ὁ Κοραῆς, ἤθελεν ἐπίσης καὶ οἱ φιλόσοφοι νὰ ἔχωσι πολυμερῆ τὴν ἑαυτῶν παιδευσιν. Ἡ φιλοσοφία, λέγει, εἶναι ἡ βασίλισσα τῶν ἐπιστημῶν, θεράπαινα δι' αὐτῆς πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι. Αἱ δὲ βασίλισσαι τόσον μεγαλοπρεπέστεραι φαίνονται, ὅσον εἶναι περισσότεραι αἱ συνοδεύουσαι ταύτας θεράπαινα. Ἀπὸ τοὺς διδάσκοντας μάλιστα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπῆτει ὁ Κοραῆς καὶ τὴν γνῶσιν

τῆς Λατινικῆς, ἄνευ τῆς ὁποίας ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ὀρθὴ καὶ ὑγιὴς καὶ πεφωτισμένη διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Βεβαίως ἡ γνῶσις τῆς Λατινικῆς θὰ διηκούλυε πολὺ τοὺς διδάσκοντας τὴν Ἑλληνικὴν, ὅχι διότι ὑπάρχει στενὴ τις συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο τούτων γλωσσῶν, ὡς ἐπίστευεν ὁ Κοραῆς, ἀλλὰ διότι πάντες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς εἶχον ἐκδοθῆ τότε ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν μετὰ λατινικῶν σχολίων καὶ σημειώσεων.

Καὶ ὅχι μόνον τελείως κατηρητισμένον ἤθελε τὸν διδάσκαλον ἐν τῷ ἔργῳ του ὁ Κοραῆς, ἀλλὰ καὶ διαρκῶς παρασκευαζόμενον, ἀδιαλείπτως τελειοποιούμενον, ἀενάως διὰ νέας μελέτης τρεφόμενον καὶ προσερχόμενον εἰς τὸ σχολεῖον μὲ νέας δυνάμεις, μὲ νέον φῶς καὶ μὲ νέαν θερμότητα. Καὶ διὰ νὰ εἶναι τοῦτο δυνατὸν θέλει οὐ μόνον ἕκαστος διδάσκαλος νὰ ἔχῃ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὸ ἔργον του βιβλία, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκάστῳ γυμνασίῳ νὰ ὑπάρχῃ πλουσία πρὸς διευκόλυνσιν τῶν διδασκάλων εἰς τὸ ἔργον των βιβλιοθήκη. Διδάσκαλος χωρὶς βιβλία, λέγει, εἶναι ὀπίσθης χωρὶς βελόνας, χωρὶς ψαλίδια, χωρὶς κλωστήν.

Ἐτερον προσὸν τοῦ διδασκάλου ὠριζεν ὁ Κοραῆς νὰ εἶναι οὗτος λαϊκὸς καὶ ὄχι μοναχός. «Ἀντίθεσις παράλογος φωρᾶται, λέγει, ὅτι ὁ μοναχὸς διδάσκει νέους μέλλοντας πολίτας. Ὁ μοναχὸς ὁ ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀποσκιρτήσας ἀντὶ δὲ ζῶου πολιτικοῦ ζῶον μοναχικὸν γενόμενος δύναται νὰ διδάξῃ καὶ μοναχικὸν ὄχι πολιτικὸν βίον», (Πολιτ. παραινήσεις).

Ἀκόμη ἤθελε τὸν διδάσκαλον ὁ Κοραῆς εὐπαθῆ, εὐαίσθητον, χαίροντα εἰς τὰ καλὰ, λυπούμενον εἰς τὰ κακὰ καὶ ἐνθουσιῶντα εἰς πᾶν μέγα καὶ ὑψυλόν. Ὅστις θέλει νὰ ψυχαγωγῆσῃ τοὺς ἄλλους, λέγει πρέπει νὰ ἔχῃ πρῶτος αὐτὸς ψυχὴν εὐαίσθητον, ἣγουν τοιαύτην, ἣ ὁποία νὰ αἰσθάνεται μὲ εὐκολίαν τὴν ἡδονὴν τὴν προξενουμένην ἀπὸ τὰ ἀληθῶς καλὰ καὶ τίμια. Καὶ ὅστις ἐκ φύσεως δὲν ἔχει τοιαύτην, πρέπει νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν δοκίμων ποιητῶν καὶ συγγραφέων προικίζει λέγει τοὺς διδασκάλους μὲ τοῦτο.

Τοιαύτας ἀπαιτήσεις εἶχε παρὰ τῶν θελόντων νὰ ἀσκήσωσι τὸ θεῖον ἔργον τοῦ διδασκάλου ὁ Κοραῆς. Ἄλλ' αἱ ἀπαιτήσεις αὐτοῦ δὲν σταματοῦν ἐνταῦθα. Εἰσέρχεται εὐλόγως καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀξιοῖ ἵνα «οἱ διδάσκαλοι διδάσκουν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀνάψουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, εἰς τὰς ψυχὰς τῶν γονέων, εἰς τὰς ψυχὰς ὅλου τοῦ γένους πόθον, ἔρωτα, μανίαν παιδείας καὶ ἀρετῆς. Ὅλαι αἱ μανίαι δὲν εἶναι κακαί, λέγει. Εἶναι καὶ μανία θεόσδοτος, χωρὶς τῆς ὁποίας τίποτα μέγα δὲν κατορθοῦται. Ταύτην τὴν μανίαν ζητεῖ νὰ ἐμβάλωσιν οἱ διδάσκαλοι. Ἄλλ' ἡ σωτήριος αὕτη μανία δὲν ἐμπνέεται, λέγει, εἰς τὰς ψυχὰς πλὴν ἀπὸ μόνους ἐκείνους, ὅσοι ἠξεύρουν νὰ ἐνώσωσι τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοσοφίας μὲ τὰς χάριτας τῆς μεθοδικῆς φιλολογίας, διότι εἰς ταύτην τὴν ἔνωσιν στέκει τὸ ἐντελέστατον κάλλος τῆς παιδείας καὶ αὕτη μόνη εἶναι καλὴ νὰ ἡμερώσῃ τὸν ἄν-

θρονον καὶ νὰ γεννήσῃ τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ψυχὴν του». (Προλ. Ἑλλην. βιβλ. σ. 389).

Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἀξιοῖ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ὁ Κοραῆς. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτευχθῶσι πάντα ταῦτα εἶναι ἀναντιρρήτως ἀναγκαῖος ὁ πατὴρ τῶν μεγάλων ἔργων, ὁ ἐνθουσιασμός. Ὅπου τοιοῦτος ἐνθουσιασμός ὑπάρχει, ὅπου τὸ χρηστὸν παράδειγμα τοῦ διδασκάλου εἶναι ἠνωμένον μὲ τὴν σοφὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἔκει τὰ σχολεῖα ἀποβαίνουν, λέγει ὁ Κοραῆς, ἀληθινὰ χρηστοθείας ἐργαστήρια, ἐργαστήρια λαξεύοντα ἀρετῆς ἐκπάγλου κάλλους ἀγάλματα. Ὅταν δὲ τοιοῦτοι μαθηταὶ ἐκβαίνωσιν ἀπὸ τὰς χεῖράς του δημηουργημένοι ὡς ἀγάλματα καλά, τότε κατεστήθη, σὺ διδάσκαλε, ἕστις καὶ ἂν εἶσαι, λέγει τῆς πατρίδος ὁ μεγαλήτερος εὐεργέτης, ἐπειδὴ εὗρηκας τὴν τέχνην νὰ πολλαπλασιάζῃς τοὺς ἐργάτας αὐτῆς καὶ ἡ θύρα τοῦ φροντιστηρίου σου εἶναι ἀξία νὰ φέρῃ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐργαστήριον εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος». Μὴ ἀμφιβάλλετε, ὦ διδάσκαλοι, ὅτι οἱ πατέρες, ἢ πατεῖς, ἢ Ἑλλὰς ὅλη, ὅταν ἴδωσι τοιαῦτα ἀρετῆς ἀγάλματα νὰ ἐκβαίνωσιν ἀπὸ τὰ ἐργαστήριά σας, ὅταν λάβωσιν ἀπὸ τὰς χεῖράς σας τὰ τέκνα των μεταμορφωμένα εἰς ἀνθρώπους λογικοὺς ἀπὸ θηρία, μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι θέλουσι αἰσθανθῆ ἵκον διαφέρει ἢ νέα μέθοδος τῆς παιδείας ἀπὸ τὴν παλαιὰν καὶ ἵκον εἶναι πρὸς σᾶς τοὺς τοιούτων καὶ τοσούτων καλῶν προξένους μέγα τὸ χρέος των. Μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι θέλουν προθυμηθῆ νὰ τὸ πληρώσωσι τιμῶντές σας ζῶντας καὶ κάμνοντες ἀποθανόντων τὴν

μνήμην ἀθάνατον. Διὰ σᾶς, ὦ σοφοὶ διδάσκαλοι, θέλουσιν ἀνανεωθῆ τὰ παλαιὰ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τιμὴν τῆς φιλοσοφίας ψηφίσματα. Ἐκ τῶν ὁποίων ἓν μόνον, τὸ περὶ τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος ψηφισμα συγχωρήσατε νὰ σᾶς ἐνθυμίσω, διὰ νὰ ἴδετε καὶ σεῖς, ποῖος μισθὸς σᾶς ἀναμένει, εἰὰν ἐργάζεσθε τὴν παιδείαν τῶν νέων ὡς ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, καὶ οἱ δυνατοὶ τοῦ γένους νὰ μάθωσι ποῖα μέσα μετεχειρίζετο ἡ παλαιὰ Ἑλλάς διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν σοφίαν της. Ταῦτα τὰ μέσα τὴν ἔφερον εἰς τόσην λαμπρότητα· μὲ τὴν ἀμέλειαν τούτων ἤρχισεν καὶ ἡ δυστυχία της. (Αὐτοσχ. στοχασμοὶ σ. 115).

9 Ἐκκλησία

Τὴν ἐκκλησίαν θεωρεῖ ὁ Κοραῆς πολὺ δικαίως σπουδαῖον συνεργάτην τοῦ διδασκάλου κατὰ τὴν ἠθικοποίησιν τῆς κοινωνίας. «Ἡ θρησκεία, λέγει, ἔχει μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἦθη». Ἄλλ' ἵνα ἀσκήσῃ τὴν ἐπιρροὴν ταύτην, ἀνάγκη νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ δεισιδαιμονίας καὶ πλάνας, ἀνάγκη οἱ ἱερεῖς νὰ εἶναι πεφωτισμένοι καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες. «Ὁ ἱερὸς ἡμῶν κληρὸς, λέγει ὁ Κοραῆς, πολὺ δύναται νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα, ὅσοι ἐκ τῶν ἱερέων μετέχουν ὀπωσοῦν σοφίας προγονικῆς καὶ γνωρίζουν ἀκριβῶς τὴν χριστιανικὴν παιδείαν. ἦτις δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ «ἡ ἐν δικαιοσύνῃ παιδεία». Οἱ τοιοῦτοι ἴσχυμποροῦν νὰ κατορθώσουν τὴν θεραπείαν τόσον εὐκολώτερα, ὅσον κρατοῦν αὐτοὶ τὰ ὄργανα τῆς θεραπείας εἰς τὰς χεῖ-

ράς των, τὴν ἐπ' ἐκκλησίας κήρυξιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ οἱ τοιοῦτοι ἐξηγηταὶ τοῦ Εὐαγγελίου χρεωστοῦν πρὸ πάντων νὰ πολεμῶσιν ἀκαταπαύστως τὰς δεισιδαιμονίας, νὰ διδάσκωσι καθ' ἡμέραν τὸν λαὸν νὰ μὴ προσμένη τὴν σωτηρίαν του μητ' ἀπὸ μακρὰς ἀκολουθίας καὶ προσευχάς, μητ' ἀπὸ μακρὰς νηστείας, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πλήρωσιν τῆς διδασκομένης ἀπὸ τὸν Χριστὸν ἀδελφικῆς ἰσότητος, ἀγάπης, εἰρήνης, δικαιοσύνης, ἰσοπολιτείας. Ὅτι παράλειψις εὐλογος ἀκολουθίας ἢ νηστείας εἶναι συγχωρημένη. ἀλλὰ νὰ ὑβρίσῃ, νὰ λυπήσῃ νὰ καταφρονήσῃ, εἰς ἓνα λόγον νὰ ἀδικήσῃ τὸν ἀδελφόν του, δὲν συγχωρεῖται κατ' οὐδένα τρόπον· ὅτι ὁ ἀληθὴς χριστιανισμὸς εἶναι πνεῦμα καὶ ἀλήθεια καὶ ὅτι οἱ ἐπαγγελλόμενοι αὐτὸν χρεωστοῦσι νὰ λατρεύωσι τὸν Θεὸν μὲ πνεῦμα καὶ ἀλήθειαν, νὰ κρίνωσι δηλ. τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ὡς ἀδελφούς, ὅτι ἡ λεγομένη βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι βρωῆσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη». (Ἰερ. συν. Θερεϊαν. τ. Γ'. σ. 109).

Ἄλλ' ἵνα δυνηθῶσιν νὰ ἐπιτελέσωσι τὰ τοιαῦτα ὑψηλὰ καθήκοντα οἱ ἱερεῖς, πρέπει νὰ εἶνε οὐ μόνον ἀρκούντως πεπαιδευμένοι, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες. «Ἐὰν εἰς τοὺς κοσμικοὺς, λέγει, εἶναι ἐλάττωμα ἢ ἀπαιδευσία, εἰς τοὺς ἱερεῖς γίνεται καταισχύνη ἀσυγχώρητος. Εἶναι τι ἄλλο αἰσχροτέρον, προσθέτει, παρὰ νὰ ἐπαγγελώμεθα ὁδηγοὶ τυφλῶν, ὅταν αὐτοὶ δὲν ἔχωμεν ὄρασιν, διδάσκαλοι ἀμαθῶν, ὅταν αὐτοὶ δὲν ἐδιδάχθημεν κἄν, ὅσον νὰ καταλαμβάνωμεν τὰ

ἱερὰ τῆς θρησκείας βιβλία καὶ νὰ διακρίνωμεν τὰ βαρύτερα τοῦ ἐπαγγέλματος ἡμῶν χρέη;» Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εὐλαβῆται τις τὴν θρησκείαν, λέγει, ὅταν βλέπη τοὺς διδασκάλους καὶ ὁδηγοὺς τῆς θρησκείας πράττοντας ὅλα τὰ ἐναντία εἰς ὅσα αὐτὴ διδάσκει; (Πρ. Ὁμ. σ. 32).

Διὰ τοῦτο ὁ Κοραῆς φρονεῖ ὅτι οἱ «πνευματικοὶ οὔτοι ἡγούμενοι, πρὶν ἀξιωθῶσι τοῦ ἀποστολικοῦ τούτου ἀξιώματος, πρέπει νὰ ἐξετάζωνται αὐστηρῶς ἂν ἔχωσι τὰς ἀποστολικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀναγκαίαν ὅλην παιδείαν εἰς τὸν ἐξ ἐπαγγέλματος διδάσκαλον τῆς ἠθικῆς, διὰ νὰ προξενήσωσι τὴν ὁποίαν ἡ πολιτεία προσμένει ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καὶ νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς πολίτας τὸ χρεωστούμενον εἰς τοιοῦτους διδασκάλους σέβας. Ἀπαίδευτοι καὶ κακόβιοι ἱερεῖς ἀρκοῦν μόνον νὰ ἀνατρέψωσι τὸ κάλλιστα συγκεροτημένον πολίτευμα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἡ παιδεία καὶ ἡ χρηστὴ διαγωγή τῶν ἱερέων, διορθώνουσα κατὰ μέρος πολίτας, διορθώνει κατὰ μικρὸν καὶ τὰς κακίας τῆς πολιτείας. (Προλεγ. εἰς Ἀριστ. Πολ.)

Καὶ ὁποῖαι μὲν πρέπει νὰ εἶνε αἱ ἀρεταὶ τοῦ μέλλοντος νὰ χειροτονηθῇ ἱερέως εὐρίσκει ὁ Κοραῆς εἰς τὰς πρὸς Τίτον καὶ Τιμόθεον ἐπιστολάς τοῦ Παύλου ὡς πρὸς δὲ τὴν παιδείαν αὐτοῦ φρονεῖ ὅτι ἐπὶ μίαν δεκαετίαν μέχρις ὅτου δηλαδὴ καταρτισθῶσι καὶ κανονικῶς λειτουργήσωσι τὰ Γυμνάσια, πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν γνῶσιν μόνον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τοῦ ὑποψηφίου ἱερέως. «Ἄν οἱ μάγοι Οὐλεμάδες, λέγει, γνωρίζωσιν ὅλοι χωρὶς ἐξαί-

ρεσιν τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφη τὸ ψευδοκοράνιον, δὲν εἶναι γελοῖον (νὰ μὴ εἶπω τι χειρότερον ἄλλο) εἰς ἡμᾶς νὰ ὑποφέρωμεν διδασκάλους τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου ἀνθρώπους ἀπαιδεύτους τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένον τὸ Εὐαγγέλιον; Ἄλλ' ἀφοῦ εὐτυχήσωμεν, προσθέτει, νὰ καταστήσωμεν εἰστὰ γυμνάσιά μας διδασκάλους ἱκανοὺς νὰ διδάσκωσιν ὅλας τὰς ἐπιστήμας, τότε δὲν ἀρκεῖ πλέον μόνη ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὴν παιδείαν τοῦ μέλλοντος νὰ ἱερατεύσῃ. Τότε ἱερεὺς δὲν πρέπει νὰ ἐκλέγεται, ἀν σιμὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἐμαθητεύθῃ εἰς κανέν ἀπὸ τὰ γυμνάσιά μας τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν, τὴν λογικὴν καὶ ἐξαιρέτως τὴν Ἠθικὴν Φιλοσοφίαν, διότι εἶναι γελοῖον ἄνευ τούτων νὰ νομίζῃ τις ὅτι εἶναι ἱκανὸς νὰ ἱερατεύῃ νὰ διδάσκῃ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ νὰ διορθώνῃ τὰ ἥθη τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς παρὰ ταῦτα νὰ γινώσκῃ καὶ τὴν Λατινικὴν καὶ Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, τὴν πρώτην διὰ τοὺς γράψαντας Λατινιστὶ πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τὴν δὲ δευτέραν διὰ τὴν παλαιὰν Γραφὴν γραμμένην ἐξ ἀρχῆς ἑβραϊστί». (Προλ. εἰς Ἄριστ. Πολιτ.)

Τοιούτους ἤθελε καὶ μὲ τοιαῦτα ὑψηλὰ καθήκοντα περιέβαλλε τοὺς ἱερεῖς ὁ Κοραῆς, τοὺς ὁποίους ἀπεκάλει καὶ ἰατροὺς τῶν λογικῶν ἀσθενειῶν τοῦ λαοῦ

10 Πολιτεία.

Μεταξὺ τῶν παραγόντων τῆς ἀνατροφῆς κατατάσσει ὁ Κοραῆς καὶ τὴν πολιτείαν. Καὶ εἶναι ὄντως

ἡ πολιτεία σπουδαιότατος παράγων καὶ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν μικρῶν καὶ εἰς ἠθικοποίησιν τῶν μεγάλων. Ἄλλ' ἵνα ἀποβῇ τοιοῦτος παράγων, ἀνάγκη βεβαίως νὰ εἶναι χρηστὴ πολιτεία, οὐδεμίαν διάκρισιν μεταξὺ τῶν πολιτῶν ποιουμένη, πάντας τέκνα αὐτῆς θεωροῦσα, ἐξ ἴσου περὶ πάντων προνοοῦσα καὶ διὰ δικαίων νόμων πάντας σκέπουσα.

Τότε βεβαίως δημιουργεῖ ἀτμόσφαιραν ἠθικὴν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ζῆ καὶ ἀναλνέει τὸ παιδίον, τότε προβάλλει πανταχοῦ ἀνεκτίμητον πρὸς μίμησιν παρὰ δειγμα καὶ τότε ἀποβαίνει ὄντως ὁ πολυτιμώτατος συνεργάτης τοῦ διδασκάλου ἐν τῷ πολυμόχθῳ ἔργῳ τῆς ἀνατροφῆς. Τοιαύτην δὲ ἤθελεν καὶ τὴν πολιτείαν ὁ Κοραῖς. Τὴν ἤθελεν στηρίζουσιν τὸ σχολεῖον κοὶ στηριζομένην ὑπὸ τοῦ σχολείου. Τὴν ἤθελε συνεργαζομένην. Εἰς τὴν συνεργασίαν δὲ ταύτην εὔρισκε τὴν εὐδοκίμησιν ἀμφοτέρων καὶ τὴν ἀκμὴν ἀμφοτέρων. Ἄλλως ἔβλεπε προφανῆ καὶ τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὸν ὄλεθρον.

Ματαίως, λέγει, ὁ φιλόσοφος παιδαγωγὸς σπουδάζει νὰ ἀναθρέψῃ μὲ τὰ παραγγέλματα τῆς ἠθικῆς νέους γεννημένους καὶ ζῶντας εἰς πόλιν κυβερνωμένην ἀπὸ νόμους ἀδίκους. Καθὼς πάλιν ματαιοῦνται οἱ δίκαιοι νόμοι τῆς πολιτείας, ὅταν δέν ἐπιστηρίζονται εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων. Ὅτι καλὸν σπεῖρει ἢ ὀρθὴ ἀνατροφή εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχάς, οἱ κακοὶ νόμοι εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὸ πνίξωσι καὶ πρὶν βλαστήσῃ· ὅτι κακὸν προξενεῖται εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς δικαίους νόμους ἀφανίζεται ὀργήγορα, ἀν δέν ἔφθασεν ἡ ὀρθὴ

ἀνατροφή νὰ προετοιμάσῃ τοὺς πολίτας εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νόμων. Καὶ τοῦτο πάλιν δείχνει ὅτι Πολιτικὴ καὶ Ἠθικὴ εἶναι δύο μέρη ἀχώριστα τῆς Βιωτικῆς». (Προλ. εἰς Ἀριστ. Ἠθικ. Νικομ.)

Κατὰ ταῦτα ἔργον τοῦ καλοῦ νομοθέτου εἶναι, λέγει, νὰ ἐνώσῃ τὴν πολιτικὴν μὲ τὴν ἠθικὴν, νὰ καταστήσῃ δηλαδὴ νόμους τοιούτους, οἵτινες «νὰ σκεπάζουν ἐξ ἴσου καὶ τὸν δυνατὸν καὶ τὸν ἀδύνατον ἀπὸ τὰς ἀλλήλων ἀδικίας, νὰ φροντίσῃ τὴν καλὴν ἀνατροφήν τῶν νέων, ὥστε νὰ μὴνῃ κανεῖς ἐξ αὐτῶν ἀδίδακτος ἔργου καὶ ἐπαγγέλματος, καὶ νὰ διεγείρῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ δὴ πρὸς ἔργον τῆς ἐκλογῆς των». (Αρ. Ἠθ. Νικ.).

Ὁ νομοθέτης, λέγει, καθῆκον ἔχει νὰ καταστήσῃ δυνατοὺς καὶ φρονίμους τοὺς πολίτας. Ἡ δύναμις γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἰσονομίαν, ἡ φρόνησις ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν φώτων εἰς ὅλον τὸ ἔθνος. Προνόμια μεταξὺ Χριστιανῶν εἶναι μίμησις ἐθνῶν ἐστερημένων τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, εἶναι καθαρὰ ἄρνησις τοῦ Χριστοῦ. «Ἐπαρατήρησα λέγει, πολλάκις ὅτι καὶ τῶν νομιζομένων εὐγενῶν τὰ τέκνα εἰς τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν, πρὶν τὰ φθείρωσιν οἱ ἀνόητοι γονεῖς ἢ οἱ ἀνδραποδώδεις παιδαγωγοί, συμπαίζουσι καὶ συναναστρέφονται μὲ τὰ συνήλικά των τῆς ἐσχάτης τάξεως παιδάρια ἀδελφικῶς καὶ ἰσονόμως καὶ διδάσκουσι μὲ τὸ παράδειγμα τῆς διαγωγῆς των ὅτι τοιοῦτον ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ τῆς ἀνδικῆς ἡλικίας καὶ ὅλης τῆς ζωῆς ἡμῶν τὸ πολίτευμα, ἤγουν ἀδελφῶν συνά-

θροισμα κυβερνωμένων ἀπὸ νόμους ἴσους, δικαίους καὶ κοινούς χωρὶς ἑξαίρεσιν εἰς ὅλους. Τὴν ἰσότητα ἔδειξε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς ἀπόκτησιν τῆς οὐρανίου βασιλείας, εἰπὼν «ἐὰν μὴ στραφῆται καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». (Προλεγ. Ὁμ. 135).

Ἰσονομίαν λοιπὸν ἐθεώρει βάσιν τῆς καλῆς νομοθεσίας ὁ Κοραῆς καὶ ἐνώπιον τῶν ἴσων καὶ δικαίων νόμων ἠθέλεν ἅπαντες καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι νὰ κλίνωσι τὸν αὐχένα. «Ὅστις μετὰ χαρᾶς δὲν ὑποβάλλει τὸν αὐχένα του, λέγει, εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἰσονομίας ἐκεῖνος μεταπηδᾷ ἀπὸ τὴν ποιμνὴν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ θηριοτροφεῖον τοῦ Μωάμεθ».

11. Δημοσιογραφία.

Σπουδαῖον παράγοντα εἰς διαφωτισμὸν καὶ ἠθικοποίησιν τοῦ λαοῦ θεωρεῖ ὁ Κοραῆς καὶ τὴν δημοσιογραφίαν. Ἀλλὰ φαντάζεται τὸν δημοσιογράφον πολὺγλωσσον καὶ σοφὸν ἄνδρα ἀπὸ περιωπῆς ἐξετάζοντα τὰ ζητήματα καὶ ὄχι εἰς ταπεινὰ καὶ προσωπικὰ καταβαίνοντα. Τὸν φαντάζεται ἐθνικὸν ἱεροκήρυκα καὶ διδάσκαλον ἐμπνευσμένον, ἀπὸ τοῦ πιστηρίου τοῦ ὁποίου, ὡς ἀπὸ ἄμβωνος ἱεροῦ, ἐκπέμπεται φωνὴ φωτίζουσα τὸν λαὸν εἰς τὰ καθήκοντά του καὶ καθοδηγοῦσα αὐτὸν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου καὶ τῆς ἀρετῆς. Τοιοῦτον φαντάζεται τὸν δημοσιογράφον ὁ Κοραῆς καὶ διὰ τοῦτο τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν», ἐφημερίδα φιλολογικὴν ἐκδιδομένην τότε

ἐν Λιβόρνῳ καλεῖ τὸ μέγα τῶν Ἑλλήνων κανόνιον, μὲ τοῦ ὁποίου τὰς φλόγας ἔμελλον νὰ κατακαύσουν τὸ πολύμορφον καὶ πολυκέφαλον θηρίον τῆς ἀπαιδευσίας καί. .νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν νύκτα τῆς δουλείας.

Ἄλλὰ πρὸς τοιαύτην ὑψηλὴν τῆς δημοσιογραφίας ἀποστολὴν ἠθέλεν ὁ Κοραῆς νὰ συνδράμωσι καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἄλλοι λόγιοι τοῦ ἔθνους. «Ἐπεθύμουν, λέγει, νὰ μεταφράζωσιν οἱ διδάσκαλοι καὶ ἄλλοι λόγιοι κεφάλαιά τινε ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ νὰ τὰ καταχωρίζωσιν εἰς τὰς ἐφημερίδας, νὰ μεταφέρωσιν ἀκόμη εἰς αὐτὰς καὶ αὐτοὶ οἱ ἐφημεριδογράφοι ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας τῶν ἀλλογενῶν, ὅσα λέγονται καὶ πράσσονται καλὰ καὶ δίκαια μεταξὺ τῶν φωτισμένων ἔθνῶν καὶ ἐξαιρέτως τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν ἔτι ὑπὲρ ἐλευθερίας πολεμούντων Ἀμερικανῶν, Ἡ τυπογραφία, ἐφώτισεν, ἠλευθέρωσεν, ἐβελτίωσε τὰ ἔθνη. Τὰ αὐτὰ ἐξ αὐτῆς καλὰ ἔχομεν νὰ προσμένωμεν καὶ ἡμεῖς, ἂν οἱ ἐφημεριδογράφοι σπουδάζωσι νὰ φυτεύωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁμογενῶν ὅ,τι συνεργεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῶν· ἂν συλλογισθῶσιν ὅτι τὸ ἔργον των εἶνε ἔργον θεῖον, ἔργον ἀληθῶς ἱεροκήρυκος καὶ τὸ πειστήριον τῶν τύπων γίνεται ἱερὸς ἄμβων, ὅταν ὑπ' αὐτὸ σκορπίζονται εἰς ὄλον τὸ ἔθνος ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς διδάγματα. Τοῦτο μᾶλλον διαφέρει ἢ μᾶλλον ὑπερφέρει ἀπὸ τὸν ἱεροκήρυκα ὁ ἐφημεριδογράφος, ὅτι διδάσκει ἐν αὐτῷ ἔθνος ὁλόκληρον, ἐνῶ τοῦ ἱεροκήρυκος ἡ διδαχὴ ἀκούεται μόνις ἀπὸ δύο χιλιάδας ἀνθρώπων κάθε φορὰν» (Προλ. εἰς Ἀριστ. Ἠθικ. Νικ.).

12. Ὁ χαρακτήρ σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς.

Ὁ Κοραῆς ἠθέλε νὰ εἶνε τὰ παιδιά ἀθῶα καὶ ἄκακα, ἠθέλε νὰ τραφῶσιν ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου ἀπλᾶ καὶ ἀπονήρευτα καὶ νὰ κατασταθῶσιν εἰλικρινῆ, ἀνυπόκριτα, ἄδολα. Τὴν ὑπόκρισιν εὔρισκεν ὅλως ἀφύσικον διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. «Υποκρίνονται, γράφει οἱ ἀνδρωθέντες καὶ οἱ γέροντες ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν μακρὰν πείραν καὶ τὰς ὁποίας ἔπαθον παρ' ἄλλων ἀπάτας· ἀλλὰ νέος ὑποκριτῆς εἶνε ψυχῆς ἐφθαρμένης σημεῖον κάκιστον καὶ πρόδρομος μεγάλων δυστυχιῶν τοῦ ἀνθρώπου». Καὶ ὄχι μόνον τὴν ὑπόκρισιν ἠθέλεν ὁ Κοραῆς νὰ πολεμήσῃ ἢ ἀνατροφή, ἀλλὰ καὶ τὴν οἴησιν, ἣν δὲν ἐθεώρει μικρότερον ἐλάττωμα τοῦ νέου καὶ ἥτις συνηθέστερον ἀναφαίνεται κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην, νὰ φροντίσῃ δὲ ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς εἰλικρινείας καὶ τῆς εὐθύτητος ἐνισχυομένου διὰ τῆς ἀοκήσεως νὰ βλαστήσῃ ἢ δρῆς τοῦ χαρακτῆρος.

Ὁ χαρακτήρ καὶ δὴ ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ εἶνε κατὰ τὸν Κοραῆν ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς. «Τὸ τιμιώτερον ἀπὸ ὅλα τοῦ ἀνθρώπου τὰ προτερήματα, λέγει, εἶναι νὰ ἔχῃ καθὼς τὸ σῶμα οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ὀρθήν. Ὁρθὸν τὸν ἔκαμεν ἡ φύσις, ὀρθὸν τὸν θέλει ἡ φιλοσοφία, ὀρθὸς νὰ στέκῃ τὸν διδάσκει καὶ αὐτὴ ἡ θρησκεία, ἐπειδὴ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀσυκρίτως ἀνώτερον ὑπὲρ πάντας τοὺς εὐεργέτας ὡς υἱὸς καὶ ὄχι ὡς δούλος νὰ προσφέρεται τὸν παραγγέλει». (Προλ. εἰς Βεκκιερ. σ. 52).

Ἐφορμὴν δὲ λαμβάνων ἀλλαχοῦ ὁ Κοραῆς ἐκ τοῦ χρυσοῦ παραγγέλματος τοῦ Ἐπικτήτου «ἓνα σε δεῖ ἄνθρωπον ἢ ἀγαθὸν ἢ κακὸν εἶναι» ἀπευθύνει πολυτιμοτάτας συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους παροτρύνων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπόκτησιν χαρακτῆρος, ὃν θεωρεῖ ὡς τὸ ὠραιότατον παντὸς ἀνθρώπου κόσμημα. «Ὅ, τι μάλιστα, φίλοι νέοι, λέγει, πρέπει νὰ σημειώσητε εἰς τὸν Ἐπικτήτον καὶ νὰ τὸ μελετᾶται νύκτα καὶ ἡμέραν, εἶναι τὸ χρυσοῦν αὐτοῦ παράγγελμα «ἓνα σε δεῖ ἄνθρωπον εἶναι», ὃ ἐστὶν οὐχὶ πολύμορφος ἀνθρωπίσκος, νῦν φιλόσοφος, ὕστερον τελώνης, εἶτα ῥήτωρ, εἶτα ἐπίτροπος Καίσαρος, νὰ παίξης δηλαδὴ αἰσχροῶς ὅλα τὰ πρόσωπα». Ἴνα δὲ δείξῃ ὅτι αὐτὸς θέλει ὄχι ἀπλῶς χαρακτῆρα, ἀλλὰ μόνον χαρακτῆρα ἠθικόν, ἐπάγεται «πλείστου ἄξιον παράγγελμα τὸ μίαν ὁδὸν τοῦ βίου καὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν ἐλέσθαι καὶ μὴ ἐκτρέπεσθαι ταύτης κατὰ τοὺς παλιμβόλους τε καὶ παλιμβούλους καὶ ἄλλοπροσάλλους.

Ἄλλὰ τὴν τοιοῦτου χαρακτῆρος διαμόρφωσιν δὲν τὴν θεωρεῖ εὐκόλον ὁ Κοραῆς, ἢ μᾶλλον τὴν θεωρεῖ ἀδύνατον, ἐὰν δὲ σπαρῇ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. «Ἄνδρ' ἀγαθὸν γενέσθαι χαλεπὸν χερσὶ τε ποσὶ τε καὶ νόφ' τετράγωνον ἄνευ ψόγου τετυγμένον», λέγει ὁ μελοποιὸς Σιμωνίδης· ὁ δὲ Κοραῆς ἐπάγεται «οἱ τετράγωνοι πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐγεννήθησαν ὀλίγοι, οἱ πλειότεροι εἶναι στρογγύλοι καὶ κατρακυλοῦν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὅπου τοὺς κινήσῃ ἢ τύχῃ ἢ ὅπου τοὺς φυσήσῃ τοῦ ἰδίου συμφέροντος ὁ ἄνεμος. Ἄλλ' εἶναι

δυνατὸν νὰ κατασταθῇ τετράγωνος, ἐρωτᾷ, ὅστις δὲν ἐτετραγωνίσθη ἐκ παιδικῆς ἡλικίας μὲ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν ; » Ἐπ. Γ' σ. 485.

Καὶ ὄχι μόνον κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν ἔπρεπε τοῦ χαρακτῆρος τὸ φυτὸν νὰ καλλιεργηθῆ, ἀλλ' ἔπρεπεν ἀκόμη ἵνα δυνηθῆ νὰ βλαστήσῃ καὶ καρποφορήσῃ, νὰ σπαρῆ εἰς τὸν κῆπον τῆς εὐνομίας καὶ νὰ ἀναπνέῃ τὸν ἄερα τῆς ἐλευθερίας. « Τῆς ἀρετῆς τὸ φυτὸν οὔτε βλαστάνει οὔτε αὐξάνει, λέγει ὁ Κοραΐς, ἂν δὲν ἔχη γεωργὸν τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις εἶναι θυγάτηρ τῆς εὐνομίας. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τοῦ δούλου αἱ πράξεις εἶναι πάντοτε κακαί. Ἐχει καὶ αὐτὸς ἡμέρας, ἔχει ὥρας καὶ στιγμάς, ὅτε κάμνει τὸ ἐνάρετον ἔργον. Ἡ ἀρετὴ ὁμως δὲν στέκει εἰς μίαν ἢ ὀλίγας τινὰς πράξεις γινομένας ἐν παρόδῳ καὶ κατὰ τύχην, ἀλλ' ὑποθέτει συλλογισμόν, βούλησιν καὶ προαίρεσιν ἐλευθέραν καὶ ἀμετακίνητον, ὥστε παντοῦ καὶ πάντοτε, ὅταν συμβαίη κρίσις δύο πράξεων, νὰ προκρίνῃ τὴν καλὴν, ὅπου ἀπαντᾷ δύο δρόμους ἀγωγῆς ὄχι μόνον νὰ διακρίνῃ τίς εἶναι ὁ ἀπλανὴς ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχη τὴν ἐλευθερίαν αὐτὸν καὶ ὄχι ἄλλον νὰ βαδίσῃ. Ὑποθέτει ἀδιάκοπον σειρὰν καλῶν πράξεων, ἣτις δὲν ἀποκτᾶται πλὴν ἀπὸ μακρὰν μελέτην καὶ συνήθειαν. Καὶ τῆς συνηθείας ταύτης μόνος διδάσκαλος εἶναι ἡ καλὴ νομοθεσία, ἥγουν τοιαύτη νομοθεσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἐλευθερία τοῦ πολίτου νὰ εἶναι ἀνενόχλητος ἀπὸ καθένα, ὅταν αὐτὸς δὲν ἐνοχλῆ κανένα, τοιαύτη νομοθεσία ὅπου ὄχι μόνον οἱ κατὰ μέρος πολῖται, ἀλλὰ

καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες καὶ λειτουργοὶ τοῦ πολιτεύματος νὰ μὴ δίδωσι κακίας παραδείγματα» (Προλεγ. εἰς Ἀριστοτ. Ἠθικὰ Νικομ.).

Καλὴ λοιπὸν νομοθεσία ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τοὺς μεγάλους, ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ διὰ τοὺς μικροὺς, ὅπου στάδιον πρὸς ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς εἰς πάντας νὰ παρέχεται καὶ ὅπου παραδείγματα μόνον χρηστὰ πρὸς μίμησιν νὰ προβάλλωνται εἶναι κατὰ τὸν Κοραῆν τὸ ἄριστον ἔδαφος πρὸς μόρφωσιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος.

13. Μέσα ἀνατροφῆς. Ποινὰ καὶ ἀμοιβαί.

Ὁ Κοραῆς, ὅστις ἀφ' ἐνὸς μὲν εἶχεν εὐγενεστάτην καὶ εὐαίσθητον ἀληθῶς χριστιανικὴν καρδίαν, ἐξ ἄλλου δὲ εἶχε πικρὰν πεῖραν τῆς σκαιότητος καὶ ἀγριότητος πολλῶν διδασκάλων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὧν ὅλη ἡ παιδευτικὴ ἱκανότης συνίστατο εἰς τὸ ἄμετρον ξυλοκόπημα, κηρύσσεται ἀμείλικτος πολέμιος τούτου τοῦ μέτρου ἐν τοῖς σχολείοις.

«Πρώτη διόρθωσις τῶν σχολείων, ἡ ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ ὅλας, εἶναι ἡ κατάργησις τῆς τυραννικῆς συνηθείας τοῦ ξυλοκοπήματος. Ὅστις διδάσκει μὲ τὸ ξύλον εἰς τὰς χεῖρας, ἐκεῖνος νὰ πέμπεται πάραυτα νὰ βόσκη χοίρους ἢ γαδάρους καὶ ὄχι νὰ συγχωρῆται νὰ διδάσκη λογικὰ πλάσματα, Μηγαρὶ δὲν εἶναι ἄλλα μέσα λογικῶν ζώων ἀξιώτερα καὶ νὰ κινήσωσι τοὺς νέους εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας ἰκανώτερα παρὰ τὸν ξυλοκοπισμὸν ; ἢ μόνον τῶν ταλαιπώρων ἑλληνοπαίδων αἱ ψυχαὶ ἀπεθηριώθησαν τόσον, ὥστε

νὰ ἔλη χρεῖαν μάστιγος, ὅστις θέλει νὰ τὰς ἡμερώ-
ση ; ἀλλὰ καὶ ἂν ἦσαν τοιαῦται, ἡ μάστιξ ἄλλο νὰ
κάμη δὲν δύναται πλὴν ἀπὸ λεοντώδη καὶ γενναῖα
νὰ τὰ μεταβάλη εἰς ὑπουλα καὶ κακοηθέστατα θηρία.
Ἡ παιδεία τῶν νέων δὲν εἶναι ἔργον πλινθουργίας,
οὐδὲ οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μεταβάλλωνται εἰς ἐρ-
γοδιώκτας μαστιγοφόρους παρομοίους τῶν ἐργοδιω-
κτῶν τοῦ Φαραώ. Τοῦναντίον εἶναι ἔργον ἡμερώσε-
ως, χρηστοηθείας καὶ ἀρετῆς, τὴν ὁποῖαν πῶς δύναν-
ται νὰ παραδώσουν εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς τῶν μαθη-
τῶν, ἔὰν δίδωσιν εἰς αὐτοὺς καθημερινὰ παραδείγ-
ματα τοῦ ἀγριωτάτου πάθους τῆς ὀργῆς; Αἱ ψυχαὶ
τῶν νέων εἶναι φυσικὰ συνεριστικαὶ καὶ φιλότιμοι
καὶ σπανίως, ὅταν ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων γί-
νεται μὲ μέθοδον, εὐρίσκεται τις ἀναμεταξὺ αὐτῶν
τόσον πέτρινος, ὅστις ἀκούων τῶν συμμαθητῶν αὐ-
τοῦ τὰ ἐγκώμια, δὲν ἠθέλε πάθει τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ
Θεμιστοκλέους, ἀνακράζοντος «οὐκ ἔῃ με καθεύδειν
τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον». Διατὶ λοιπὸν καταφρο-
νοῦντες τὸ θαυμαστὸν τοῦτο μέσον νὰ κινῶμεν μὲ
ὠφέλειαν τὰς ψυχὰς των, μεταχειριζόμεθα τῶν τυ-
ράννων τὴν μάστιγα, ἡ ὁποῖα τὰς ταράττει καὶ τὰς
ἀγριαίνει μὲ ἀνεκδιήγητον βλάβην ;» (Συλλογὴ προ-
λεγομ, σ. 130).

Ὁ Κοραῆς φρονεῖ ὅτι τὸ ξύλον εἶναι ὄπλον μόνον
τῶν ἀπαιδευτῶν καὶ ἀμεθόδων διδασκάλων, ὅτι δὲ
πεπαιδευμένος καὶ μεθοδικὸς διδάσκαλος οὐδέποτε
λαμβάνει ἀνάγκην τούτου. Ὅθεν κρίνων τὴν ἐν τῇ
συλλογῇ Χρυσολωρᾶ γνώμην «ὁ μὴ δαρεὶς ἄνθρωπος

οὐ παιδεύεται», λέγει· «Γνώμη ἀληθής, ἂν ὁ λόγος ἦτο περὶ ὄνων, ψευδестаῖτη δὲ ἂν ὁ παιδευόμενος εἶναι ἄνθρωπος, παρεκτιθῆς τότε μόνον ἴσως, διὰν παιδεύεται ἀπὸ ἀπαίδευτον διδάσκαλον, εἰάν καὶ τότε παρὰ τὸν μαθητὴν ἀξιώτερος μαστιγώσεως δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ διδάσκαλος».

Ἐπόδειγμα πράου, ἡμέρου καὶ ἀληθινοῦ διδασκάλου προβάλλει ὁ Κοραῆς τὸν χριστιανικώτατον Πεσταλότην, πρὸς τὸν ὁποῖον συμβουλεύει τοὺς Ἑλληνας νὰ στείλωσι δύο νέους, ἵνα μὲ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας μάθωσι παρ' αὐτοῦ νὰ φέρωνται καὶ μὲ πατρικὴν ἡμερότητα πρὸς τὰ παιδιά καὶ ἐξωρίσωσιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τὴν Σκυθικὴν ἀγριότητα καὶ βίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν πολλὰ δυστυχέστατα ἀνθρωπάκια χρεωστοῦν, λέγει, καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ τὰ δουλοπρεπῆ των φρονήματα.

Ὁ Κοραῆς δὲν κηρύσσεται μόνον ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ βαρβάρου τούτου μέτρου, ἀλλὰ καὶ ῥίπτει εἰς τὸ μέσον τὴν ὑγιεστάτην καὶ ὀρθοτάτην γνώμην, ὅτι ὀφείλουσιν οἱ διδάσκαλοι μᾶλλον νὰ προλαμβάνωσι τὰ κακὰ ἢ νὰ τὰ θεραπεύωσιν. «Ἡ θεραπεία, λέγει, πρέπει νὰ εἶναι προφυλακτικὴ μᾶλλον ἢ θεραπευτικὴ. Ἀπομακρύνεται φωνάζει τὰ παιδιά ἀπὸ τὰς αἰτίας τοῦ κακοῦ».

Ἄλλ' εἰάν συνέβαινον ἄτοπα ἐν τῷ σχολείῳ, εἰάν ἐλάμβανον χώραν παρεκτιροπαὶ ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν τί ἔπρεπε νὰ κάμη τότε ὁ διδάσκαλος; Ἐπρεπε νὰ τὰ συγχωρήσῃ, ἔπρεπε νὰ προσποιηθῆ ὅτι δὲν

τὰ βλέπει ; Ὁχι, λέγει ὁ Κοραῆς. «Εἰς τὴν ἀρχὴν, πρέπει νὰ θεραπεύωνται τὰ νοσήματα, ὅταν αὐξήσωσι καὶ θηριωθῶσιν, ἐλπίς θεραπείας πλέον δὲν ὑπάρχει. Μικρὰ εἰς τὸ φαινόμενον σφάλματα, ἔξακολουθεῖ, ἀμελούμενα κατ' ἀρχὰς φέρουσιν εἰς μεγάλας δυστυχίας τοὺς ἀνθρώπους».

Τί πρέπει νὰ μεταχειρίζεται λοιπὸν ὁ διδάσκαλος πρὸς σωφρονισμὸν παρεκτραπέντων, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν φιλοτίμων, πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ἀδιαφόρων ; Τὸν ἔπαινον καὶ τὸν ψόγον, ἀπαντιᾷ ὁ Κοραῆς. « Ἐπαίνει, λέγει, τόσον τὸν καλόν, ὥστε νὰ ἐνοχλῆται ὁ ἀδιάφορος, νὰ ἐντροπέται ὁ παρεκτραπεῖς, καὶ τότε θέλεις ἰδῆ τί δύναται νὰ κατορθώσῃ ἢ τοιαύτη ἐνόχλησις. Ἡ δραστηκωτέρα ἀπὸ δλας τὰς βίας εἶναι τῆς ἐντροπῆς ἢ βία». Μετὰ παρησίας δέ, ἣν ὑπηγόρευσε αὐτῷ ἀληθῶς εὐγνώμων καρδία, κηρύττει ὅτι «ὅ,τι καλὸν καὶ τίμιον αὐτὸς ἔχει τὸ χρεωστεῖ εἰς τοὺς δύο καλοὺς του διδασκάλους, τὸν Κεῦνον καὶ τὸν Βούρτιον. Αὐτοί, προσθέτει, μ' ἔσωσαν ἀπὸ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς νεότητος. Ἡ φιλοτιμία νὰ φανῶ ἄξιος τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγάπης των μοὶ ἐγένεν ἀληθῆς χαληνός. Τοιοῦτον χαλινὸν φρόντισε, γράφει πρὸς τὸν Α. Βασιλείου, νὰ βάλῃς καὶ σὺ σύνορα εἰς τὰ σκιρτήματα τῆς ἡλικίας τῶν τέκνων σου προσκολλῶν αὐτὰ εἰς συναστροφὴν σεβασμίων ἀνδρῶν». Καὶ ἤθελε νὰ διεγείρῃ τὴν φιλοτιμίαν ὁ Κοραῆς, διότι ἐπίστευεν ὅτι «ἡ τιμὴ θεομαίνει καὶ αὐξάνει τὰ καλά, ἡ δὲ ἀδιαφορία τὰ παγώνει τὰ ζαρώνει καὶ τέλος τὰ ἀπονεκρώνει».

Ἄλλὰ καὶ τὴν φιλοτιμίαν ταύτην, ἣν ἀνομολογεῖ ὡς εὐγενέστατον τῆς ψυχῆς πάθος ὁ Κοραῆς, τὸ ὁποῖον διεγείρει, λέγει, εἰς ὅλα τὰ καλὰ καὶ τίμια, δὲν τὴν θέλει ἀχαλίνωτον, τὴν θέλει περιορισμένην ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς δικαιοσύνης, «διότι, ἂν ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων ταύτης, δύναται νὰ μεταπέσῃ εἰς τιτλομανίαν καὶ φιλοπρωτίαν καὶ πλεονεξίαν, αἵτινες δὲν εἶναι πλέον φιλοτιμία, ἀλλὰ μέθη τῆς φιλοτιμίας. Καὶ ὁ μεθυσμένος, λέγει, ἀπὸ φιλοτιμίαν χάνει, τὴν γεῦσιν τῆς χρεωστούμενης εἰς μόνην τὴν ἀρετὴν ἀληθινῆς ἀρετῆς».

Καὶ οὐ μόνον τὴν φιλοτιμίαν ἤθελεν οὕτω περιορισμένην ὁ Κοραῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔπαινον λελογισμένον, ἤθελεν ἀνάλογον πρὸς τὰς εὐγενεῖς τοῦ παιδίου προσπαθείας, διὰ νὰ γίνεταί οὗτος ἀμοιβὴ πολύτιμος καὶ ποθητὴ εἰς τοὺς καλὰ πράττοντας. «Ἐὰν συμβάλλῃ πολὺ, λέγει, εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἀμαρτημάτων νὰ εἶναι αἱ ποιναὶ ἀνάλογοι μὲ τὰ ἀμαρτήματα, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον συμφέρει καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν ἀρετῶν τὸ νὰ εἶνε αἱ ἀμοιβαὶ ἀνάλογοι».

14 Βραβεῖα.

Ὁ Κοραῆς ἦτο ἀκόμη ὑπὲρ τῶν βραβείων ἐν τοῖς σχολείοις, ἀλλὰ βραβείων τοιούτων, τὰ ὁποῖα, εἴτε πρὸς τοὺς μαθητὰς εἴτε πρὸς τοὺς διδασκάλους διδόμενα, ἠδύναντο νὰ διευκολύνωσι τὸ ἔργον αὐτῶν, τὴν περαιτέρω τούτων πρόοδον. Καὶ ὅχι μόνον τοιαῦτα σκόπιμα βραβεῖα ἤθελε νὰ δίδωνται, ἀλλ' ἤθελεν ἀκόμη νὰ βραβεύεται ἡ χρηστότης καὶ ἡ ἀρετὴ,

ὄχι πνευματικὰ χαρίσματα. Τὰ μετὰ δικαιοσύνης χορηγούμενα βραβεῖα, λέγει, γεννῶσι τὴν ἀμιλλαν καὶ φιλοτιμίαν, ἣτις θαυματουργεῖ ἐν παντὶ ἔργῳ. Ἄλλ' ἵνα ἐπικρατήσῃ ἢ δικαιοσύνη αὕτη, συμβουλεύει ὁ Κοραῆς τοὺς ἐν Χίῳ διδασκάλους νὰ μὴ βιασθῶσι, διότι κινδυνεύουσι τότε νὰ ἀνταμείψωσι τὴν ὑπόκρισιν ἢ νεανικὸν ἐνθουσιασμὸν ἀνιπόκριτον μὲν ἀλλ' οὐχὶ σταθερόν, ἀλλὰ παρατηροῦντες τὴν διαγωγὴν τῶν νέων μετὰ μακρὰν ἔρευναν νὰ ἐκλέξωσι τὸν ἀληθῶς ἄξιον βραβείου. Εἶναι δέ, λέγει, ἐκεῖνος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς, ὅστις ἤθελε δώσει ἀρετῆς καὶ χρηστοθείας δείγματα ἀναντιρρήτως πλειότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, χωρὶς εἰς τοῦτο νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ Χίου ἢ ξένου».

Καὶ ὄχι μόνον διὰ τοὺς μαθητὰς ἤθελε βραβεῖα, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους. «Ὅσοι διδάσκαλοι ἔδειξαν μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸ ἔργον των, ὅσοι ἐπενόησαν μέθοδον ἀπλουστερας καὶ τερπνοτέρας διδασκαλίας τῶν μαθημάτων, μάλιστα δὲ τῶν ἐν τοῖς κοινοῖς σχολείοις διδασκομένων, πάντες οὗτοι ἔπρεπε, κατὰ τὸν Κοραῆν, νὰ βραβεύωνται» Εἰς τὰ κατὰ πόλεις καὶ χώρας Γυμνάσια τῆς ἑλλ. γλώσσης, λέγει, παρὰ τὰ διοριζόμενα βραβεῖα ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴν εἰς τοὺς ἐπιμελητὰς διδασκάλους καὶ εἰς τοὺς προκόπτοντας μαθητὰς, νὰ διορισθῶσιν ἄλλα βραβεῖα ἀπὸ τὸ κοινὸν ἔρανον τοῦ γένους ἢ ἀπὸ τὸ κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ πρῶτα νὰ ὀνομάζωνται «μερικὰ ἢ μικρά», τὰ δεύτερα «μεγάλα» καὶ «κοινὰ» τοῦ ἔθνους βραβεῖα. Μήτε διδά-

σκαλος μήτε μαθητῆς νὰ κρίνεται ἄξιος τοῦ μεγάλου βραβείου, εἰμὴ μόνον ἀφοῦ ἀξιωθῆ πρότερον τριῶν μικρῶν. Τότε νὰ μηνύη τὸ κοινὸν τῆς μερικῆς πόλεως πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀξιωθέντα τῶν τριῶν βραβείων διὰ νὰ ἀπολαύσῃ καὶ ἀπὸ τὸν ἔρανον τοῦ ὄλου ἔθνους ὁ ἐπιμελητῆς διδάσκαλος ὅ,τι χρειάζεται νὰ καταστήσῃ τὴν διδασκαλίαν του ὠφελιμωτέραν, ὁ προκόπτων μαθητῆς, ὅσων ἔχει χρειαν νὰ προκόψῃ περισσότερον» (Αὐτοσχ. στοχ.)

Ἄπὸ τὸ κοινὸν ὡσαύτως ἔρανον συνίστα νὰ ἀνταμείβωνται καὶ οἱ ἐπιμελέστεροι διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τῶν ἄλλων Γυμνασίων. ἐν' οἷς ἐδιδάσκοντο αἱ εἰς τὴν πεφωτισμένην Εὐρώπην παραδιδόμεναι ἐπιστῆμαι.

Ἐπίσης ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον προέτεινε νὰ δοθῆ ἀμοιβὴ καὶ χορηγία δαπάνης εἰς τοὺς συλλέγοντας τὴν ὕλην ἢ συντάττοντας ἑλληνικὸν Λεξικόν.

Ὅμοια ἀμοιβὴ καὶ χορηγία τῆς δαπάνης νὰ δοθῆ καὶ εἰς τὸν ὅστις μεταφράσῃ ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς εἰς τὴν ἡμετέραν κοινήν γλῶσσαν βιβλίον ὠφέλιμον εἰς τὸ γένος, ἐξ ἐκείνων μάλιστα τῶν βιβλίων ὅσα συντείνουν εἰς τὸ νὰ καθαρίσωσι τὰς κεφαλὰς τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου ἀπὸ τὰς μωρὰς δόξας καὶ νὰ ἐμβάσωσιν εἰς τὸν τόπον αὐτῶν τὰς ὀρθὰς δόξας, αἱ ὅποιαι, καθὼς εἶπον, διακρίνουσι τὰ φωτισμένα ἔθνη ἀπὸ τὰ βάρβαρα». (Αὐτ. στ.).

15. Παρασκευὴ διδασκάλων.

Ὁ Κοραῆς συνιστῶν ἵνα εἰς ἓνα ἕκαστον χωρίδῃ ἰδρωθῆ καὶ ἴδιον δημοτικὸν σχολεῖον, εἰς ἑκάστην ἰ πόλιν ἴδιον Γυμνάσιον, λαμβάνει πρό νοίαν καὶ περ

παρασκευῆς τῶν ἀναγκαίων διὰ τὰ σχολεῖα ταῦτα δι-
 δασκάλων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν τῶν κοινῶν σχολείων δι-
 δάσκαλοι ἔμελλον νὰ προσέλθωσιν ἐκ τῶν τελειοφοί-
 των Γυμνασίων, οἱ δὲ τῶν ἀνωτέρων σχολείων ἐκ
 τῶν ἐν ἔσπερίᾳ σπουδασάντων νέων, μεριμνᾷ σοφῶς
 ὁ Κοραῆς, ὅπως αὐξηθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων
 σπουδαστῶν καὶ δὴ διὰ διευκολύνσεως τῶν ἀπόρων
 καὶ εὐφυῶν νέων, οἵτινες βεβαιοτέρων ἠδύναντο νὰ
 ἀναλάβωσι τὸ τοῦ διδασκάλου ἐπάγγελμα. Πρὸς τοῦ-
 το δὲ προτείνει τὰ ἑξῆς: Ἐἰς ἕκαστον Γυμνάσιον τῆς
 ἑλληνικῆς γλώσσης ἢ τῶν ἐπιστημῶν νὰ τρέφονται
 δωρεὰν καὶ πενήτων παῖδες μαθηταί, τῶν ὁποίων ὁ
 ἀριθμὸς νὰ εἶναι ἀπὸ τριῶν ἕως δώδεκα κατὰ τὸ μέ-
 γεθος καὶ τὸν πλοῦτον τῆς τρεφούσης πόλεως. Παρὰ
 δὲ τοὺς ἀπὸ τὸ κοινὸν τρεφομένους μαθητὰς τού-
 τους, ὅστις ἀπὸ τοὺς πλουσίους κάμη τὴν δαπάνην
 καὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς σπουδῆς ἐνὸς πένητος μα-
 θητοῦ, εἰς αὐτὸν νὰ πέμπεται ἀπὸ τὸ κοινὸν τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως γράμμα ἐπαινετικὸν καὶ εὐχα-
 ριστήριον τοῦ ζήλου του, ὅστις θὰ θρέψῃ τρεῖς μα-
 θητὰς ἢ πέμψη ἓνα μὲ ἰδίαν του δαπάνην εἰς τὴν
 πεφωτισμένην Εὐρώπην, ἐκείνου τὸ ὄνομα ὡς εὐερ-
 του τῆς Ἑλλάδος νὰ μνημονεύεται καὶ ζῶντος καὶ
 ἀποθανόντος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου καὶ στασεΐ-
 διον ἐξαίρετον παρὰ τοὺς ἄλλους νὰ ἔχη πλησιέστε-
 ρον, εἰς μὲν τὴν πόλιν τοῦ ἀρχιερατικοῦ, εἰς δὲ τὴν
 Κων)πολιν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου (Αὐτ. στ').

Ἐκ τῶν κοινῶν ἔρανον νὰ πέμπωνται ἀπὸ καιροῦ
 εἰς καιρὸν μαθηταί τῶν εἰρημένων γυμνασίων πένητε^ς

ἐξ ἐκείνων μάλιστα, οἱ ὅποιοι ἠξιώθησαν τῶν τριῶν βραβείων, εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην διὰ νὰ σπουδάζωσι τὰς ἐπιστήμας ἢ νὰ τελειώνωσι τὴν ἀρχισθεῖσαν αὐτῶν σπουδὴν. (Αὐτοσχ. στοχ.).

Ἔτι δὲ προτείνει ὁ Κοραῆς, ἵνα μηδεὶς χειροτονῆται εἰς τὸ ἐξῆς ἀρχιερεὺς χωρὶς νὰ ἀναλάβῃ πρότερον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ στείλῃ μὲ ἰδίαν δαπάνην εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Εὐρώπης νέον τινὰ τῆς ἐπιοχίας του. Διὰ πάντων τούτων μεριμνᾷ ὁ Κοραῆς συνειτώτατα εἰς τὰς δυστυχεῖς ἐκείνας τῆς δουλείας ἡμέρας περὶ παρασκευῆς τῶν ἀπαιτουμένων διδασκάλων διὰ τὴν ἀναγκαίαν τοῦ ἑλλην. λαοῦ ἐκπαίδευσιν. Ἄλλ' ὁ σοφὸς ἀνὴρ δὲν φροντίζει μόνον περὶ ἐγκυκλοπαιδικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς τῶν διδασκάλων μορφώσεως, ἀλλὰ μεριμνᾷ ὡσαύτως καὶ περὶ τῆς εἰδικῆς τούτων ἢ μεθοδικῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ συνιστᾷ, ἵνα «μὲ δαπάνην τοῦ κοινοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως σταλῶσι δύο νέοι καὶ μαθητευθῶσι παρὰ τῷ Πεσταλόττῃ τὴν μέθοδον αὐτοῦ τὴν ὁποίαν καὶ νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.» Ἡ ἰδέα αὕτη πραγματοποιουμένη ἔμελλεν ἀναντιρρόητως εὐεργετικώτατα νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν δημοτ. ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλλάδος, διότι οἱ δύο οὔτοι νέοι ἐπανακάμπτοντες ἐκεῖθεν θὰ ἀπετέλουν ἀναμφιβόλως τὸν πυρῆνα τοῦ πρώτου ἑλλην. Διδασκαλείου.

16. Πόροι Ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ Κοραῆς γράφων τὰ περὶ συστάσεως σχολείων, περὶ ἰδρύσεως βραβείων καὶ σπουδῆς ὑποτρόφων,

καθ' ὃν χρόνον δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη Ἑλληνικὴ πολιτεία, ἵνα εἰς ταύτην ἀναθέσῃ τὴν δαπάνην τούτων, ὡς ἔπραξε βραδύτερον, ἐπόμενον ἦτο νὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ ἐξευρέσεως τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο πόρων.

Καὶ πρῶτον, λέγει, ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα δεόν νὰ ἐρανισθῶσιν ἀπὸ ὅλους τοὺς κατὰ πόλεις καὶ χώρας πλουσίους. Ἄλλ' οὗτοι ἵνα συνδράμωσιν ἀπροφασίστως, ἀνάγκη νὰ πεισθῶσιν ἀδιστακτως ὅτι ὁ ἔρανος θέλει ἐγχειρισθῆ εἰς ἀνθρώπους ἐκλελεγμένους ἀπὸ τὸ κοινὸν καὶ τοιούτους, οἵτινες νὰ στοχάζωνται τὸν ἔρανον ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, τὸν δὲ ἐτήσιον αὐτοῦ τόκον εἰς μόνην τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν διωρισμένον, πᾶσαν δὲ ἄλλην διάθεσιν τούτου νὰ θεωρῶσιν ἱεροσυλίαν. (Αὐτ. Στ.).

Παρὰ τὸν ἔρανον τοῦτον πᾶσα πόλις πρέπει νὰ ἔχη εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς δύο κουτία, τὸ ἓν διὰ τὸ ἴδιον αὐτῆς σχολεῖον καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὸ κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως σύστημα. Εἰς τὰ μοναστήρια ἐπίσης πρέπει νὰ ὑπάρχη ἓν κουτίον εἰς ἕκαστον. Καὶ ἂν μὲν τὸ μοναστήριον διατηρῆ σχολεῖον, νὰ χρησιμοποιοῦνται αἱ εἰσπράξεις τοῦ κουτίου εἰς τὴν συντήρησιν τούτου, ἂν δὲ δὲν διατηρῆ, νὰ χρησιμοποιῶνται τότε αἱ εἰσπράξεις εἰς τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν ὠφέλειαν.

Προσέτει, λέγει ὁ Κοραῆς, νὰ μὴ χειροτονῆται κανεὶς εἰς τὸ ἔξις ἱερεὺς ἢ διάκονος, ἂν δὲν προσφέρῃ μικρὰν συνεισφορὰν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πόλεως, ὅπου γίνεται ἡ χειροτονία.

Νὰ ἐπιβληθῆ ἀκόμη κοινῇ τῶν δημογερόντων ἡ ψήφω

μικρὸς ὑπὲρ τῶν σχολείων φόρος καταναλώσεως ἐπὶ διαφόρων πραγματειῶν.

Τελευταῖον δὲ συμβουλεύει, ἵνα οἱ πνευματικοὶ ἱερεῖς ἀντὶ πάσης ἄλλης ἱκανοποιήσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας λαϊκοὺς συνεισφορὰς ὑπὲρ τῆς παιδείας. (Αὐτοσχ. στοχ.)

15. Τὸ παράδειγμα.

Ὁ Κοραῆς, ἀποδίδει, καὶ δικαίως, τόσην σημασίαν εἰς τὸ καλὸν παράδειγμα, ὥστε φρονεῖ ὅτι τίποτε ἄνευ αὐτοῦ δὲν δύναται ἢ ἀνατροφὴ νὰ ἐπιτελέσῃ. «Βάσιν πρώτην τῆς καλῆς ἀνατροφῆς βάλλω, λέγει, ἵνα τὸ διδασκόμενον τὴν Βοιωτικὴν παιδάριον νκρατῆται πανταχόθεν περικυκλωμένον ἀπὸ καλὰ παραδείγματα, ἦγουν ἀπὸ γονεῖς, ἐπιστάτας, διδασκάλους, συντρόφους καὶ ἀκόμη ὑπηρετίας χρηστοθήεις. Ἡ καλὴ ἀνατροφὴ ἰσχύει τίποτε χωρὶς τὸ καλὸν παράδειγμα». Καὶ δὲν ἀπαιτεῖ μόνον τὴν οἰκογένειαν χρηστοθήη, ὁ Κοραῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Θέλει τὴν πολιτείαν ἀσφαλίζουσιν εἰς τοὺς πολίτας δικαιοσύνην καὶ ἰσονομίαν καὶ τοὺς ἄρχοντας ὑπόδειγμα δικαίου καὶ φιλονόμου πολίτου ὄντας, τοὺς δὲ πολίτας εὐπειθεῖς εἰς τοὺς νόμους, σεβομένους τοὺς ἄρχοντας καὶ καθόλου ἀρετῆς καὶ χρηστοθηείας παράδειγμα ἑαυτοὺς παρέχοντας. Θέλει τοὺς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς διδάσκοντας μᾶλλον διὰ τοῦ παραδείγματος, ἢ διὰ τοῦ λόγου. Τοιούτους θέλει πάντας διὰ νὰ εὐλογηθῇ τὸ ἔργον τῆς ἀνατροφῆς.

Καὶ ὄντως τὸ παράδειγμα εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ περισαρκώνει καὶ ἐμψυχώνει τοὺς λόγους. Ἄνευ αὐτοῦ καὶ οἱ ὠραιότατοι λόγοι καταντῶσιν ἔλεα πτερόεντα. Καὶ πολὺ δικαίως λέγει ὁ Κοραῆς. «Μάταια νοθετεῖς τοὺς ἄλλους, ἂν δὲν ἀπέχῃς, ἀπ' ὅσα νὰ ἀπέχῃσι τοὺς παραγγέλεις». — Θεωρεῖ δὲ τὸ παράδειγμα, τὸ καλόν, ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον τόσον εἰς τὰς ἐκ γενετῆς εὐπλάστους καὶ ἡμέρους φύσεις, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἀγρίας καὶ δυσπλάστους τοιαύτας πρὸς φυλακὴν μὲν τῶν πρώτων, πρὸς ἡμέρωσιν δὲ τῶν δευτέρων. Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι τις ἡμερος, λέγει. Διὰ νὰ φυλάσῃ τὴν ἡμερότητα του πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ ἡμέρους περικυκλωμένος. Τὰ ἀνθρώπινα πάθη τόσον εὐκόλα ἐξάπτονται καὶ πάλιν κοιμίζονται, ὥστε μήτε τοῦ Σωκράτους τὴν ἡμερότητα νὰ ἐγγυηθῶ ἤθελα τολμήσειν, ἐὰν ἐγεννᾶτο εἰς τὸν Πόντον, μήτε τοῦ Ποντικοῦ Βασιλέως Μιθριδάτου τὴν κακίαν ἀθεράπευτον νὰ νομίσω, ἐὰν ἔβλεπε τὸ φῶς εἰς Αθήνας». (Συλλογὴ Προλεγ. Κοραῆ σ. 370).

¶ Καὶ οὐ μόνον καλὰς πράξεις ἤθελεν ὁ Κοραῆς νὰ βλέπῃ πάντοτε τὸ παιδίον, ἀλλὰ καὶ καλοὺς λόγους πάντοτε νὰ ἀκούῃ. Ἐὰν δὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀκούσῃ καὶ τὸ κακόν, ἔπρεπε νὰ ἀκούσῃ τοῦτο μὲ τοιαύτην κατάκρισιν συνώδευμένον, ὥστε νὰ αἰσθάνθῃ ἀποστροφὴν καὶ μῖσος πρὸς τοῦτο. «Τειχίζετε τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν παιδίων μὲ προλήψεις ἀγαθὰς, λέγει, ἂν ἐπιθυμῆτε νὰ ἐμποδίσητε τὴν εἴσοδον τῆς κακίας εἰς αὐτά. Ὅ,τι δὲ θέλετε νὰ σέβωνται καὶ νὰ μιμῶνται, ὅταν ἔλθωσιν εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν, ἐκεῖνο προσ-

παθεῖτε νὰ καταστήσητε σεβάσιμον εἰς αὐτά, ἐκεῖνο τὸ ὄνομα μὴ προφέρετε ποτὲ πλὴν συνωδευμένον πάντοτε μὲ ἐπίθετα μεγάλου θαυμασμοῦ». (Συλλ. Προλεγ. Κοραῆ σ. 133).

18. Μέθοδος διδασκαλίας.

Φροντίζων περὶ τῆς ὑγιουῦς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ὀρθῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ παιδείσεως ὁ Κοραῆς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρίδη σπουδαιότατον κεφάλαιον τῆς διδακτικῆς, τὸ περὶ μεθόδου τῆς διδασκαλίας, δι' οὗ ἔνθεν μὲν ἀσφαλίζεται ἡ ὀρθὴ αὕτη τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις, ἔνθεν δὲ καθίσταται ἡ διδασκαλία εὐκολωτέρα, τερπνοτέρα καὶ ἀπονωτέρα. Τούτου δὲ ἔνεκα πολλαχοῦ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ συγγραμμάτων σπεῖρει βαρυσημάντους περὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας γνώμας.

«Δὲν εἶναι καμμία ἐπιστήμη ἢ τέχνη, ὅσον δύσκολος καὶ ἂν εἶναί, λέγει, τῆς ὁποίας ἡ μάθησις δὲν εὐκολύνεται, ὅταν ἡ παράδοσις αὐτῆς γίνεται μὲ μέθοδον, καμμία, ὅσον εὐκολὸν τὴν ὑποθέσης, τὴν ὁποίαν δὲν μαθαίνει τις μὲ κόπον καὶ ἀηδίαν, ὅταν ἀμέθοδος ἢ μὲ διεσραμμένην μέθοδον τὴν μαθητεύεται. Ὁρθὴ μέθοδος εἶναι καὶ λέγεται ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ μαθήματα τάσσονται εἰς τρόπον, ὥστε νὰ γίνωνται τὰ πρῶτα προοδοποιήσις εἰς τὴν κατάληψιν τῶν δευτέρων, ταῦτα τῶν τρίτων καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὅστε ἕκαστον ἀπὸ τὰ διδασκόμενα νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ οἰκεῖον καὶ ὄχι εἰς τὸ ἀλλότριον εἶδος, μηδὲ νὰ πολλαπλασιάζονται ἢ νὰ συγχέωνται χωρὶς ἀνάγκην τὰ εἶδη». (Αὐτοσχ. στοχ. σ. 70—Προλ.

εἰς Βεκκαρ.).

«Δύο πράγματα εἶναι ἀναγκαῖα, γράφει ἄλλαχοῦ ὁ Κοραΐς, εἰς τὴν μέθοδον· πρῶτον ἀληθειῶν ὕλη πολλή καὶ δεύτερον κρίσις νὰ μοιράσῃ καὶ νὰ θέσῃ πᾶσαν μίαν εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον μὲ τὰς συγγενεῖς τῆς ἄλλας ἀληθείας. Ἡ πολλή ὕλη ἀναγκάζει τὴν κρίσιν νὰ εὗρῃ μέθοδον διὰ νὰ φύγῃ τὴν σύγχυσιν καὶ ἡ μέθοδος αὐξάνει τὴν ὕλην. Μία χωριστὴ ἀλήθεια ἄγονος εἰς τὸ φαινόμενον γεννᾷ πολλὰς ἀληθείας, διὰν συζευχθῇ μὲ γειτόνισσαν ἄλλην ἀλήθειαν». (Προλ. εἰς Ἄριστ. Ἡθ. Νικ.).

Καὶ ὄχι μόνον χάριν τῆς εὐκολωτέρας προσλήψεως τῶν διδασκομένων ὀφείλει νὰ εἶναι μεθοδικὴ ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ καὶ χάριν διεγέρσεως ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποιον κρατεῖ προσηλωμένην τὴν ψυχὴν πρὸς ταῦτα καὶ δὲν τὴν ἀφίνει νὰ ἀσχοληθῇ μὲ ἄλλας ἀγενεῖς ἐπιθυμίας καὶ σκέψεις. «Ἡ εὐμεθοδία τῆς παραδόσεως, κατὰ τὸν Κοραῖν, προσηλώνουσα τὰς ψυχὰς εἰς τὰ νέα μαθήματα, φυσικὰ τὰς μακρύνει ἀπὸ πολλὰς ἄλλας αἰσχροῦς ἐπιθυμίας καὶ ἀσχολίας. Ἐξ ἐναντίας ἡ ἀμεθοδία αὐξάνουσα τοὺς κόπους ὑπέρομετρα ἀηδιάζει καὶ ψυχραίνει τὰς ψυχὰς καὶ γεννᾷ εἰς αὐτὰς τὴν μητέρα πάντων τῶν κακῶν, τὴν ἀργίαν· διότι ἀργὸς εἶνε ὄχι μόνον ὅστις δὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ὅστις ἐργάζεται ἀνάποδα· τοῦ τοιούτου γράφουσιν αἱ χεῖρες, ἀπαγγέλλει τὸ στόμα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ δὲν μετέχει τίποτε ἀπ' αὐτά». (Ἐπιστολ. τόμ. Β'. σ. 115).

Τόσον δ' ἀναγκαίαν καὶ τόσον ἀποτελεσματικὴν

πρὸς ἠθικοποίησιν ἀκόμη τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖ τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν ὁ Κοραῆς, ὥστε δὲν δισταῖ νὰ εἴπῃ, «ὄπου βλέπεις κακοήθη καὶ διεστραμμένον ἄνθρωπον, μὴ ἀμφιβάλλῃς διὰ τὴν κακίαν εἶναι ἀποτέλεσμα ἢ παντελοῦς ἀπαιδευσίας ἢ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδεύσεως».

Ἄλλὰ ποίαν μέθοδον θέλει ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ὁ Κοραῆς ; Τὴν φυσικὴν, λέγει ῥητῶς ὁ ἴδιος. «Ὅσαι μέθοδοι δὲν ἐπιστηρίζονται, λέγει, εἰς τὰ θεμέλια τῆς φύσεως, τὸ ἄλλο δύνανται νὰ γεννήσωσι παρὰ ἀμορφα καὶ τερατώδη γεννήματα». Καὶ φυσικὴ μέθοδος εἶναι βεβαίως ἐκείνη, ἣτις ἠρέμα καὶ ἄνευ ἀλμάτων χωρεῖ ἐκ τῶν ἀτελεστέρων καὶ τὰ τελειότερα καὶ ἐκ τῶν ἀπλουστέρων ἐπὶ τὰ συνθετώτερα, ἣτις ἀκολουθεῖ ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς τὴν φύσιν. Καὶ διὰ τοῦτο συμβουλεύει ὁ Κοραῆς «ἀπὸ τὰ μικρά, τὰ εὐκόλα καὶ πρόχειρα καθήκοντα πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ὡς ἀπὸ τροφὴν λεπτήν, ἀρμόζουσαν ἀκόμη εἰς τὸν ἀσθενήτου στόμαχον, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς. Διότι, ὅστις, πρὶν δυναμωθῆναι κατὰ μικρὸν εἰς τὰ εὐκόλα ταῦτα καὶ πρόχειρα καθήκοντα, τολμήσῃ, λέγει, νὰ γευθῆναι τὰ δυσκολώτερα, κινδυνεύει νὰ τὰ ἐξεράσῃ, ὡς ἀδύνατος νὰ τὰ χωνεύσῃ».

Καὶ φυσικὴ μέθοδος εἶναι ἐπίσης ἐκείνη, ἣτις προσαρμόζεται πρὸς τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τοῦ παιδίου, ἣτις κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ψυχικῶν νόμων ἐνεργεῖ καὶ τὴν ὁποῖαν παρέχει εἰς τὸν διδάσκαλον μόνη ἢ φιλοσοφία, ὡς ὀρθότατα ἐξαίρει

ὁ Κοραῖς. Διὰ τοῦτο θέλει τὸν διδάσκαλον φιλοσοφικῶς μεμορφωμένον, διότι πιστεύει ὅτι «μόνη ἡ φιλοσοφία εἶναι ἱκανὴ νὰ δείξῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, ὅτι χωρὶς τὴν χειραγωγίαν αὐτῆς οὐδεμίαν τέχνην, οὐδεμίαν ἐπιστήμην δύναται νὰ παραδοθῇ μὲ εὐκολίαν ἢ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τελειότητα». Τούτου δ' ἕνεκα καταλήγει ἵνα τὸν τύπον τῆς παλαιᾶς μεθόδου διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ πλέον ἔτι τῶν λεγομένων κοινῶν γραμμάτων λάβῃ μέθοδος φιλοσοφική, ἐπιλέγων ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύθη : «Χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὸν λύχνον, ὅστις ἐλπίζει νὰ προκόψῃ εἰς τίποτε, ἐλπίζει πρᾶγμα ἀδύνατον». (Συλλ. προλ. Κοραῖ σ. 307).

19. Διδασκόμενα μαθήματα.

Ὁ Κοραῖς ὄριζεν ἵνα ἐν μὲν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδάσκωνται : Νέα ἑλλην. γλῶσσα, ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητική, Ἱερὰ Ἱστορία καὶ Κατήχησις, οἷαν καὶ συνέγραψεν ὁ ἴδιος ἑλλην. ἱστορία, Γυμναστική καὶ Μουσική· ἐν δὲ τοῖς Γυμνασίοις ἀρχαία καὶ νέα Ἑλλην. γλῶσσα Λατινικά, Μαθηματικά, Φυσικά, Φιλοσοφικά, Θρησκευτικά, Ῥητορική, Ἑλλην. Ἱστορία, Μουσική, Γυμναστική καὶ Ἰχνογραφία.

Ἑλληνικὴ Γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα πλέον παρὰ τὴν θρησκείαν, λέγει ὁ Κοραῖς, χαρακτηρίζει, ἐνώνει, φιλιώνει καὶ ἀδελφοποιεῖ τὰ ἔθνη. Ἡ δὲ γλῶσσα ἡ Ἑλληνική, ὡς γλῶσσα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν μεγάλων νοημάτων, δι' ἀπαραμίλλου κάλλους ἐκπεφρασμένων,

πρέπει εἰς ἡμᾶς μάλιστα τοὺς Ἕλληνας νὰ εἶνε ἡ βάσις καὶ τὸ θεμέλιον πάσης παιδείας καὶ ἐπιστήμης.

Ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ Ἐπικτήτου, καθ' ὃ «ἀρχὴ παιδείσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις», συνιστᾷ πρώτιστα καὶ μάλιστα τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην τῶν ὀνομάτων, τὴν ἐξέτασιν τῶν λέξεων, τὴν γλωσσικὴν δηλαδὴ τοῦ μαθητοῦ ἀνάπτυξιν διὰ τῆς ἀκριβοῦς τῶν πραγμάτων κατονομασίας. Διὰ νὰ δείξῃ δὲ ὅτι τὰ «ὀνόματα» ἔχουσι μεγίστην δύναμιν εἰς τὴν μονιμοποίησιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ψυχῇ καὶ καθόλου εἰς τὴν διανοητικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν, πρῶτον μὲν κάμνει σύγκρισιν μεταξὺ τυφλῶν καὶ κωφαλάων καὶ δεικνύει πόσον πνευματικῶς ὑπέρτεροι εἶνε οἱ πρῶτοι τῶν δευτέρων, ἔνεκα τοῦ προφορικοῦ λόγου, οὗ στεροῦνται οἱ κωφάλαοι, ἔπειτα δὲ ἀναφέρει τὴν δυσκολίαν, τὴν ὁποίαν δοκιμάζει πᾶς ἄνθρωπος εἰσερχόμενος εἰς πόλιν τινά, ἵνα ἐντυπώσῃ εἰς τὴν ψυχὴν του πρόσωπα, ὧν τὰ ὀνόματα ἀγνοεῖ, πόσον δὲ εὐκόλα τὰ ἐντυπώνει καὶ τὰ ἐνθυμεῖται, εὐθὺς ὡς μάθη τὰ ὀνόματά των. Καὶ διὰ τί τοῦτο, λέγει; Διότι τῶν αἰσθήσεων οἱ τύποι εἶνε ὀλιγοχρόνιοι, τὰ προσκολλώμενα εἰς αὐτοὺς ὀνόματα διεγείρουσι τὰς εἰκόνας τῶν αἰσθητῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἥτις κλίνει φυσικὰ εἰς ταύτην τῶν ἰδεῶν μὲ τῆς φωνῆς τὴν σύζευξιν. Τοῦτο τί ἄλλο βεβαίως δεικνύει ἢ ὅτι μεταξὺ γλώσσης καὶ ἐννοίας ὑπάρχει σφιγκτὴ ἔνωσις. Ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἡ σφιγκτὴ αὕτη ἔνωσις πρέπει αἱ λέξεις νὰ μὴ εἶνε ἤχοι κενοί, ἀλλὰ νὰ ἐκφράζωσιν ἐννοίας, νὰ ἀντα-

ποκρίνονται πρὸς τὰ πράγματα. Ἀνταποκρίνονται δὲ πρὸς ταῦτα, ὅταν ἐξ αὐτῶν τούτων προκύπτωσιν, ὅταν ὀρθῶς ταῦτα κατονομάζωσιν. Ὅταν δὲ οὕτως εἶναι συνδεδεμένοι αἱ λέξεις πρὸς τὰς ἐννοίας, ὅταν αὐταὶ εἶναι τρόπον τινὰ τὸ ἔνδυμα τῆς ἐννοίας, τότε ὁ ὀρθὰ λαλῶν καὶ ὀρθὰ συλλογίζεται, ὁ δὲ ὀρθὰ συλλογιζόμενος καὶ ὀρθὰ λαλεῖ.

Ἀνάγνωσις. Ἡ ἀνάγνωσις, ὡς ἐκφράζεται ὁ Κοραῆς, ὁμοιάζει πρὸς τὴν τροφήν. Ὅταν καθηταί τις εἰς τὴν τράπεζαν, ὁ πρῶτος αὐτοῦ σκοπὸς εἶναι νὰ θεραπεύσῃ τὴν χρεῖαν τῆς φύσεως. Ἡ κομπούτης τῶν σκευῶν καὶ ἡ πολιτέλεια δὲν παριστάνεται, εἰς τὸν νοῦν του παρὰ κατὰ δεύτερον λόγον. Ἄλλ' ὅταν ἀντιβρωμάτων δὲν εὐρίσκη τις εἰς αὐτὴν παρὰ χρυσᾶ πινάκια, τότε καὶ τὴν τράπεζαν ἀφίνει μὲ ἀγανάκτησιν καὶ τὸν καλεστὴν μέμφεται ὡς ἀνόητον. (Πρ. εἰς Βεκ.). Εἰς τὴν τράπεζαν τῆς ἀναγνώσεως ἤθελε λοιπὸν ὁ Κοραῆς νὰ εὐρίσκη ὁ μαθητὴς τροφήν πνευματικὴν ἄφθονον ὡς θεραπευτικὴν. Ὅχι λέξεις τορνευμένας, ὄχι φράσεις ἐξεζητημένας, ἀλλὰ ἤθη χρηστά, νοῦν, ὅστις μέλλει νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς ὅλας τὰς πράξεις καὶ περιστάσεις τῆς μελλούσης αὐτοῦ ζωῆς. Τοῦτο, λέγει, πρέπει νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψει των οἱ διδάσκοντες τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὅτι σκοπὸς τῆς διδασκαλίας αὐτῶν δὲν εἶναι νὰ ἀπανθίζωσιν οἱ μαθηταὶ λεξείδια καὶ ῥησεῖδια, τῶν ὁποίων ὁ καρπὸς ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τῦφος, ἀλλὰ ἤθη χρηστά καὶ νοῦν. Καὶ ὁ νοῦς αὐτὸς δὲν ἀποκτᾶται μὲ τὴν πολλήν

καὶ ἀμέθοδον ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐμέθοδον χρηστομάθειαν κατὰ τὴν γνωστὴν εἰς πολλοὺς χρυσὴν ἐκείνην γνώμην «ὁ χρήσιμ' εἰδὼς οὐχ ὁ πολλὰ εἰδὼς σοφός». Ὁ νοῦς αὐτὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτηθῇ, ἐὰν δὲν δοθῶσιν εἰς χεῖρας τῶν μαθητῶν βιβλία μὲ ἐκλεκτοτέραν ὕλην.

Καὶ πρῶτον ἀπαιτεῖ ὁ Κοραῆς τὰ βιβλία τῶν δημοτικῶν σχολείων νὰ εἶναι γεγραμμένα εἰς τὴν κοινὴν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἣν οὐδόλως ἐνόουν οἱ μαθηταί. «Μεγάλης γνώσεως χρεῖαν δὲν ἔχει νὰ καταβάλλῃ τις, λέγει, ὅτι εὐκολώτερον θέλει μάθῃ τὸ Γραικὸν παιδάριον τὸν συλλαβισμόν τῆς λέξεως νερὸν ἢ ὕδωρ». Δεύτερον θέτει ὡς ὄρον, ἢ ὕλη νὰ μεταβληθῇ. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τοὺς ἐν χρήσει τότε Λαγκαστρινοὺς πίνακας, ζητεῖ ὁ Κοραῆς ἀντὶ τῆς ἱστορικῆς καὶ δογματικῆς ὕλης νὰ τεθῶσιν ἠθικαὶ συμβουλαὶ τῶν παροιμιῶν τοῦ Σολομῶντος καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, καὶ μάλιστα τοιαῦται, ὅποια νὰ κοσμῶσι τὰς ψυχὰς τῶν νέων καὶ νὰ ὀξύνωσιν εἰς διάκρισιν καὶ ἐκλογὴν τῶν μέσων τῆς κοσμήσεως καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἐναντίων», Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν ἄλλων τάξεων, ὁ Κοραῆς θέλει νὰ εἶναι ταῦτα «ἐκλογὴ ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου καὶ συλλογὴ μικρὰ γνωμῶν ἠθικῶν στηριζομένων ὅλων καὶ ἀναλυομένων εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἠθικὸν ἀξίωμα «ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ κάμῃ ἄλλος εἰς σέ, μηδὲ σὺ κάμῃ εἰς ἄλλον» καὶ τὴν ἀντίστροφον πρότασιν «ὅ,τι θέ-

λεις νὰ κάμνη ἄλλος εἰς σέ, κάμνε καὶ σὺ εἰς ἄλλον». Οἱ ἰσχυρότεροι καὶ μᾶλλον δυσεξάλειπτοι τύποι εἶναι, λέγει, τῆς νεαρᾶς ἡλικίας οἱ τύποι. Ἐὰν εἶναι καλοί, ἀυξάνονται καὶ ἰσχυροποιοῦνται μὲ τὴν εἰσέπειτα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἀπόκτησιν ἢ τοῦλάχιστον γεννῶσι τὰς ὀρθὰς δόξας, αἱ ὁποῖαι ἀρκοῦν εἰς τοῦ βίου τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀσόφου καὶ ἀνεπιστήμονος λαοῦ». Αἱ δὲ ὀρθαὶ δόξαι τότε εἶναι σταθεραί, λέγει, ὅταν ἀποκτηθῶσι σύνωρα εἰς αὐτὴν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν» Αὐτ. στοχ.

Ὅριζων δὲ καὶ τὰ προσόντα τῶν καταλλήλων διὰ παῖδας μύθων ὁ Κοραῆς, ῥίπτει εἰς τὸ ἔσον τὴν ὀρθοτάτην γνώμην νὰ μὴ ἀναγράφονται τὰ ἐπιμύθια, ὡς συνέβαινε τότε, ἀλλὰ νὰ χαρακτηρίζονται μόνον οὕτω τὰ γεγονότα, ὥστε μόνον τῶν οἱ μαθηταὶ διεγειρόμενοι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου νὰ συμπεραίνωσι τὰ ἐπιμύθια. Ὁ τρόπος οὗτος, παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς, καὶ τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν ὀξύνει καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλαν αὐτῶν ἱκανὸς εἶναι νὰ γεννήσῃ.

Πλὴν τούτων κατάλληλα ἀναγνωστικὰ διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα θεωρεῖ ἀκόμη τὰ συγγράμματα τῶν ἀοιδίμων ἡμῶν προγόνων ἐν μεταφράσει εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μνημονεύει δὲ ἐξαιρετικῶς τοῦ Ἡροδότου, ὃν θεωρεῖ ἀληθὲς κειμήλιον διὰ τὸ γένος.

Ἐκτὸς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων συνιστᾷ νὰ δοθῇ εἰς χεῖρας τῶν μαθητῶν ἐκλογή τῆς Ἑλλην. ἱστορίας καὶ σύντομος κατήχησις.

Ἀναγνωστικὰ βιβλία γυμνασίων. Ἴνα δείξῃ ὁ

Κοραῆς ἐμφαντικώτερον, ὁποῖαν γνώμην ἔχει περὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων καθόλου, μάλιστα δὲ τῶν διὰ τὰ γυμνάσια προωρισμένων, γράφει τὰ ἑξῆς. «Αὕτη πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη συλλογή, εἰς τὴν ὁποῖαν νὰ εἶναι φιλοσοφικῶς (μὲ νοῦν καὶ κρίσιν) συγκερασμένα μὲ τὴν ἡδονὴν ἢ ὠφέλεια, τῆς ὁποίας ἡ ἀνάγνωσις νὰ ἴσχυται καὶ σπουδὴν καὶ τῆς σπουδῆς ἄνεσιν καὶ ψυχαγωγίαν, νὰ κάμῃ ἐν ταύτῳ τὸν ἀναγινώσκοντα καὶ σοφὸν καὶ ἡμέρον, νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ τὰ μεγάλα τῆς ἐλευθερίας φρονήματα καὶ τὰς χάριτας καὶ κομψείας τῆς προγονικῆς του γλώσσης. Εἰς ὀλίγα λόγια πρέπει νὰ εἶναι ἀληθὲς ταμεῖον φρονήσεως ἐπιτήδειον εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἀρχαρίων, ἀλλὰ τοιοῦτον, ὁποῖον καὶ οἱ μεγαλείτεροι μαθηταὶ καὶ πρὸς τούτοις, ὅσοι ἔπαυσαν νὰ μαθητεύονται νὰ ἀναγινώσκωσιν εἰς τὴν ἐπίλοιπον αὐτῶν ζωὴν καὶ εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὸν περίπατον δι' ἀναψυχὴν καὶ παρηγορίαν τῶν βιωτικῶν κόπων καὶ φροντίδων». (Πρόδρο, Ἑλλην, βιβλιοθ. 134).

Ἡ συλλογὴ πρέπει νὰ προβαίῃ ἀπὸ τὰ πλέον εἰς τὰ ὀλιγώτερον εὐνόητα καὶ νὰ περιέχῃ: 1) Ὀλίγους μύθους τοῦ Αἰσώπου. 2) Γνώμας μονοστίχους κατ' ἐκλογὴν ἐκ τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ ἄλλας ἐκ τοῦ Θεόγνιδος τοῦ Στοβαίου. 3) Τὴν πρὸς Δημόνικον παραίνεσιν τοῦ Ἰσοκράτους. 4) Τὸν μῦθον τοῦ Προδίκου περὶ Ἡρακλέους παρὰ Ξενοφῶντι καὶ τὰ ἠθικὰ παραγγέλια τοῦ Σωκράτους. 5) Τὰ ἀστεῖα τοῦ Ἱεροκλέους καὶ ἄλλα ἔμμετρα ἀπὸ τὴν ἀνθολογίαν, ἐκεῖνα

μάλιστα ὅσα περιγελῶσι τοὺς Ἀττικιστὰς καὶ τοὺς Γραμματικούς. 6) Ὀλίγους τινὰς διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ. 7) Τρεῖς ἢ τέσσαρας χαρακτηῆρας τοῦ Θεοφράστου. 8) Τὸν πλουτοῦν τοῦ Ἀριστοφάνους καθαρισμένον ἀπὸ ὅλας τὰς αἰσχρολογίας. 9) Τὰ χρυσᾶ ἔπη τοῦ Πυθαγόρου. 10) Ἐκλογὴν ἀπὸ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Στοβαίου. 11) Ὀλίγα τινὰ ἠθικὰ παραγγέλματα ἀπὸ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐπικτήτου, 12) Τὸν ἀλληγορικὸν πίνακα τοῦ Κέβητος. 13) Τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἐκ τοῦ Ἡροδότου. 14) Ὀλίγας παροιμίας τὰς ἠθικωτέρας. «Αἱ παροιμίαι χειραγωγοῦσι πολλάκις τὸν λαὸν εἰς τὰς πράξεις του καὶ γίνονται δεῖγμα καὶ τεκμήριον τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους καταστάσεως». 15) Συντομωτάτην σύνοψιν τῆς Μυθολογίας κατ' ἐκείνην, ἣν ἔγραψεν εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὀβιδίου ὁ Ἰησονίτης Ἰουβέγκιος. 16) Ἐκλογὴ ἐκ τῶν ραψωδιῶν ἢ συλλογὴ ρήσεων καὶ παραβολῶν τοῦ Ὀμήρου». Αὐτ. στ.

Ταῦτα πάντα ἤθελε μὲ σημειώσεις γραμματικὰς, συντακτικὰς, γεωγραφικὰς κλπ. νὰ ἀποστέλωσι τὴν συλλογὴν.

Ὡς δὲ βλέπομεν ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ συλλογῇ, ὁ Κοραῆς περιλαμβάνει καὶ ὕλιν ἀστείαν, τερπνὴν, ἱκανὴν νὰ διεγείρῃ τὸν γέλωτα εἰς τοὺς μαθητὰς. Τοῦτο πράττει, διότι φρονεῖ ὅχι μόνον ὅτι ὁ μέτριος γέλως εἶναι χαρακτηρὸς καὶ σημεῖον ἡμερώσεως, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀποκαθαίρει καὶ ζωογονεῖ τὸ ἔδαφος τῆς ψυχῆς καὶ καθιστᾷ τοῦτο προθυμότε-

ρον εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῶν νέων γνώσεων. Διὰ φύσεις μάλιστα παιγνιώδεις καὶ ἰλαρὰς ὡς καὶ διὰ μαθητὰς ἔχοντας ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν φρονεῖ ὅτι ἡ ὕλη δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ σπουδαία καὶ σοβαρά, τοῦναντίον δὲ μάλιστα θέλει τὰ περισσότερα αὐτῆς μέρη νὰ εἶνε ἀστεῖα καὶ παιγνιώδη. Ἐν γένει δὲ σοβαρὰ μετ' ἀστείας συγκεκεραμμένη ὕλη εἶνε κατὰ τὸν Κοραῆν ἱκανὸν δέλεαρ νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὰς ἄρκυς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τὰ πλέον ἀνάγωγα καὶ δυσήνια παιδάκια.

Τόσον δὲ ἀναγκαῖα θεωρεῖ ἐν τῇ συλλογῇ τ' ἀστεῖα γελοῖα καὶ κωμικὰ ὁ Κοραῆς, ὥστε φρονεῖ ὅτι ἡ ἐκλογὴ τούτων δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ αὐστηρά. Ἰκανὸν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναγκαῖον εἶνε, λέγει, νὰ μὴ εὐρίσκειται τίποτε εἰς αὐτὴν αἰσχρόν. Μάλιστα φρονεῖ ὅτι ἐπίτηδες πρέπει νὰ ἀφίνη τις ὡς εἰς τὸν Ἀριστοφάνην καὶ ἀλλαχοῦ γελοῖα ἀγέλαστα, ὅποια εἶνε τὰ ἀστειεύματα τῶν ἀγροίκων ἢ ἀπαιδευτῶν διὰ νὰ μεταχειρίζεται ὁ διδάσκαλος ὡς Λυδίαν λίθον, εἰς τὸ νὰ δοκιμάζῃ τὰ πνεύματα τῶν μαθητῶν παρατηρῶν τίς ἀπ' αὐτοὺς ἠδύνηται, τίς ἀδιαφορεῖ εἰς αὐτὰ καὶ λαμβάνει εὐλογον ἀφορμὴν νὰ ἐξηγῇ εἰς αὐτοὺς τὰς ἀληθεῖς αἰτίας καὶ πηγὰς τοῦ γέλωτος καὶ τί διαφέρει ἡ ἀστειότης τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἀπὸ τὴν βωμολοχίαν τῶν ἀγροίκων». (Αἰτοσχ. στοχ.)

Καὶ ὄχι μόνον κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα μαθήματα ἠθέλεν ὁ Κοραῆς ὁ ἥλιος τῆς φαιδρότητος καὶ τῆς χαρᾶς νὰ καταυγάζῃ τὴν αἴθουσαν τοῦ σχολείου. Διὰ τοῦτο φρο-

νεῖ ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ εἶνε ἐχθρὸς παν-
τὸς γέλωτος καὶ πάσης ἀστειότητος. Αὐτὸς μάλιστα
ὁ ἴδιος ὀφείλει ἐνίοτε νὰ ἀρτύῃ τὴν διδασκαλίαν μέ-
τινα ἀστεῖα, διὰ νὰ καταστήσῃ οὕτω δεκτικωτέρας
τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν καὶ εὐκολωτέραν τὴν πρόσ-
ληψιν τῶν διδασκομένων «ἡ παιδεία εἶνε ἡμέρωσις
τῶν ἡθῶν, λέγει. Ὁ πεπαιδευμένος πρέπει νὰ αἰσθά-
νεται τὴν ἡδονὴν καὶ νὰ γελᾷ, ὄχι μόνον διότι εἶναι
ἄνθρωπος ἡγουν φύσει γελαστικὸν ζῶον, ἀλλὰ καὶ δι-
ότι ὁ μέτριος γέλως εἶνε χαρακτήρ καὶ σημεῖον ἡμε-
ρώσεως. Τὴν ἀγρίαν καὶ μισάνθρωπον σοβαρότητα
τίποτε δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ κινήσῃ εἰς γέλωτα· ἡ μω-
ρία γελᾷ εἰς ὄλα. Μόνος ὁ φρόνιμος καὶ πεπαιδευμέ-
νος ἄνθρωπος ἡξεύρει καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ μέτρον
τοῦ γέλωτος. Ὁ Σωκράτης ἐγέλα καὶ ἔσμιγε πολλά-
κις τὰς ἀγίας αὐτοῦ παραινέσεις μὲ ἀστειότητος διὰ
νὰ τὰς ἐμβάλῃ εὐκολώτερον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκου-
όντων. Μὴ φοβηθῆς νὰ ἀναμίξῃς λοιπὸν εἰς τὰ
μαθήματά σου ὡς ἡδυσμα καὶ τὸν γέλωτα, τὸν
ὁποῖον μήτε οἱ ἀγριοὶ Σπαρτιᾶται ἐξώρισαν ἀπὸ τὴν
νομοθεσίαν των». (Προδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. σ. 134
—140).

Ἐπειδὴ δὲ τὸν γέλωτα δύναται νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ
τὰ χεῖλη τοῦ παιδίου πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ὑπέρμε-
τρος πνευματικὴ ἐργασία, ἡ πνευματικὴν κόπωσιν
γεννῶσα, ἣτις καὶ ἄλλα ὀλέθρια ἐπὶ τοῦ πνεύματος
ἀποτελέσματα δύναται νὰ ἐπιφέρῃ, διὰ τοῦτο ὁ Κο-
ραῆς γράφων πρὸς τὸν φίλον του Α. Βασιλείου λέγει
περὶ τούτου τὰ ἑξῆς: «Εὕγε καὶ ὑπέρευγε εἰς τὸν

Ἐπαμεινώνδαν σου. Ὅσα ἠξεύρει εἶναι πολλὰ διὰ τὴν ἡλικίαν του. Πρόσεχε ὁμως νὰ μὴ γίνωνται ὑπέροπλα, ὅτι συμβαίνει εἰς τὴν κεφαλὴν ἀνάλογον τι μὲ τὸ συμβαῖνον εἰς τὸν στόμαχον. Ὅταν τούτου τὴν δύναμιν ὑπερβαίνωσι τὰ βρώματα, δὲν τρέφουσιν πλέον ἀλλὰ γεννῶσι κακοχυμίας. Καὶ αἱ κακοχυμίας τοῦ νοῦ, ὅταν μάλιστα ἀρχίσωσιν ἀπὸ τὴν ἀπλήν ἡλικίαν, γίνονται πλέον δυσθεράπευτα παρὰ τὰς κακοχυμίας τοῦ σώματος. Βάλλε λοιπὸν μεταξὺ τῆς σπουδῆς τοῦ ἀρίστου καὶ καλλίστου νέου καὶ τὰς ὁποίας ὁ Πλάτων ὀνομάζει ἀβλαβεῖς ἡδονάς, αἱ ὁποῖαι καὶ τὴν πέψιν τῶν μαθημάτων εὐκολύνουν καὶ τὴν κεφαλὴν ἐνισχύουν εἰς τὰ μέλλοντα μαθήματα».

Ἄλλ' αἱ ἡδοναὶ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι μέτρον διὰ νὰ εἶναι ὠφέλιμοι. «Τῶν τιμίων ἡδονῶν ἡ μετρία χρῆσις, λέγει, γίνεται ἄνεσις τῶν κόπων καὶ διεγείρει εἰς νέους ἄλλους κόπους· ἡ κατάχρησις φεύγει τοὺς ἀναγκαίους κόπους, μαλακύνει τὸ σῶμα, ἐκνευρίζει τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς».

Ἀπαγγελία. Ὁ Κοραῆς σὺνίστα ἀκόμη καὶ τὴν κατ' ἤθος ἀνάγνωσιν ἢ καθ' ὑπόκρισιν ἀπαγγελίαν, ὡς δυναμένην βαθύτερον νὰ συγκινήσῃ καὶ ζωηρότερα συναισθήματα νὰ γεννήσῃ. «Ἡ ἐπιστολή μου, γράφει πρὸς τὸν Α. Βασιλείου, ἦτο δυνατὸν νὰ γεννῆ δραστηκωτέρα, ἀλλ' ἐλπίζω νὰ ἐνεργήσῃ, ἐὰν λάβῃ τὴν τύχην νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας ἀναγνώστου τοιούτου, ὅστις νὰ ἔχῃ ἰδέαν τοῦ πόσῃ δύναμιν ἔχει ἡ κατ' ἤθος καὶ καθ' ὑπόκρισιν ἀπαγγελία εἰς ἀκοὰς συνηθροισμένου λαοῦ. Διὰ

τοῦτο ἢ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιστολῆς νὰ δοθῆ εἰς κανένα πεπαιδευμένον νέον, ὅστις πρέπει νὰ τὴν ἀναγνώσῃ πρότερον καθ' ἑαυτὸν δις καὶ τρίς καὶ νὰ μελετήσῃ καλῶς τὴν θεατρικὴν ἀπαγγελίαν τῆς. Περισσότερον ἢ ὑπόκρισις τῆς ἀναγνώσεώς μου παρὰ ἡ ἀξία τῶν γραφομένων ἐκίνησε τὸν Βάμβαν εἰς δάκρυα, τὰ ὅποια τὸ κωμικότερον διεδόθησαν εἰς ἐμὲ τὸν ἀναγνώστην».

Πρὸς ἀπαγγελίαν δὲ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀποστέλλει ὁ Κοραῆς ἐκ Παρισίων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐν παραφράσει ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὸ πολεμιστήριον ᾧσμα τοῦ Τυρταίου, τὸ ὁποῖον συνοδεύει μὲ τὰς ἐξῆς ὠραιότατας λέξεις· «Τὸ πολεμιστήριον ᾧσμα τοῦ Τυρταίου, λέγει, ἐκρίθη καὶ κρίνεται πολλὰ ὠραῖον καὶ ἂν ἐμολύνθη ἀπὸ τὴν ἀδικίαν τῶν αὐλοδῶν τῆς Σπάρτης εἰς τῶν σημερινῶν Σπαρτιατῶν καὶ ὄλων τῶν Ἑλλήνων τὰ στόματα ἀγιάζεται. Ἐκείνων οἱ πόλεμοι ἦσαν ὁμογενῶν πρὸς ὁμογενεῖς. Ἡμεῖς πολεμοῦμεν ξένον, ἄγριον καὶ φονικώτατον ἔθνος, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὸν προφανῆ κίνδυνον τοῦ τελείου μας ἀφανισμοῦ. Κατὰ τοιούτων τυράννων τὸ ἐλεγεῖον τοῦ Τυρταίου γίνεται ὕμνος τῆς ἐλευθερίας ἱερὸς καὶ ἅγιος καὶ ὡς τοιοῦτον σᾶς τὸν προσφέρω, φίλοι ὁμογενεῖς, ὅχι μόνον εἰς τοὺς πολέμους νὰ ψάλλετε, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων νὰ παραγγείλετε νὰ τὸν παραδίδωσιν ὡς μάθημα εἰς τὰ τέκνα σας. Τίποτε δὲν κατορθώσατε ἀφίνοντες κληρονομίαν εἰς τὰ τέκνα σας τὴν πατρικὴν γῆν ἐλευ-

θέραν ἀπὸ τυράννους, ἂν δὲν φροντίσητε νὰ φυτεύσητε εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς μῖσος ἄσπονδον κατὰ πάσης ἀδικίας». (Θερειαν.).

Καὶ ὄχι μόνον τοιαῦτα ποιήματα ἤθελε νὰ μανθάνωσι νὰ ἀπαγγέλλωσιν ἀπὸ στήθους οἱ μαθηταί, ἀλλὰ καὶ ἐκλεκτὰ μέρη ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὅσα μάλιστα ἦσαν διαλογικὰ καὶ συνήρουν νὰ πολεμήσωσι κακίας ὃ νὰ ἐμβάλωσιν ἀρετὰς εἰς τοὺς μαθητὰς: «Μεταξὺ τῶν σχολικῶν μαθημάτων, λέγει, ἐπεθύμουν νὰ ἀπέχωσιν τὸν πρῶτον τόπον τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος. Ἐπεθύμοιεν νὰ παρακινῶσιν οἱ διδάσκαλοι τοὺς νέους νὰ τὰ ἐκστηθίζωσιν ὅλα ἢ κἂν τοῦλάχιστον ἕξ αὐτῶν τὰ κεφάλαια ὅσα συνεργοῦν νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὴν ὀλέθριον τῆς φιλοδοξίας ἢ μᾶλλον τῆς κενοδοξίας νόσον. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ κεφάλαια τῶν ἀπομνημονευμάτων εἶνε διαλογικὰ, ἐπεθύμουν νὰ τὰ ἀπαγγέλωσιν οἱ νέοι διαλογικῶς ὡς δράματα. Γοιουτοτρόπως ὄχι μόνον νὰ τυπώνουν εἰς τὰς ψυχὰς των βαθύτερα ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλην. γλῶσσαν μανθάνουν εὐκολώτερα καὶ τὴν μανθάνουν ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους τῆς γλώσσης συγγραφεῖς». (Αὐτ. στ.).

20. Ἑρμηνεία τῆς ἀρχαίας γλώσσης.

Πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὁ μαθητὴς, ἤθελεν ὁ Κοραῆς νὰ εἶναι οὗτος καλῶς συγκεροτημένος εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν. Ὅσο μάλιστα περισσότερο ἐνδυναμωμένος ἦτο, τόσῳ περισσότερο διαφέρον θὰ εἶχε διὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ τόσῳ εὐκολώτερον θὰ ἐνό-

ει τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς. «Ἡ καλλιέργεια τῆς κοινῆς γλώσσης, λέγει, συμβάλλεται πολὺ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς παλαιᾶς καὶ θέλει ἐμβάλει ἐνθουσιασμὸν δι' αὐτὴν εἰς τοὺς σπουδάζοντας νέους».

Καθόλου δὲ ὁ Κοραῆς συνίστα νὰ μὴ ἀρχίζωσι τὰ παιδιὰ τὴν διδασκαλίαν ξένων γλωσσῶν, πρὶν ἐνδυναμωθῶσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἀποστελλῶσι ταῦτα οἱ γονεῖς τῶν εἰς τὴν Εὐρώπην εἰς ἡλικίαν κατωτέραν τῶν 20 ἐτῶν, πρὶν ἢ δηλαδὴ συμπηχθῇ ὁ χαρακτήρ τῶν.

Οὐ μόνον δὲ ταύτην τὴν ὀρθοτάτην καὶ ὑγιειντάτην γνώμην εἶχεν ὁ Κοραῆς, ἀλλ' ἤθελεν ἀκόμη καὶ ἀρχομένης τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας γλώσσης νὰ μὴ λησμονηθῇ ἡ κοινὴ. «Ἀνάγκη, λέγει, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ διηνεκοῦς παραθέσεως καὶ παραβολῆς τῆς κοινῆς γλώσσης μὲ τὴν ἀρχαίαν, διὰ νὰ μανθάνεται αὕτη μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν καὶ νὰ γράφεται καὶ λαλῆται ἐκείνη μὲ περισσοτέραν ὁμαλότητα».

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνεῖαν τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὁ Κοραῆς δὲν παραδέχεται ὅτι πρέπει νὰ γίνεται αὕτη λέξιν πρὸς λέξιν, ἀλλὰ προτείνει νὰ εἶναι ἀντίστροφος θεματογραφία. Κατακρίνει δὲ ἰδίως τὴν λογοδιάρροιν» τῶν διδασκάλων κατὰ τὴν τοιαύτην ἐρμηνεῖαν, οἵτινες ἠρμήνευον ἐκάστην ἀρχαίαν λέξιν διὰ σειρᾶς νέων λέξεων π. χ. γὰρ = διότι, ἐπειδὴ· δυναστεῖαν = βασιλείαν, ἐξουσίαν, δύναμιν, κράτος, ἡγεμονίαν κλπ. «Τοιαύτη λέξεων ἀσωτία καὶ ἀλη-

θινή λογοδιάρροια, λέγει, ὄχι μόνον διδάσκει τοὺς μαθητὰς τὴν φλυαρίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμποδίζει νὰ καταλάβωσιν ἀκριβῶς ἐκάστης λέξεως τὴν δύναμιν. Τότε μόνον συγχωρεῖται τῶν λέξεων ἡ συμφόρησις, λέγει, ὅταν ἡ κοινὴ γλῶσσα ἀδυνατῇ νὰ παραστήσῃ διὰ μιᾶς λέξεως τὴν ἔννοιαν». (Αὐτ. στοχ.).

Ὁ Κοραῆς θέλει πρὸς τούτοις ἡ ἐρμηνεία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων νὰ χρησιμεύῃ εἰς τοὺς νέους καὶ πρὸς ἄσκησιν καὶ τελειοποησιν αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν. «Τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ ἔρευνα, λέγει, πρέπει νὰ συνοδεύεται πάντοτε μὲ τὴν ἔρευναν τῆς κοινῆς. Καθὼς λοιπὸν εἰς τὴν ἰδίως λεγομένην θέματογραφίαν ἢ μετάφρασις ἐκ τῆς κοινῆς γλώσσης γίνεται πρὸς γυμνασίαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου ἢ μετάφρασις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς πρέπει νὰ γίνεται θέμα καὶ γύμνασμα τῆς κοινῆς. Εἶναι πρᾶγμα πολλοῦ γέλωτος ἄξιον, προσθέτει, νὰ καταγινώμεθα εἰς ἔρευναν τῆς παραγωγῆς, ἔτυμολογίας, γραφῆς καὶ συντάξεως τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων καὶ νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰς λέξεις, μὲ τὰς ὁποίας παριστάνομεν καθ' ἐκάστην τὰς ἐννοίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν μήτε τῆς συντάξεως αὐτῶν τὸν τρόπον. Καὶ διατὶ συνέβη ἡ τοιαύτη ἐπονείδιστος ἄγνοια.; Διότι ἡμελήθη εἰς τὰ σχολεῖα ἡ ἀδιάλειπτος παραβολὴ καὶ παράθεσις τῶν δύο γλωσσῶν διότι οἱ διδάσκαλοι ἐπεχείρησαν νὰ κάμωσι τοὺς μαθητὰς τῶν Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος ἡγουν ἐματαιοπόνησαν εἰς τὸ ἀδύνατον καὶ τοὺς ἀφῆκαν νὰ γράφωσι καὶ νὰ λαλῶσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν χειρότερον παρὰ τοὺς ὑδροφό-

ρους καὶ ξυλοφόρους». (Αὐτοσχ. στοχ.)

Θεματογραφία. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κοραῆ ἡ θεματογραφία ἐν τοῖς σχολείοις ἐγένετο ὡς ἑξῆς. «Οἱ διδάσκαλοι ἔδιδον εἰς τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν νέαν γλῶσσαν θέμα τῆς ἐπινοίας αὐτῶν ἠθικὸν ἢ ἱστορικόν, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ ῥήματα ἔτρεπε νὰ εἶνε τοῦ πρώτου εἴδους ἢ γοῦν ἀπὸ τὰ συντασσόμενα μὲ αἰτιατικὴν. Τὸ θέμα τοῦτο μεταφράζεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἀπὸ 20 φερ' εἰπεῖν μαθητὰς, οἱ ὁποῖοι παριστάνοντο ἔπειτα εἰς τὸν διδάσκαλον μὲ τὰς 20 μεταφράσεις. Καὶ ὁ διδάσκαλος ἔκαμεν 20 λογῶν διορθώσεις εἰς αὐτάς. Ἀφ' οὗ ἱκανῶς ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ πρῶτον εἶδος μετέβαινον εἰς τὸ δεύτερον ἢ γοῦν τὰ μετὰ δοτικῆς συντασσόμενα, κατόπιν εἰς τὸ τρίτον τὰ μετὰ γενικῆς καὶ οὕτω καθεξῆς. (Αὐτ. στοχ.)

Ὁ Κοραῆς κακίζει τὴν μέθοδον ταύτην, καθ' ἣν οἱ μαθηταὶ ἀσχολοῦνται μὲ ἐν εἶδος ἐργασίας ὡς λίαν μονότονον καὶ ἀνυπόφορον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἐπιζητεῖ πανταχοῦ τὴν ποικιλίαν. Τὴν μονοτονίαν θεωρεῖ, καὶ δικαίως, ὁ Κοραῆς μητέρα τῆς ἀηδίας. «Καὶ ὑπομονή, λέγει, εἶναι πλὴν τῆς ἀηδίας κακὸν ἄλλο δὲν ἐγέννα ἢ τοιαύτη μέθοδος. (Ἀλλ' οἱ περισσότεροι νέοι στοχάζονται τῶν διδασκάλων τοὺς λόγους ὡς θεοῦ χρησμούς (ὁποῖοι καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ εἶθε πάντοτε νὰ ἦσαν) καὶ συνεθίζονται κατὰ μικρὸν εἰς ὅτι τὴν πρώτην τοὺς ἀηδίασε καὶ γίνονται τοιουτοτρόπως ταῦτολόγοι, λάλοι, ἀδόλεσχοι, μωρολόγοι, εἰς

βραχυλογία, μανθάνουσι νὰ συλλογίζωνται κακὰ καὶ νὰ γράφωσιν ἢ νὰ λαλῶσιν ὅ,τι μῆτε συλλογίζονται παντάπασιν. Ἐὰν δὲν εὐρεθῶσι καὶ τινες ἐξ αὐτῶν φυσικὰ τὸν νοῦν κοιμισμένοι, ἐνδεχόμενον καὶ νὰ νομίσωσιν, ὅτι εἶναι περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ὁμιλία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πρέπει νὰ γίνεται μὲ ἐνθὺς μόνου εἶδους ῥήματα!» (Αὐτοσχ. στοχ.).

Ὁ Κοραῆς ἀντὶ τῆς τοιαύτης θεματολογίας προτείνει τὴν ἐξῆς. «Ὁ διδάσκαλος, λέγει, μεταφράζει μέρος συγγραφέως, οὗτινος φράσεις περιέχονται ὡς παραδείγματα ἐν τῷ διδαχθέντι μαθήματι τῆς Γραμματικῆς. Τοῦτο δίδει εἰς τοὺς μαθητὰς πρὸς μεταφορὰν ἐκ νέου εἰς τὸ ἀρχαῖον. Ἐὰς διορθωθοῦν κατόπιν οἱ σολοικισμοὶ καὶ εἶτα ἄς ἀνοιχθῇ τὸ βιβλίον. Οὐδεμία ἀδικία ἢ κακὴ κρίσις δύναται νὰ γίνῃ. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ μαθηταὶ φυλάσσουν εἰς τὴν μνήμη των μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Μανθάνουν ἀκόμη κατὰ μικρὸν τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἀνακαλύπτοντες ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὰ γενέθλια, τὰς ἀνωμαλίας, τοὺς χυδαῖσμούς αὐτῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως αὐτῶν. Καὶ τὸ πολυτιμότεον πάντων ὁ ὑπὲρ πατρίδος ζῆλος, ἐὰν ἔχη τὴν τέχνην ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκλέγῃ ἀπὸ τῶν παλαιῶν βιβλία καὶ νὰ δίδῃ συχνῶς εἰς τοὺς θεματογραφοῦντας τοιαῦτα παραδείγματα, ὅποια εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐμπνεύσωσι εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τὴν ὄρεξιν νὰ ὠφελήσωσι τὴν πατρίδα των». (Αὐτοσχ. στοχ.).

Καθόλου δὲ τῆς «θεματογραφίας ἢ μέθοδος, ὅπως

καὶ τῆς ἐρμηνείας πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὅποια νὰ προξενῆ ἔν ταῦτῳ ὠφέλειαν καὶ ἡδονὴν εἰς τοὺς σπουδάζοντας τὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' ἡ συνήθης μέθοδος δὲν εἶναι ἱκανὴ οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο νὰ κάμῃ· διότι καὶ ἡ ἐκλογή τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων γίνεται χωρὶς κρίσιν καὶ ἡ ἐξηγήσις εἶναι τόσον ἀηδῆς διὰ τὴν ἄλογον συσσώρευσιν πολλῶν λέξεων. . . ὥστε δικαιοτάτον ἤθελε δώσει τις εἰς ταύτην τὸ ὄνομα τῆς ψυχοκτασίας παρὰ μὲ τὸ ὅποῖον κοινῶς τὴν ὀνομάζουσι τῆς ψυχαγωγίας». (Αὐτοσχ. στοχ.).

21. Ἐκθέσεις.

Ὁ Κοραῆς δὲν θεωρεῖ τὴν τέχνην τοῦ γράφειν τέχνην εὐκόλον, οὐδὲ νομίζει ὅτι ἀποκτᾶται αὕτη ταχέως καὶ δι' αὐτοσχεδιασμῶν. «Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν, λέγει, εἶναι τέχνη δύσκολος καὶ ἔχει ἀνάγκην καὶ κόπου πολλοῦ καὶ χρόνου μακροῦ διὰ νὰ ἀποκτηθῆ. Εἶναι τὸ τελευταῖον βῆμα τοῦ πολιτισμοῦ!» Ἄλλ' ὅσον δύσκολον θεωρεῖ ταύτην ὁ Κοραῆς, τόσον εἰς ταύτην ἀποδίδει ὅλον τὸ κάλλος τοῦ λόγου. «Ἡ σύνθεσις τῶν λέξεων, λέγει, εἶναι, ὡς εἶπεν ὁ θαυμαστός κριτικὸς Διονύσιος, ἡ μαγικὴ τῆς Ἀθηνᾶς ῥάβδος. Ἡ αὕτη λέξις κατὰ τὸν τόπον, ὅπου εὐρίσκεται εἰς τὴν φράσιν καὶ περίοδον, προξενεῖ διάφορα ἀποτελέσματα εἰς τὴν ἀκοὴν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν. Ὅταν κατέχη τὸ ἴδιον αὐτῆς καὶ πρέποντα τρόπον, τὴν μὲν γυμνασμένην ἀκοὴν εὐφραίνει, τὴν δὲ ἀγύμναστον καὶ ἄμουσον ἐκπλήσσει, ἔπειτα κινεῖ εἰς θαυμασμὸν καὶ

τελευταῖον εἰς μίμησιν, μητέρα καλὴν δύο καλῶν τέκνων, τῆς διορθώσεως τῆς γλώσσης καὶ τῆς διορθώσεως τῶν κεφαλῶν ὅλου τοῦ ἔθνους». Ἄλλὰ διὰ νὰ γίνουν πάντα ταῦτα πρέπει ἢ σύνθεσις νὰ ἀκολουθῇ πρῶτον μὲν τὴν φυσικὴν γραμματικὴν ἢτοι τὴν ἀναλογίαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν γεννᾶται ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ λόγου. ἢ σαφήνεια, ἔπειτα δὲ νὰ φροντίζῃ νὰ τοποθετῇ οὕτω τὰς λέξεις, ὥστε νὰ γεννᾶται μεγαλειτέρα ἡδονὴ εἰς τὴν ἀκοήν. Ἡ ἀκοή, ἢ ἡσκημένη δηλ. ἀκοή, ἢ ἔχουσα τὸ γλωσσικὸν αἶσθημᾶ ἀνεπτυγμένον, αὕτη πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸν Κοραῆν ὁ ὁδηγὸς εἰς τὴν τοιαύτην τῶν λέξεων σύνθεσιν. Διότι ἢ σύνθεσις τῶν λέξεων εἶναι, λέγει, μουσικῆς ἔργον καὶ καλὴ σύνθεσις εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἔχει ρυθμὸν, ἣτις τέρει τὴν ἀκοήν. Διὰ τοῦτο θέλει πᾶς τις νὰ ὑποβάλλῃ τὰ γραφόμενά του εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἀκοῆς. «Ἀφοῦ γράψῃς μίαν σελίδα, λεγὲ πρὸς τὸν Α. Βασιλείου, ἀναγίνωσκέ την μόνος σου τρανὰ καὶ γίνου ἀκροατὴς τῶν ἰδίων σου. Ἡ ἀκοή θέλει σοῦ δείξῃ τὸν καλλίτερον τρόπον τῆς συνθέσεως τῶν λέξεων. Ὅσάκις δὲ μεταχειρίζεσαι λέξιν ἀκόμη ἀσυνήθη, μὴ τὴν θεωρῆς μεμονομένην, ἀλλὸ παρίστανέ την εἰς τὸν νοῦν σου μὲ ὅλους της τοὺς σχηματισμοὺς καὶ ἐὰν εἰσέρχονται ὅλοι ἢ κἂν οἱ περισσότεροι χωρὶς σπαραγμὸν καὶ σφασμασμὸν εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ἀκοὰς, τότε μεταχειρίζου την, ἀλλέως ζήτει ἄλλην συνώνυμον. Ἐξ εὐτυχίας ὁ δανειστὴς εἶνε ὑπέροπλος. Καὶ ὅταν ἑλληνίζῃς, νὰ μὴ ἑλληνίζῃς ὑπὲρ τὸ δέον, διὰ νὰ γίνεταί τὸ ὅλον σύνταγμα, ὅσον εἰ-

ναι δυνατόν κατάλληλον εἰς τὰ μέλη του καὶ νὰ μὴ ὁμοιάσῃ τὸν κέντρονα τοῦ Ἀρλεκίνου. Ὁ ὑπὲρ τὸ δέον ελληνισμὸς ἀντὶ καλλωπισμοῦ κάμνει καταδηλότερον μὲ τὴν παράθεσιν τὸ αἶσχος τῶν ἀπαραιτήτων καὶ ἐξ ἀνάγκης βαρβάρων λέξεων». (459,465 Ἐπ. Τ. Α.').

Νομίζει δὲ ὁ Κοραῆς ὅτι «δύο πράγματα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, τόνος καὶ γλυκύτης. Ἐπειδὴ δὲ τόνος καὶ γλυκύτης εἶναι τρόπον τινά, λέγει, ἀντικείμενα, ἐδῶ χρειάζεται μάλιστα ἡ τέχνη νὰ τὰ συγκιρῶν τις οὔτως, ὥστε μῆτε διὰ τὸν τόνον νὰ πικραίνεται ἢ σύνθεσις, μῆτε διὰ τὴν πολλὴν γλυκύτητα νὰ παραλύεται ὁ τόνος. Φεῦγε, ὅσον δύνασαι, τὰς πολλὰς καὶ συνεχεῖς συγκρούσεις [τῶν συμφώνων καὶ ὁσάκις ἀναγκάζεσαι νὰ μεταχειρίζεσαι λέξεις πολυσυμφώνους, μοίραζέ τας εἰς τὴν περίοδον καὶ τόπιζέ τας ὅσον δυνατόν μακρὰν μίαν τῆς ἄλλης Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν, λέγει, εἶναι ἀναντιρρότως μέρος φιλοσοφίας, ἂν καὶ οἱ ἀγράμματοι φιλόσοφοι τὴν θεωροῦν ἔργον σχολαστικόν». (Ἐπ. Τ. Β. σ. 188).

22. Γραμματική.

Ἡ γραμματικὴ, λέγει ὁ Κοραῆς, εἶναι μέρος τῆς Λογικῆς ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἢ Λογικὴ καταγινομένη εἰς τοὺς ὅρους καὶ τὰ σημεῖα τῶν ἐννοιῶν. Δὲν εἶναι αὐτὴ κυρίως ἢ διδάσκουσα τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἢ εἰσάγουσα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων μανθάνεται ἡ γλῶσσα. Εἶναι τὸ κλειδίον τῆς γλώσσης. Πρέπει λοιπὸν κατὰ τὸ ἐπάγγελμά της

νὰ εἶναι εἰσαγωγή συντομωτάτη. Μόνον ὅ,τι εἶναι ἀποδεδειγμένως ὀρθὸν πρέπει νὰ προσφέρεται εἰς τοὺς μαθητὰς, λέγει, καὶ ὄχι αἱ πολλαὶ καὶ μακροὶ φλυαρίαι τῶν Γραμματικῶν». Καὶ ἀληθῶς αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Γραμματικαὶ ἦσαν τόσον διεξοδικαὶ καὶ περιεῖχον τόσην πολυλογίαν καὶ σύγχυσιν, ὥστε δικαίως λέγει ὁ Κοραῆς ὅτι περισσοτέραν δόξαν ἀποκτᾷ, ὅστις καίει τὰς γραμματικὰς ταύτας ἢ ὅστις τὰς κάμνει. Αἱ κλίσεις τῶν ὀνομάτων ἦσαν δέκα, αἱ συζυγίαι τῶν ῥημάτων δεκατρεῖς, πλήρης δὲ σύγχυσις ἐπεκράτει μεταξὺ ἀντωνυμιῶν καὶ ὀνομάτων καὶ ἀληθῆς κυκεὼν ἦσαν οἱ σύνδεσμοι καὶ τὰ ἐπιρρήματα. Καὶ τὸ κορύφωμα ὅλης αὐτῆς τῆς ἐλεεινότητος ἦτο ὅτι μία μόνον Γραμματικὴ ὑπῆρχε δι' ὅλους τοὺς μαθητὰς προχωρημένους καὶ μὴ καὶ αὕτη εἰς τὴν ἀρχαίαν Γλῶσσαν, ἣν οὐδὲν ἐνόουν οὗτοι. Τὴν ἀληθῆ ταύτην κόπρον τοῦ Αὐγείου ζητεῖ νὰ καθάρῃ ὁ Κοραῆς. Καὶ πρῶτον θέλει ἡ Γραμματικὴ νὰ εἶναι εἰς τὴν νέαν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν συντεταγμένη, Δεύτερον θέλει δύο Γραμματικὰς ἀντιμῆς, μίαν διὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἄλλην διὰ τοὺς προχωρημένους. Ἡ διὰ τοὺς ἀρχαίους προωρισμένη Γραμματικὴ θέλει ὁ Κοραῆς νὰ εἶναι στοιχειώδης καὶ νὰ περιέχῃ τὰ κοινότερα καὶ συνηθέστερα. Ἡ δὲ διὰ τοὺς προχωρημένους μᾶλλον διεξοδικὴ καὶ νὰ περιλαμβάνῃ τὰ σπανιώτερα τὰ δυσκολώτερα καὶ ὅσα εἶναι εὐχρηστα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ὡς ὁ δυϊκὸς κλπ. Ἐπειτα ζητεῖ νὰ ἀπλοποιηθῶσιν αἱ κλίσεις τῶν ὀνομάτων, αἱ συζυγίαι τῶν ῥημάτων καὶ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς πολὺ ὀλιγωτέρας κατηγορίας, νὰ

ἀφαιρεθῆ δὲ ἐκ τῶν ἀντονωμιῶν, τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἐπιρρημάτων ὅ,τι δὲν ἀνήκει εἰς αὐτάς καὶ νὰ ἐκδιωθῆ καθόλου ἐκ τῶν Γραμματικῶν πᾶν ὅ,τι εἶναι ἄτοπον, διότι τὰ ἄτοπα τῆς γλώσσης εὐκόλα γίνονται ἄτοπα τοῦ συλλογίζεσθαι καὶ ταῦτα πάλιν γονεῖς τῶν ἀτόπων τῆς διαγωγῆς.

Ἄλλὰ γελοιότερον πάντων θεωρεῖ ὁ Κοραῆς τοὺς παραπληρωματικοὺς ἴσυνδέσμους, οἵτινες, εἰ μὲν ἔχωσιν ἰδίαν σημασίαν καὶ δύναμιν, λέγει, ὀφείλουσι νὰ ἀποτελέσωσιν ἰδίαν κατηγορίαν, εἰ δὲ δὲν ἔχωσι, νὰ ὑπαχθῶσι τότε εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ταυτοσημῶν καὶ ταυτοδυνάμων συνδέσμων καὶ νὰ ἐξαλειφθῆ παντάπασιν ἐκ τῆς Γραμματικῆς τὸ γελοῖον ὄνομα τῶν παραπληρωματικῶν. Ἐὰν τοῦτο γίνῃ, λέγει, πρῶτον μὲν ἀπαλλάσσεται ὁ νοῦς τῶν μαθητῶν ἀπὸ ψευδεῖς καὶ ἀλλοκότους ἐννοίας, δεύτερον μανθάνουσιν οὗτοι τὴν ἀληθῆ χρῆσιν τῶν μορίων καὶ τρίτον καθίστανται ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσι τοὺς δοκίμους ἀπὸ τοὺς μὴ τοιοῦτους συγγραφεῖς». (Αὐτ. στ.).

23. Ῥητορικὴ.—Ἀφήγησις.

Πᾶς λόγος, πᾶσα διήγησις ἔπρεπε κατὰ τὸν Κοραῆν νὰ τέρπῃ τὸν ἀκούοντα. Εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, λέγει, ἔγγειται νὰ ζητῆ πανταχοῦ τὴν ἡδονὴν, καὶ ἰδοὺ τὴν ζητεῖ εἰς τὴν τράπεζαν, τὴν ζητεῖ εἰς τὴν μαλακὴν κλίνην, τὴν ζητεῖ εἰς τὰ φορέματα, εἰς τὴν μουσικὴν, εἰς τὸ θέατρον, πανταχοῦ. Πῶς θέλεις λοιπὸν νὰ μὴν τὴν ζητῆ καὶ εἰς τὴν διὰ λόγου μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀναστροφὴν, ἥτις συμπληροῖ τὸ περισσότερον σχεδὸν μέρος τῆς ζωῆς του;

Ἐπειδὴ δὲ πρώτην ἀρετὴν τοῦ λόγου κηρῦνται ὁ Κοραῆς τὴν σαφήνειαν καὶ ἔπειδὴ κατὰ τὸν Ἐπίκουρον ἡ ῥητορικὴ εἰς ἄλλο δὲν ἔστανε πλήν εἰς τὴν σαφήνειαν, συνιστᾷ εἰς δλα τὰ ἀφηγηματικὰ μαθήματα τὴν χρῆσιν τῆς Ῥητορικῆς. « Ἡ ῥητορικὴ ἐμβαίνει λέγει, εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὸν διάλογον εἰς τὸν μῦθον, εἰς τὴν ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς ὀλίγα λόγια, ὅπου εἶναι χρεῖα νὰ γράψῃ τις ἢ νὰ λαλήσῃ μὲ σκοπὸν νὰ πείσῃ, ἐκεῖ πάραυτα αἰσθάνεται καὶ τὴν χρεῖαν τῆς τέχνης». Πρέπει νὰ λαλῇ τις, λέγει, οὐ μόνον σοφῶς ἀλλὰ καὶ σαφῶς. Ἐκαστος λόγος δὴλα δὴ οὐ μόνον πρέπη νὰ περιέχῃ νοήματα σπουδαῖα, ἀλλὰ καὶ αἱ λέξεις, δι' ὧν ταῦτα ἐκφράζονται, νὰ εἶναι οἰκεῖαι καὶ ἀρμόζουσαι. Καὶ οὐ μόνον σαφήνειαν καὶ ὀρθοέπειαν, ἀλλὰ καὶ λογικὴν τῶν ἰδεῶν διάταξιν θέλει ὁ Κοραῆς. «Ὅταν ἡ ψυχὴ συλλάβῃ χωρὶς σύγχυσιν τὰ πράγματα, λέγει, καὶ τὰ διαθέσῃ εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν, εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν δύναται καὶ νὰ νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ τότε ἡ διήγησις ὡς ἀληθῆς ζωγραφία δὲν ἀκούεται, ἀλλὰ βλέπεται». Πλήν δὲ τούτων ὁ Κοραῆς θέλει ὁ διδάσκαλος νὰ ἀποφεύγῃ τὴν συνεχῆ τῶν αὐτῶν λέξεων καὶ φράσεων ἐπανάληψιν, διότι αὕτη γεννᾷ τὴν μονοτονίαν καὶ ἐπιφέρει τὸν κόρον καὶ τὴν ἀηδίαν. «Ἡ μονοτονία τοῦ λόγου, λέγει, εἶναι πρᾶγμα ἀνυπόφορον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Κανεῖς, ἔξω ἀπὸ τοὺς μωροὺς ἢ μαινομένους, μήτε συλλογίζεται, μήτε λαλεῖ ἢ γράφει ὀλίγας στιγμάς, ὥρας, χωρὶς νὰ ποικίλλῃ καὶ ἄλλοτε νὰ ἀλλάσῃ τὰς φράσεις του. Καὶ τοῦτο δια-

κρινει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τᾶλογα ζῶα, τῶν ὁποίων αἱ φωναὶ εἶναι πάντοτε αἱ αὐταί». «Ἡ ἀκοή, λέγει ἀγαπᾷ τὴν ποικιλίαν καὶ ἀποστρέφεται τῶν αὐτῶν ἤχων καὶ τύπων τὴν ἀδιάκοπον προσβολήν». «Συμβαίνει εἰς αὐτὴν ὅ,τι συμβαίνει καὶ εἰς τὰς ἄλλας αἰσθήσεις. Καθὼς εἰς τὴν ὄρασιν δὲν εἶναι ἀδιάφορος πᾶσα μίξις χρωμάτων, μηδὲ εἰς τὴν γεῦσιν πᾶσα σύγκρασις χυμῶν, ὁμοίως εἶναι καὶ σύνθεσις λέξεων εὐάρεστος καὶ εἰς τὸν ἀκούοντα, καὶ πάλιν ἄλλη, τὴν ὁποίαν ἀποστρέφεται μὲ δυσαρέστησιν ἢ ἀκοή. Ἄλλ' ὅτι εὐχαριστεῖ ἢ δυσαρесеτεῖ τὰς αἰσθήσεις, εὐχαριστεῖ ἢ δυσαρесеτεῖ συγχρόνως καὶ τὴν ψυχὴν, διότι μεταξὺ ψυχῆς καὶ αἰσθήσεων ὑπάρχει σφιγκτὴ σύνδεσις». (106 Αὐτ. στ., 195, 190 αὐτόθι στ.)

Καὶ οὐ μόνον ποικιλίαν λέξεων ἠθέλεν ὁ Κοραῆς, ἀλλὰ καὶ πλοκὴν τούτων ἔντεχνον, διότι ἡ ἄτεχνος αὐτῶν σύνθεσις εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀμαυρώσῃ, λέγει, καὶ τῶν ἀξιολόγων νοημάτων καὶ τῶν καταλλήλων εἰς αὐτὰ λέξεων τὸ κάλλος. Τέλος δὲ ἠθέλε πάντα ταῦτα νὰ προσφέρωνται εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ, διότι ἡ ψυχὴ, λέγει, δὲν πείθεται ἐξ ἴσου μήτε εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγους μήτε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν.

24. Σωματικὴ ἀνατροφή. Γυμναστικὴ.

Μεγάλην σημασίαν καὶ δικαίως ἀποδίδει ὁ Κοραῆς εἰς τὴν σωματικὴν ἀνατροφήν. «Ἡ φροντίς τῆς ὑγείας, λέγει, εἶναι τὸ πρῶτον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἢ βᾶσις ὅλων τῶν καθηκόντων. Ἡ ἀρετὴ δὲν στέκει εἰς θεωρίαν, ἀλλ' εἰς τὴν πράξιν, καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ κατοικῇ εἰς ἀσθενὲς σῶμα, ὁμοιάζει τὸν τεχνίτην,

ὅστις μὲ δλην του τήν ἐμπειρίαν ἐμποδίζεται εἰς τὸ ἐργόχειρόν του, ἢ διότι τοῦ λείπουνσι τὰ χροιαζόμενα ἐργαλεῖα ἢ διότι εἶναι κατιωμένα καὶ παλαιά».

Ὁ Κοραῆς θέλει τὸ σῶμα ὑγιές, εὖρωστον, ἵνα ἀσχέτως πρὸς τὴν ἄλλην ἐπίδρασιν, ἣν δύναται νὰ ἔχη τοῦτο ἐπὶ τοῦ πνεύματος, ἐκτελεῖ εὐκόλως καὶ προθύμως τὰς μεγάλας ἀποφάσεις αὐτοῦ. Τὴν ἀξίαν ἢ ἀπαξίαν τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὀρίζει βεβαίως ἡ γνῶσις αὐτοῦ, ὅσον ἢ βούλησις καὶ μάλιστα ἡ πρᾶξις αὐτοῦ. Καὶ ἰδοὺ διατὶ λέγει ὁ Κοραῆς, ὅτι ἡ ἄρετὴ δὲν στέκει εἰς τὴν θεωρίαν, ἀλλ' εἰς τὴν πρᾶξιν. Ἄλλ' ἵνα δύναται νὰ πράττη ὁ ἄνθρωπος, πρέπει ὁ ὀργανισμὸς του νὰ εἶναι ἰσχυρός. Ἰσχυροὺς δὲ ὀργανισμοὺς ἀπεργάζεται πρὸ παντὸς ἡ Γυμναστικὴ. Αὐτὴ διαπλάττει τὰ ὠραῖα, ὑγιᾶ, εὖρωστα καὶ εὐχρηστα σώματα· αὐτὴ παρασκευάζει τοὺς φύλακας καὶ ὑπερασπιστὰς τῆς πατρίδος, αὐτὴ ὑποβάλλει τὸ σῶμα εἰς τὴν πειθαρχίαν τοῦ πνεύματος, αὐτὴ κρατύνει τὴν βούλησιν καὶ ἰσχυροποιεῖ τὸν χαοακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ὁ Κοραῆς ὥρισε τὴν γυμναστικὴν ὑποχρεωτικὸν διὰ πάντας τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων μάθημα. «Κοινὸν ἀκόμη καὶ ἀναγκαστικὸν μάθημα, λέγει, πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ πολεμικὴ ἄσκησις, ἡ ὁποία ἀποκτᾶται διὰ τῆς συμμέτρου δημοσίας Γυμναστικῆς».

25. Μουσικὴ.

Κοινὸν ὡσαύτως καὶ ὑποχρεωτικὸν μάθημα πάντων τῶν σχολείων ὥριζεν ὁ Κοραῆς τὴν μουσικὴν διὰ τὴν μεγάλην δύναμιν, ἣν ἀσκεῖ αὕτη εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου. «Ὁ περὶ Γυμναστικῆς λόγος,

λέγει, μᾶς ἐνθυμίζει καὶ τὴν Μουσικὴν, τὴν ὁποίαν οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι καὶ νομοθέται ἔκριναν μέρος ἀναγκαῖον τῆς ἀνατροφῆς, ὡς ἱκανὸν νὰ μαλάσῃ τὰς ἀγριότητας τῆς ψυχῆς καὶ νὰ ρυθμίξῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν εὐσχημοσύνην. Ὁ Πολύβιος ἀποδίδει τῶν Ἄρκάδων τὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν, εἰς τὴν ἐξαιρετικὸν παιδιόθεν σπουδὴν τῆς Μουσικῆς ὅλοι πλὴν μιᾶς πόλεως τῶν Κιναιθέων, τῶν ὁποίων τῆς θηριωδίας αἰτίαν, λέγει, ὅτι κατεφρόνησαν ὀλότελα τὴν Μουσικὴν. Καὶ μὴ ἀπορήσῃ τις ὅτι εἰς ἀνατροφὴν πτωχῶν παιδίων συμβουλεύω Μουσικὴν. Ἄπορον ἦθελε δικαίως φανῆ, ἂν συνεβούλευον τὴν τελείαν καὶ πολυδάπανον Μουσικὴν. Ἄλλὰ πρῶτον εἰς τίνα δὲν εἶται γνωστὸν ἀπὸ τοὺς πένητας καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν γεωργῶν ὅτι πολλοὶ ἔχουν κατένας τὴν λύρην του. Ἄρκει νὰ μαθητευθῶσι τὰ τέκνα των διὰ νὰ λυρίζωσιν ὀλίγον ἁρμονικώτερα. Ἐπειτα οἱ λυρισταὶ δὲν περιορίζονται εἰς μόνον τὸ ὄργανον οὐδὲ λυρίζουν μόνον, ἀλλὰ καὶ λυρωδοῦν. Πόσῃν ὠφέλειαν δὲν ἦθελον προξενήσῃ εἰς τοὺς πτωχοὺς οἱ παιδευταὶ τῶν πτωχῶν, ἂν εἰς τὸν τόπον τῶν ἀνοήτων καὶ πολλάκις ἀσέμνων τραγῳδίων ἐσύνθετον διὰ τὰ πτωχὰ παιδάκια ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν καὶ τραγῳδία τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα νὰ κρύπτωσιν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς τὸ κάλυμμα ἠθικὴν τινα παραίνεσιν. Ἄλλὰ τοιαῦτα καλὰ πρέπει νὰ τὰ προσμένωμεν, ὅταν ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐξαιρετικὸν παιδευτήριον τῶν πτωχῶν κατὰ τὸ Φελλεμβεργικὸν περιβόητον παιδευτήριον καὶ διδασκάλους ἔχοντας τὴν φιλανθρωπίαν.

τοῦ Φελλεμβέργου. Ὁ Σωκρατικὸς οὗτος παιδευτὴς τῶν μικρῶν παιδίων ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν πείραν ὅτι «ἡ Μουσικὴ εἶναι δι' ὅλα τὰ νεαρὰ παιδιά μέσον ἐπιτήδειον νὰ τὰ συνηθίσῃ νὰ κανονίζωσι τὸν βίον των καὶ νὰ συνεργάζωνται μὲ ἡσυχον ἁρμονίαν, νὰ μετριάξῃ τὰς ἀτάκτους ὁρμὰς, νὰ καθαρίσῃ τῆς ψυχῆς τὰ αἰσθήματα καὶ νὰ τὴν ἀνεγείρῃ εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας. Χρησιμεύει ἐξαιρέτως νὰ ἡμερώνη τὰ πάθη, νὰ εὐφραίνῃ πρεπωδέστερον τὴν καρδίαν, νὰ μαλακύνῃ τὴν σκληρότητα τῆς φύσεως ἐκείνων μάλιστα τῶν παιδίων, ὅσα ἔλαβεν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ψωμοζητῶν». (Προλ. εἰς Πολ. Ἀρ.).

Ἐὰν δὲ ἐκτὸς τοῦ καλοῦ τῆς Μουσικῆς μέλους ἦσαν καὶ αἱ λέξεις τοῦ ἄσματος καλαί, ὁ Κοραῆς φρονεῖ ὅτι οὐδεμία ψυχὴ ἠδύνατο νὰ ἀποστραφῇ τὴν Μουσικὴν. «Ὅσοι ἀποστρέφονται τὴν Μουσικὴν, λέγει, μάλιπτα ὅταν αὕτη εἶναι συνωδευομένη μὲ τοιοῦτους λόγους, οἱ ὅποιοι καθ' αὐτὸ εἶναι μουσικαί, ἔχουσι ψυχὴν ἀγρίαν». Ὁ Κοραῆς θεωρεῖ ἀδύνατον νὰ μὴ εὐχαριστῇ τὴν ψυχὴν ὅ,τι εὐφραίνει τὴν ἀκοήν, διότι μεταξὺ ψυχῆς καὶ αἰσθήσεων ὑπάρχει στενωπὰτὴ σύνθεσις. «Ἡ σφιγκτὴ ἔνωσις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἔχει τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, λέγει, ὅτι εἰς ὁποίους τύπους εὐαρεστοῦνται αἱ συνθέσεις, τούτους ἀγαπᾷ καὶ ἡ ψυχὴ. Δύσκολον εἶναι νὰ σκληρύνῃ τις τὰς ἀκοὰς του χωρὶς νὰ σκληρυνθῇ ἡ καρδία του, καὶ ὅστις φθάσῃ νὰ μὴ αἰσθάνεται διαφορὰν μεταξὺ τῆς γλυκυτάτης φωνῆς τῆς ἀηδόνης

1 Τὸ περίφημον τοῦτο σχολεῖον εἶχε ιδρύσει ὁ Φελλεμβέργος ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ κτήματι Hofwyl ἐν Ἑλβετίᾳ.

καὶ τῆς φοικτιῆς τῶν κοράκων κλαγγῆς, κινδυνεύει νὰ κρίνη ἀδιάφορα καὶ τὰ πρὸς τοὺς ὁμοίους του καθήκοντα. Διὰ τοῦτο οἱ προπάτορες ἡμῶν, λέγει, ὠνομαζον τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν Μουσικὴν, ὅτιπραϋνει τὴν ψυχὴν καθὼς ἢ ἰδίως μουσικῆ. Αὕτῃ ἢ ἀρετῇ ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ Μουσικῆ, ἐπειδὴ ὡς ταύτης οὔτω καὶ ἐκείνης ἢ ἡδονὴ γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἁρμονίαν. (Πο. 396).

Ἄλλ' ἢ Μουσικὴ εἶναι ἀκόμη ἀναγκαία κατὰ τὸν Κοραῆν διὰ τὴν ἀποσόβησιν ἢ διασκέδασιν πάσης κακῆς διαθέσεως τῆς ψυχῆς, ἣτις ἔχει πάντοτε κακὴν, λέγει, ἐπιρροὴν εἰς πᾶν ἔργον. Ἐν ᾧ τοῦναντίον ἢ καλὴ διάθεσις, ἣν αὕτη γεννᾷ, παρασκευάζει τὴν ψυχὴν πρόθυμον εἰς ὑποδοχὴν νέων γνώσεων, ὡς ἢ βροχὴ τὴν γῆν εἰς ὑποδοχὴν νέων σπερμάτων.

26. Μαθηματικά

Ὁ Κοραῆς φρονεῖ καὶ δικαίως ὅτι τὰ μαθηματικά ἐξ ὅλων τῶν μαθημάτων εἶναι τὰ μᾶλλον ὀξύνοντα τὸν νοῦν τοῦ μαθητοῦ καὶ ἀσχοῦντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ὀρθῶς κρίνειν καὶ συλλογίζεσθαι. Ἐπειδὴ ὁμως ἐνόμιζεν ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ἀγαθὰ ἐπιτυγχάνονται δι' ὀρθῆς μόνον διδασκαλίας τῶν μαθηματικῶν καὶ μάλιστα δι' ὀρθῆς βάσεως τῆς διδασκαλίας τούτων, διὰ τοῦτο προτρέπει τοὺς Ἕλληνας νὰ στείλωσι δύο νέους νὰ μαθητευθῶσι τὴν ὀρθὴν ταύτην μέθοδον παρὰ τῷ Πεσταλότση, ὅστις ἔχει, λέγει, τὴν ἰκανότητα νὰ διευκολύνῃ τὰς λύσεις τῶν ἀριθμητικῶν προβλημάτων εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν μικρῶν παιδίων, Ἄλλὰ πλὴν τούτου καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς τονίζων τὴν

ἐξαίρετον σημασίαν τῆς διδασκαλίας τῶν μαθηματικῶν δὲν κρίνει ἀπόσκοπον νὰ ἐκφράσῃ καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἰδέας περὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας τούτων καὶ αἴτινες ἐν ὀλίγαις λέξεσιν εἶναι πρῶτον μὲν νὰ μανθάνωνται τὰ μαθηματικά οὐχὶ ἀπὸ τοῦ βιβλίου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ στόματος διδασκάλου παραδίδοντος, καὶ τὸ δεύτερον ἢ διδασκαλία δεόν νὰ προβαίη ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἄγνωστον καὶ ἀπὸ τοῦ δειχθέντος εἰς τὸ ἄδεικτον.

27. Ἐπάγγελμα—Γεωργία.

Οὐ μόνον ὑποχρεωτικὴν ἠθέλεν εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς Ἕλληνας τὴν στοιχ. παιδευσιν ὁ Κοραῆς ἀλλ' ἠθέλεν ἀκόμη ὑποχρεωτικῶς νὰ διδάσκωνται μετὰ τὴν στοιχειώδη ταύτην παιδευσιν τὰ παιδία καὶ τέχνην τινὰ ἢ ἐπάγγελμα, διὰ νὰ μανθάνωσι, λέγει, οἱ πολῖται παιδιόθεν ὅτι ἐνενηθήσαν ὄχι διὰ νὰ τρέφωνται ἄργοι ἀπὸ τῶν ἐργαζομένων τοὺς κόπους, ἀλλὰ νὰ συνεργάζωνται μὲ τοὺς κοινούς συμπολίτας εἰς κοινὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ καλῶν «Ἡ δαψιλεστέρα πηγὴ τῶν κακιῶν, λέγει, εἶναι ἡ ἀργία, διότι αὐτὴ γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀργοῦ τὴν ὀλέθριον ἐπιθυμίαν νὰ ζῆ ἀπὸ τῶν ἐργαζομένων τοὺς κόπους καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην γεννῶνται οἱ κόλακες, οἱ συκοφάνται, οἱ ὠτακουσταί, οἱ καταδόται, οἱ κλέπται οἱ λησταί, οἱ φονεῖς, οἱ πωληταί τῆς ἰδίας τῶν ἐλευθερίας, οἱ προδόται τῆς πατρίδος, οἱ τύραννοι. Θέλει, λέγει, ὁ νομοθέτης νὰ ἐμποδίσῃ τὰ κακα ταῦτα, ὅλας τὰς θανατηφόρους ταύτας νόσους τῆς πολιτείας, ἅς φροντίσῃ τὴν κα-

λὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων, ὥστε νὰ μὴ μείνη κανεὶς ἐξ αὐτῶν ἀδίδακτος ἔργου ἢ ἐπαγγέλματος καὶ ἄς διεγείρῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ὁρμὴν πρὸς ἐργασίαν. «Ποίας δὲ τέχνας ἢ ποίας ἐπιστήμας μέλλουν νὰ ἐπαγγελθῶσιν οἱ νέοι μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς ἀνατροφῆς, τοῦτο ἀποβλέπει τοὺς γονεῖς καὶ διδασκάλους, μόνους ἱκανοὺς νὰ ἐρευνήσωσι τὴν φύσιν τῶν νέων καὶ νὰ διορίσωσι καθένα εἰς ἐκείνας ἐξαιρέτως τὰς γνώσεις, εἰς τὰς ὁποίας διέθεσεν αὐτὸν πλέον ἢ φύσις». Σοφωτάτη ὄντως ἡ γνώμη τοῦ Κοραῆ μετὰ τὴν στοιχειώδη παιδείυσιν νὰ ἄρχηται ἡ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις καὶ ἔτι σοφωτέρα ἢ ἄλλη, νὰ ἐπιδίδονται οἱ νέοι εἰς ἐκεῖνα τὰ ἐπαγγέλματα, εἰς ἃ ἐξαιρέτως προώρισεν αὐτοὺς ἡ φύσις.

Ὁ Κοραῆς ἠθέληεν ἵνα μηδεὶς μένῃ ἀργός. Ὅλοι θέλει νὰ ἐργάζωνται καὶ διὰ τῆς ἐντίμου αὐτῶν ἐργασίας νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. «Πολιτεία, λέγει, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποφέρονται ἄνθρωποι ἀργοὶ εἴτε κοσμικοὶ εἴτε κληρικοί, εἶναι κακὴ πολιτεία», καὶ «ὅστις ἔχει λογικὸν καὶ δύο χεῖρας καὶ δὲν ἔχει πῶς νὰ τροφῆ, εἶναι καὶ τροφῆς καὶ ζωῆς ἀνάξιος».

Καὶ ὅλα μὲν τὰ ἐπαγγέλματα ἐτίμα καὶ ἐθεώρει ἀναγκαῖα ὁ Κοραῆς, ἀλλ' εἰς τοὺς Ἑλληνας συνιστᾷ πρωτίστως τὸν βίον τὸν γεωργικὸν ὡς βίον ἀρετῆς καὶ εἰρήνης. «Ἀπὸ τὴν γεωργίαν πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν, λέγει, ὅχι μόνον διότι πληθύνουσα τὰς τροφὰς πληθύνει τοὺς κατοίκους τῆς ἐρημωθείσης γῆς, ἀλλὰ καὶ διότι ἡμερώνει τὰ ἦθη ὡς ἡμερώνει τοὺς καρποὺς τῆς γῆς. Ὁ γεωργικὸς βίος εἶναι βίος ἀρετῆς,

ἐπειδὴ καὶ ἀγαπᾷ φυσικᾶ τὴν εἰρήνην καὶ γυμνάζων μὲ τοὺς καθημερινοὺς ὑπαιθροῦς κόπους τὰ σώματα ἐτοιμάζει στρατιώτας ἱκανοὺς νὰ φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος». (Προλ. εἰς Ἄρ. Πολ.).

«Τὰ ἐκ τῆς Γεωργίας καλὰ, λέγει, ἀλλαχοῦ, εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα. Ἐκ τῆς αὕξεσιν αὐτῆς αὐξάνουσι αἱ τέχναι καὶ τὸ ἐμπόριον. Αὕτη πλουτίζει ὄχι μόνον τοὺς οἴκους τῶν πολιτῶν μὲ τὴν ἀπόλαυσιν ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μὲ ἡθὴ χρηστὰ. Αὕτη σφίξει τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, τὴν ἐλευθερίαν, διότι κάμνει τοὺς πολίτας φίλους τῆς δικαιοσύνης, φίλους τῆς εἰρήνης καὶ δυνατοὺς νὰ ἀντιπολεμῶσι τοὺς πολεμοῦντας τὴν εἰρήνην αὐτῶν, εἰς ἓνα λόγον ἐνώνει τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἠθικὴν. ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐνὸς μόνον ἔχει νὰ περιμένῃ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἡ Ἑλλάδος». (Προλ. εἰς Ἄριστ. Ἠθ. Ν.).

28. Ἄμυδρὰ ἐλπίς διορθώσεως τῶν κακῶς ἀνατρεφόμενων.

Ὁ Κοραῆς τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἀνατρεφόμενων θεωρεῖ ἐν μεγάλῃ ἡλικίᾳ σχεδὸν ἀδύνατον. Ὄταν ἐν τῇ εἰκονικῇ μετὰ τοῦ Παπατρέχα ὁμιλίᾳ ἐρωτᾷ τὸν Κοραῆν ὁ ἀπλοϊκὸς ἱερεὺς «πῶς ἔχομεν λοιπὸν νὰ διορθώσωμεν τοὺς κακῶς ἀνατεθραμμένους εἰς τὸ λοιπὸν τοῦ βίου των διάστημα ἢ ἀπελπίζόμενοι πρέπει νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ σολοικίζωσιν ἢ νὰ βαρβαρίζωσι καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον;» ὁ σοφὸς Χῖος ἀποκρίνεται· «Ἡ παραβολὴ τῆς Γραμματικῆς μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ τοιοῦτοι παραμένουσι τὸ

πλέον ἀδιόρθωτοι, καθὼς καὶ ὅστις δὲν ἐδιδάχθη σύγκαιρα τὴν Γραμματικὴν τῆς γλώσσης τοῦ σολοκίζει ὀλην αὐτοῦ τὴν ἐπίλοιπον ζωὴν. Μολονότι γίνονται καμμίαν φορὰν καὶ τοιαῦται διορθώσεις, συμβαίνουσι κάποτε τύχαι ἀπροσδόκητοι ἱκαναὶ νὰ φέρωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς συναίσθησιν τῆς κακοζωίας καὶ νὰ τὸν κινήσωσι νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν. Ἀπὸ τὰς συμβαινούσας εἰς ὀλόκληρα ἔθνη εὐτυχεῖς μεταβολὰς, κρίνω δυνατὸν νὰ συμβαίνωσι τοιαῦται μεταβολαὶ καὶ εἰς τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. Οὗτ' ἄνθρωπος εὐρίσκετο τόσον διεφθαρμένος ὥστε νὰ μὴ σφῆξῃ μηδὲ ἴχνος ἀρετῆς, οὗτ' ἔθνος φθείρεται ποτε τόσον, ὥστε νὰ μὴ εὐρίσκωνται ἄνθρωποι ὀλιγότερον ἐφθαρμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐκ τούτων ἂν μακροβιώσωσί τινες, ὡς ὑπεθέσαμεν, συμβουλευόμενοι ἀπὸ ἐναρέτους ἄνδρας ἢ διδασκόμενοι ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα τοῦ μακροῦ βίου συμβάματα, δυνατὸν νὰ ἀπομακρυνθῶσι κατὰ μικρὸν καὶ ἀπὸ τὸν δόλον καὶ ἀπὸ τὴν βίαν καὶ νὰ προτιμήσωσι τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ τώρα τί γίνεται; Πρῶτον εἴμεθα μὲν ὀλιγόχρονοι, ζῶμεν ὅμως ἀρχετὰ διὰ νὰ αὐξήσωμεν τὰ ἐκ τῆς κακῆς ἀνατροφῆς καὶ νὰ μεταβάλλωμεν εἰς ἔξεις. Ἐπειτα μᾶς φθάνει τὸ γῆρας πλέον ἐπιτήδειον νὰ ἰσχυροποιῆ παρὰ νὰ ἀφανίξῃ τὰς ἔξεις διότι, ἀφοῦ κατασείσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος, μᾶς σαλεύει καὶ τὸν νοῦν. Μόνον ἐπειδὴ ὁ βίος εἶναι τόσον βραχύς, ἢ δὲ Βιωτικὴ τέχνη τόσον μακρά, τὸ ἀσφαλέςτατον μέσον τῆς ἀρετῆς εἶναι ἢ ὀρθὴ ἀνατροφή».

✓ Αὗται εἶναι περίπου αἱ παιδαγωγικαὶ γνώμαι τοῦ

Κοραΐ, ἃς ἐγκατέσπειρεν εἰς τὰ σοφὰ αὐτοῦ συγγράμματα καὶ τὰς πολυαρίθμους του ἐπιστολάς. Διὰ τῶν γνωμῶν τούτων ἤθελε νὰ ἀναθρέψῃ τὸ ἔθνος του ὁ σοφὸς Χῖος, νὰ τὸ φρονιματίσῃ, νὰ τὸ φωτίσῃ καὶ τὸ θερμάνῃ, νὰ τὸ καταστήσῃ ἱκανὸν οὐ μόνον νὰ ἐπιζητήσῃ καὶ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἀλλὰ καὶ ἱκανὸν νὰ τὴν διατηρήσῃ. νὰ καταστήσῃ τέλος αὐτὸ ἐλεύθερον, ἠθικὸν καὶ εὐδαιμον. Ἡ ἐλευθερία, ἣν ἐπόθησε καὶ δι' ἣν εἰργάσθη ὁ Κοραΐς, ἐπῆλθεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐνωρίτερον ἢ ὅσον αὐτὸς ἐφαντάζετο. Ἡτύχησε λοιπὸν κατὰ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου αὐτοῦ νὰ ἴδῃ ὁ Κοραΐς οὐχὶ βεβαίως τὴν ὅλην Ἑλλάδα, οὐχὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα Χίον, ἀλλ' ἐν μέρος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἐλεύθερον, ἐν μέρος μόνον τῆς ὅλης μεγάλης πατρίδος, τῆς πατρίδος, ἣς τὸ πεφιλημένον ὄνομα ἔφερε τελευταῖον εἰς τὰ χεῖλη του παραδίδων τὴν μεγάλην αὐτοῦ ψυχὴν εἰς τὸν Πλάστην ὁ ἀθάνατος Χῖος (1833). Καὶ ἡ πατρίς, ἣν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠγάπησεν ὁ Κοραΐς, ἀπεκρυστάλλωσεν τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς καλλιμάρμαρον ὁμοίωμα τοῦ μεγάλου της τέχνου, τὸ ὁποῖον ἔστησε πρὸ τῶν προπυλαίων τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, μνημεῖον αἰώνιον σεβασμοῦ, ἀγάπης καὶ λατρείας πρὸς τὴν ἀνυπέρβλητον σοφίαν τοῦ ἀνδρός, πρὸς τὴν παραδειγματικὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν ἀπαράμιλλον φιλοπατρίαν του καὶ φιλογένειαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	Σελ. 5
1. Βιογραφικαὶ σημειώσεις	» 7
2. Ὁ γάμος ὡς ὄψις τῆς ἀνατροφῆς	» 16
3. Καθήκοντα τῶν γονέων ἐν τῇ ἀνατροφῇ	» 18
4. Ἀνάγκη ἀνατροφῆς καὶ παιδείας	» 24
5. Δυσχέρειαι ἐν τῇ ἀνατροφῇ	» 27
6. Ἀνατροφή καὶ κάθη	» 28
7. Σχολεῖα	» 30
8. Ὁ διδάσκαλος	» 34
9. Ἐκκλησία	» 40
10. Πολιτεία	» 43
11. Δημοσιογραφία	» 46
12. Ὁ χαρακτήρ σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς	» 48
13. Μέσα ἀνατροφῆς. Ποινὰ καὶ ἀμοιβαί	» 51
14. Βραβεῖα	» 55
15. Παρασκευὴ διδασκάλων	» 57
16. Πόροι ἐκπαιδεύσεως	» 59
17. Τὸ παράδειγμα	» 61
18. Μέθοδος διδασκαλίας	» 63
19. Διδασκόμενα μαθήματα	» 66
20. Ἑρμηνεῖα τῆς ἀρχαίας γλώσσης	» 77
21. Ἐκθέσεις	» 82
22. Γραμματικὴ	» 84
23. Ῥητορικὴ.—Ἀφήγησις	» 86
24. Σωματικὴ ἀνατροφή.Γυμναστικὴ	» 89
25. Μουσικὴ	» 90
26. Μαθηματικά	» 93
27. Ἐπάγγελμα.—Γεωργία	» 93
28. Ἄμυδρὰ ἐλπίς διορθώσεως τῶν κακῶς ἀνατρέ- φομένων	» 93